

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE

I n t e r n a t i o n a l R e l a t i o n s

Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE

I n t e r n a t i o n a l R e l a t i o n s

Nr 2 Tom 55

2019

• k w a r t a l n i k •

Redaktor naczelna: *Aleksandra Jarczevska*,
Uniwersytet Warszawski

Zastępcy:

Roberto Rabel, Victoria University
of Wellington

Shantanu Chakrabarti, University of Calcutta

Sekretarz redakcji: *Jacek Kosiarski*,
Uniwersytet Warszawski

Członek redakcji: *Marek Madej*,
Uniwersytet Warszawski

Adres redakcji:

„Stosunki Międzynarodowe
– International Relations”
Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych UW
ul. Żurawia 4, 00-503 Warszawa
tel. 22 55 31 635, fax 22 55 31 636

Copyright © by

Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytetu Warszawskiego, 2018

Publikacja dofinansowana
przez Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytetu Warszawskiego

Wersja pierwotna czasopisma: papierowa

ISSN 0209-0961

Realizacja:

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Wiślana 8, 00-317 Warszawa
tel./fax 22 692 41 18, 22 826 59 21, 22 828 93 91;
dział handlowy: jak wyżej, w. 105, 108
e-mail: info@scholar.com.pl; www.scholar.com.pl
Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarski*)
Druk i oprawa: OSDW Azymut Sp. z o.o.,
Łódź, ul. Senatorska 31
Nakład: 120 + 60 egz.

Rada naukowa:

Amitav Acharya, American University
Washington

David Capie, Victoria University
of Wellington

Józef M. Fiszer (PAN)

Andrew Hurrell, University of Oxford

Peter J. Katzenstein, Cornell University

Konstantin Khudoley, Saint Petersburg State
University

Chintamani Mahapatra, Jawharlal Nehru
University

Markiyan Malsky, University of Lviv

Andrzej Mania, Uniwersytet Jagielloński

John J. Mearsheimer, University of Chicago

Rahul Mukhereji, University of Heidelberg

Marek Pietraś, Uniwersytet Marii Curie
Skłodowskiej

Jivanta Schöttli, Dublin City University

Elżbieta Stadtmüller, Uniwersytet Wrocławski

Kate Sullivan De Estrada, University
of Oxford

Arlene B. Tickner, Universidad de los Andes,
Bogota

Wang Jisi, University of Peking

Katarzyna Żukrowska, Szkoła Główna
Handlowa

Poglądy i opinie formułowane w artykułach są
wyrazem wiedzy i osobistych przekonań auto-
rów i nie reprezentują poglądów Redakcji ani
Rady Naukowej czasopisma „Stosunki Między-
narodowe”.

W 2019 roku ukazują się
cztery numery czasopisma tworzące tom 55.

Spis treści

A R T Y K U Ł Y

- 7** Holy See-China-Taiwan: A Cross-Strait Triangle
Fabrizio Bozzato
- 25** Brinkmanship in the Persian Gulf. What Drove American and Iranian Policy in the Summer of 2019?
Kingshuk Chatterjee
- 43** Arabia Saudyjska i Iran – wybrane aspekty mocarstwowości
Michał Dahl
- 61** Organizacja Lehawa – ekstremizm spod znaku Kahane
Paweł Pokrzywiński
- 81** Pamięć o drugiej wojnie światowej a stosunki rosyjsko-izraelskie
Sylwia Gorlicka

Contents

ARTICLES

- 7** Holy See-China-Taiwan: A Cross-Strait Triangle
Fabrizio Bozzato
- 25** Brinkmanship in the Persian Gulf. What Drove American and Iranian Policy
in the Summer of 2019?
Kingshuk Chatterjee
- 43** Saudi Arabia and Iran – relative prospects as dominant regional powers
Michał Dahl
- 61** Lehawa Organisation – Kahane extremism
Paweł Pokrzywiński
- 81** Memories of the Second World War and Russian-Israeli relations
Sylwia Gorlicka

A R T Y K U Ł Y

Holy See-China-Taiwan: A Cross-Strait Triangle

Fabrizio Bozzato

Tamkang University in Taipei

The Holy See, with territorial residence is the Vatican City State, is the only sovereign European entity with diplomatic ties to the Republic of China (ROC), the official name for Taiwan, which presently has fifteen diplomatic allies in total. Holy See – ROC relations were established in 1942. In 1971, when the ROC lost its seat in the UN, the position of the Pontifical representative in Taiwan was downgraded from ambassador to chargé d'affaires, and it has remained so ever after. The Holy See and relations with it are unlike those with other sovereign entities, which are often influenced by geopolitical or commercial considerations. The Apostolic Palace is not interested in receiving foreign aid or signing trade agreements, but in securing religious freedom for the Catholic flock and respecting human rights. This can play in favour of Taiwan when it comes to preserving its formal relations with the Holy See. The People's Republic of China (PRC) demands that the Vatican conforms to the one-China policy by severing its diplomatic ties with Taiwan, as one of the two conditions for normalizing relations with Beijing. The 2018 *Provisional Agreement between the Holy See and the People's Republic of China on the Appointment of Bishops* marked a turning point in the Sino-Vatican dynamics. Yet, as long as there is no actual religious freedom for the Catholic Church in China, the Holy See remains very reluctant to switch diplomatic allegiance to the PRC. However, the 2018 agreement and the élan of the Papal policy towards China perhaps indicate that, for the Chair of St. Peter, diplomatic relations with Beijing may be 'well worth a mass'.

Keywords: Holy See, People's Republic of China, Republic of China, Taiwan, Pope Francis

The Holy See: 'Between the ROC and a hard place (China)'

'The Roman Catholic Church is the only religious confession which has access to full diplomatic relations'.¹ This is due, in the first instance, to its centralized and

The author received his PhD from Tamkang University in Taipei. He is a Research Fellow at the CEMAS Centre of the University of Rome 'La Sapienza' and at the EU Research Centre of National Chengchi University in Taipei. He is also a Visiting Fellow at the Institute of International Relations of the University

transnational hierocratic organization;² the fact that its supreme government, the Holy See, has international legal personality; and its role in international affairs over centuries of venerable history.³ The Holy See, based in the Vatican City State (VCS), maintains diplomatic relations with 183 sovereign states (The European Union and the Sovereign Military Order of Malta are to be added to this number) and permanent representatives in thirty-three international organizations.⁴

At present, only a handful of countries – seven – do not bestow diplomatic recognition upon the Apostolic See, as the Holy See is also known. Among those polities, one stands apart from the rest for its size, population, economy, geopolitical importance and outward foreign policy orientation. That country is the People's Republic of China (PRC), a state that is unquestionably to bestride the 21st century scene as a leading world power. However, it would not be entirely correct to state that the Holy See has not diplomatic representation in China. In fact, the Apostolic See is the only sovereign European entity with diplomatic ties to the Republic of China (ROC), the official name for Taiwan, which currently has fifteen diplomatic allies in total.⁵

The ROC, which was established in 1912 replacing the last Chinese dynasty (Qing), was formerly the national government of all China. However, it lost control of the mainland to the People's Republic of China (PRC) as a result of the Chinese Civil War in 1949, and since then its administration has been restricted to the island groups of Taiwan (Formosa), the Pescadores, Kinmen, and Matsu.⁶ Over the ensuing decades, the ROC has been commonly referred to as 'Taiwan', and since the mid-1970s the name 'China' has been increasingly used to identify the PRC.⁷ Holy See-ROC relations have been continuing since 1942. In 1971, when the ROC lost its seat

of Warsaw. He serves as Ambassador of the Sovereign Military Order of Malta to the Republic of Nauru. His publications and lectures cover a wide array of international politics issues.

¹ J. L. Tauran, 'Is the Holy See a Political Power?', magisterial lecture, Providence University, Taichung (Taiwan), 23 November 2005, p. 1.

² In Max Weber's words, a hierocratic organization is 'an organization, which enforces its order through psychic coercion by sanctioning religious benefits. A compulsory hierocratic organization will be called a "church" insofar as its administrative staff claims a monopoly of the legitimate use of hierocratic coercion'. See: M. Weber, *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*, Berkeley: University of California Press, 1978, p. 212.

³ R. J. Araujo, 'The Holy See: International Person and Sovereign', *Ave Maria International Law Journal*, 2011, Vol. 1, No. 1, pp. 1–3.

⁴ Holy See Press Office, 'Informative Note on the Diplomatic Relations of the Holy See', 07.01.2019, 7 January 2019, <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2019/01/07/190107a.html> (accessed on 6 October 2019).

⁵ R. Jennings, 'Kiribati cuts ties with Taiwan, presaging switch to China', *Seattle Times*, 19 September 2019, <https://www.seattletimes.com/nation-world/nation/kiribati-cuts-ties-with-taiwan-presaging-switch-to-china/> (accessed on 6 October 2019).

⁶ C. Sui, 'Legacy debate as Republic of China marks 100 years', *BBC News*, 10 October 2011, <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-15218596> (accessed on 7 October 2019).

⁷ J. M., 'Why China and Taiwan are divided', *The Economist*, 26 August 2014, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/08/economist-explains-16> (accessed on 6 October 2019).

at the UN, the position of the Pontifical representative in Taiwan was downgraded from Pronuncio (ambassador) to Chargé d’Affaires⁸ and has remained so since then. The political status of the ROC is a contentious issue. The PRC claims that the ROC government is illegitimate, calls it the ‘Taiwan Authority’,⁹ and considers Taiwan a renegade province which diplomatically ‘has no future’.¹⁰ Both the PRC and the ROC (the latter at least formally) claim to be the sole legitimate government of China.¹¹

The PRC government is adamant that any effort to formally abolish the ROC and replace it with an explicitly Taiwanese state would result in a strong and possibly military reaction.¹² Signally, Beijing requires all countries having or seeking diplomatic relations with it to adhere to the principle that there is just ‘one China’ including Taiwan and that the PRC government is the sole legitimate government of China and, thus, to give no recognition to the ROC.¹³ This applies to the Holy See as well. One of Beijing’s two conditions for the establishment of formal relations is that the Apostolic Palace adheres to the One-China principle and severs its diplomatic ties with Taipei.¹⁴

Normalization of relations between the Holy See and the PRC might then come at the expense of the approximately 300,000 Catholics in Taiwan (1.3 percent of the population), where the Church can operate freely.¹⁵ After successfully transitioning from authoritarianism to democratic system in the 1990s, Taiwan is now a consolidated democracy where ‘the constitution and other laws and policies protect religious freedom and, in practice, the authorities generally respect religious freedom.’¹⁶ Quoting Pope Benedict XVI’s address to the ROC ambassador to the Holy See: ‘Your Government’s firm commitment to freedom of religion has made it possible for the Church to carry

⁸ H. Chiu, ‘The International Legal Status of Taiwan’, in J. M. Henckaerts (ed.), *The International Status of Taiwan in the New World Order: Legal And Political Considerations*, The Hague, London and Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, p. 6.

⁹ Taiwan Affairs Office of the State Council PRC, ‘China reaffirms firm opposition to “Taiwan independence”’, *Spokesperson Remarks*, 12 March 2017, http://www.gwytb.gov.cn/en/CrossstraitInteractionsandExchanges/201608/t20160823_11546647.htm (accessed on 8 October 2019).

¹⁰ B. Blanchard, ‘China says Taiwan has “no future” diplomatically’, *Reuters*, 8 March 2017, <http://www.reuters.com/article/us-china-parliament-taiwan-idUSKBN16F0IF> (accessed on 8 October 2019).

¹¹ E. Albert, ‘China-Taiwan Relations’, *Council of Foreign Relations Backgrounders*, 7 December 2016, <http://www.cfr.org/china/china-taiwan-relations/p9223> (accessed on 8 October 2019).

¹² H. Yang, ‘China’s 3 Options for “Unifying” Taiwan’, *The Diplomat*, 15 April 2016, <http://thediplomat.com/2016/04/chinas-3-options-for-unifying-taiwan/> (accessed on 8 October 2019).

¹³ Anonymous, ‘What is the “One China” policy?’, 10 February 2017, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-38285354> (accessed on 8 October 2019).

¹⁴ L. Jucca, Benjamin Kang Lim and Greg Torode, ‘After decades of mistrust, Pope pushes for diplomatic breakthrough with China’, *Reuters*, 14 July 2016, <http://www.reuters.com/investigates/special-report/china-vatican/> (accessed on 9 October 2019).

¹⁵ I. M. Sala and I. Steger, ‘Some Catholics are deeply disturbed that the Vatican is cozying up to China’s repressive regime’, *Quartz*, 25 August 2016, <https://qz.com/766171/as-the-vatican-moves-to-embrace-china-even-pope-francis-loyalists-are-concerned/> (accessed on 9 October 2019).

¹⁶ American Institute in Taiwan, ‘Taiwan 2013 International Religious Freedom Report’, AIT Report OT-1407E, 29 July 2014, <https://kaohsiung.ait.org.tw/official-texts-ot1407.html> (accessed on 9 October 2019).

out her mission of love and service, and to express herself openly through worship and the proclamation of the Gospel. On behalf of all the Catholics in Taiwan, I would like to express my appreciation of this freedom that the Church enjoys'.¹⁷

On the other side of the Taiwan Strait the situation is markedly different. China's Communist regime expelled the Papal representatives in 1951 and in 1957, formed the Chinese Patriotic Catholic Association (CPCA), a state-controlled entity that does not recognize the Pope's supreme ecclesial authority and strives to institutionally and organizationally govern China's Catholics.¹⁸ The clergy and faithful rejecting this arrangement have gone underground, suffering persecution and imprisonment. As a result, the Catholic Church in China for a long time has been bifurcated into two segments: 'underground' and 'official'.¹⁹ This dichotomy was, in theory, bridged on 22 September 2018 through the inking of the *Provisional Agreement between the Holy See and the People's Republic of China on the Appointment of Bishops* (from here onwards – 'the Provisional Agreement').²⁰

The text of the Provisional Agreement remains secret, but it reportedly gives the officially atheist Chinese government the right to nominate bishops and grants the Pope veto power.²¹ As explained by Greg Burke, the Director of the Holy See Press Office, the Holy See considers 'the objective of the accord [...] not political but pastoral, allowing the faithful to have bishops that are in communion with Rome but at the same time recognized by the Chinese authorities'.²² The Vatican believes that the agreement 'creates the conditions for greater collaboration at the bilateral level' and stipulates that the Holy See and China have 'the shared hope this agreement may favor a fruitful and forward-looking process of institutional dialogue and may contribute positively to the life of the Catholic Church in China, to the common good of the Chinese people and to peace in the world'.²³ Indeed, the Provisional Agreement is a turning point in the history of relations between the two sides, and represents

¹⁷ Pope Benedict XVI as quoted in P. Russell, 'Address of Msgr. Russell, Chargé d'Affaires to Taipei', Taipei, 16 January 2012, <http://www.catholic.org.tw/en/latest003Add.html> (accessed on 9 October 2019).

¹⁸ Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs at Georgetown University, 'China Patriotic Catholic Association', <https://berkeleycenter.georgetown.edu/organizations/china-patriotic-catholic-association> (accessed on 9 October 2019).

¹⁹ T. McGregor, 'Catholicism in China Today', *Crisis Magazine*, 15 August 2013, <http://www.crisismagazine.com/2013/catholicism-in-china-today> (accessed on 10 October 2019).

²⁰ Anonymous, 'Provisional Agreement between Holy See and China', *Vatican News*, 22 September 2018, <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2018-09/china-holy-see-agreement-appointment-bishops.html> (accessed on 10 October 2019).

²¹ N. Shea, 'The Vatican's Agreement With China Looks Even Worse Now', *Hudson Institute*, 26 November 2018, <https://www.hudson.org/research/14711-the-vatican-s-agreement-with-china-looks-even-worse-now> (accessed on 10 October 2019).

²² Greg Burke, as quoted in G. O'Connell, 'Vatican and China sign agreement on the appointment of bishops', *America – The Jesuit Review*, 22 September 2018, <https://www.americamagazine.org/politics-society/2018/09/22/vatican-and-china-sign-agreement-appointment-bishops> (accessed on 10 October 2019).

²³ Holy See Press Office, 'Communiqué concerning signing of a Provisional Agreement between the Holy See and the People's Republic of China on the appointment of Bishops', 22 September 2018, <https://press>.

a watershed for the Catholic Church in China. Actually, the door was opened to a path that may lead either to speedier inculturation of Catholicism into the Chinese society, or to a scenario of suffocating control of Chinese Catholics by the Party-State.

Will the agreement make Chinese Catholics ‘be fruitful and increase in number’, as the Bible says? Speaking of numbers, how many Catholics do live in the PRC? According to China’s State Administration for Religious Affairs (SARA), in 2017 there were more than 5.3 million Catholics worshipping in sites registered with the CPCA. The Holy Spirit Study Centre in Hong Kong puts the total number of Catholics in China at 12 million.²⁴ Official sources reported that the Patriotic Association in 2017 had more than 70 bishops, nearly 3,000 priests and nuns, 6,000 churches and meeting places, and 12 seminaries.²⁵ Consistently with the wishes of the Holy See, mutual assistance and osmosis between the ‘underground’ and ‘official’ groups are gradually augmenting,²⁶ especially since the 2018 Provisional Agreement has created an avenue for the merging of the two declensions of Roman Catholicism in China.

For the Holy See, establishing formal relations with the PRC would bring forth some long-sought achievements. Internationally, it would enable the Vatican to functionally interact with and have the ear of the world’s second most powerful government.²⁷ Within the Great Wall, diplomatic normalization would hopefully bring ‘underground Catholics’ more into legality, contribute to further mend the hiatus between the segments of the Chinese flock, expectedly limit the CPCA’s influence over ecclesial life and, most importantly, open wide the previously ajar door for the evangelization of the Chinese people.²⁸ For Beijing, repairing relations with the Vatican would be a resounding success, as the Apostolic See would join the vast number of states recognizing the PRC rather than the ROC, which would suffer a severe diplomatic blow.²⁹ It is hardly debatable

vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/09/22/180922d.html (accessed on 10 October 2019).

²⁴ C. Coonan, ‘China’s Catholics pray as Communist Party and Holy See lock horns’, *Irish Times*, 22 August 2018, <https://www.irishtimes.com/news/world/asia-pacific/china-s-catholics-pray-as-communist-party-and-holy-see-lock-horns-1.3603606> (accessed on 10 October 2019).

²⁵ C. E. Olson, ‘In 2030, the country with the most Christians will be...’, *Catholic World Report*, 21 April 2014, http://www.catholicworldreport.com/Blog/3084/in_2030_the_country_with_the_most_christians_will_be.aspx (accessed on 10 October 2019).

²⁶ G. Valente, ‘Reconciliation among China’s Catholics is close to Pope’s heart’, *La Stampa*, 24 August 2016, <http://www.lastampa.it/2016/08/24/vaticaninsider/eng/inquiries-and-interviews/reconciliation-among-chinas-catholics-is-close-to-popes-heart-fls1fKn7F4LLWnGAHou09J/pagina.html> (accessed on 10 October 2019).

²⁷ V. Gaetan, ‘The Pope and the Politburo: The Vatican’s Chinese Diplomacy’, *Foreign Affairs*, 24 March 2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-03-24/pope-and-politburo> (accessed on 10 October 2019).

²⁸ C. Buckley, ‘Talks to Heal Catholic Rift in China Gain Momentum Under Francis’, *New York Times*, 26 November 2016, https://www.nytimes.com/2016/11/26/world/asia/catholics-china-francis.html?_r=0 (accessed on 11 October 2019).

²⁹ R. Jennings, ‘China’s Contacts with Vatican Could Be Big Loss for Taiwan’, *Voice of America*, 7 January 2017, <http://learningenglish.voanews.com/a/chinese-ties-with-the-vatican-could-be-a-big-loss-for-taiwan/3666215.html> (accessed on 11 October 2019).

that Beijing's rapprochement with the Holy See – ideally sealed by a Papal visit to China – would enhance the PRC government's international perception and credibility, especially when it purports to ensure freedom of religion.³⁰

Even though the two venerable members of the international community have strong incentives for normalizing relations, such historic achievement has remained elusive until 2014, when the Holy See, under the pontificate of Pope Francis – whose secular name is Jorge Mario Bergoglio – the first Jesuit and Latin American to lead the Catholic Church,³¹ inaugurated an unprecedented charm offensive toward Beijing and started intense contacts with the PRC aimed at giving a fresh impetus to the dialogue between the Holy See and China, and put it on the road to reconciliation.³² The Pope has made himself a primary vector of amity by 'personalizing' and making the Vatican diplomacy toward China 'in his image, according to his likeness'.³³

In 2014 and 2015, Pope Francis repeatedly expressed his desire to visit China.³⁴ Then, in February 2016, he gave an interview to a Beijing-based Italian journalist. In that conversation the Pope expressed his admiration for the Chinese nation, extended his Lunar New Year greetings to President Xi and the Chinese people, and cited Jesuit missionary Matteo Ricci (a late 16th century Italian Jesuit priest who was one of the founding figures of Catholicism in China) as an inspiration.³⁵ Beijing's acknowledgement of the Papal utterances was remarkably cordial.³⁶ Since the beginning of 2017, prominent Catholic officials and clergy, as well as sources with ties to the leadership in Beijing, had been foreshadowing and revealing details of an agreement that, though falling short of full diplomatic ties, would nonetheless address key issues at

³⁰ C. Wong, 'China and the Vatican Are a Step Closer to Mending Ties', *The Diplomat*, 10 February 2017, <http://thediplomat.com/2017/02/china-and-the-vatican-are-a-step-closer-to-mending-ties/> (accessed on 11 October 2019).

³¹ Anonymous, 'Biography of the Holy Father Francis', *L'Osservatore Romano*, Year LXIII, No. 12, <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/biography/documents/papa-francesco-biografia-bergoglio.html> (accessed on 11 October 2019).

³² M. Day, 'Pope Francis sends New Year greeting to China in latest bid to increase the Vatican's influence on the world stage', *The Independent*, 3 February 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/pope-francis-sends-new-year-greeting-to-china-in-latest-bid-to-increase-the-vatican-s-influence-on-a6851721.html> (accessed on 11 October 2019).

³³ S. Magister, 'Francis: or, the Diplomacy of the Impossible', *www.chiesa*, 20 June 2014, <http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/1350819bdc4.html?eng=y> (accessed on 11 October 2019).

³⁴ J. Frawley Desmond, 'Pope Francis on China: "I Am Ready to Go There"', *National Catholic Register*, 22 January 2017, <http://www.ncregister.com/daily-news/pope-francis-on-china-i-am-ready-to-go-there> (accessed on 11 October 2019).

³⁵ Anonymous, 'Pope Francis gives interview about China to Asia Times', *Vatican Radio*, 2 February 2016, http://en.radiovaticana.va/news/2016/02/02/pope_francis_gives_interview_about_china_to_asia-times/1205393 (accessed on 12 October 2019).

³⁶ B. Blanchard, 'Beijing's overture to Pope likely to signal thaw in diplomatic relations', *Independent.ie*, 4 February 2016, <http://www.independent.ie/world-news/asia-pacific/beijings-overture-to-pope-likely-to-signal-thaw-in-diplomatic-relations-34422538.html> (accessed on 12 October 2019).

the heart of the Sino-Vatican divide.³⁷ Their predictions about the agreement eventuated a year later. Yet, their assumptions about the fruitfulness of such an agreement are still unfulfilled.

As noted by former ROC ambassador to the Holy See Wang Yu-yuan, relations between the Apostolic See and the PRC ‘have never been better as now’.³⁸ As a result, attention to the issue is increasingly tempered with the anxiety in Taiwan, especially after the Provisional Agreement was announced in 2018. Moreover, Catholics all over the world are closely watching it, either with positive or negative expectations. While the dialogue was previously focusing on the appointment of bishops, now it continues on a broader agenda and might ultimately precipitate diplomatic change. Thus, two questions require investigation: is the relocation of the Apostolic Nunciature³⁹ to China to Beijing imminent? Is Taiwan ineluctably bound to lose its key Roman ally in the near future? In order to address the questions above, the analysis will proceed as follows: first, it will examine the significance and implications of the two conditions Beijing poses to the Holy See for diplomatic normalization, secondly, it will subsequently draw conclusions about the present situation and its possible developments.

The Critical Issue: ‘Non-interference in China’s internal affairs’

The greatest impediment to the normalization of Sino-Vatican relations is Beijing’s demand that the Holy See refrains from ‘interfering in China’s internal affairs in the name of religion’.⁴⁰ This formula means mainly that Rome should accept governmental control over the Church in China, in particular, over the selection of Chinese clergy – especially bishops. As Richard Madsen remarked: ‘The big issue for normalizing relations

³⁷ L. Zhen and T. Ng, ‘Vatican and Beijing near deal on appointment of bishops, Hong Kong cardinal says’, *South China Morning Post*, 9 February 2017, <http://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2069589/vatican-and-beijing-near-deal-appointment-bishops-hong> (accessed on 12 October 2019).

³⁸ Y. Y. Wang as quoted in Anonymous, ‘Taiwan “can be the bridge” between Vatican and Beijing’, *UCA News*, 12 December 2016, <http://www.ucanews.com/news/taiwan-can-be-the-bridge-between-vatican-and-beijing/77857> (accessed on 12 October 2019).

³⁹ An Apostolic Nunciature is a top-level diplomatic mission of the Holy See, equivalent to an embassy, however, it does not issue visas nor does it have consulates. The head of the Apostolic Nunciature is called a nuncio, an ecclesiastical diplomatic title. A papal nuncio (officially known as an Apostolic nuncio) is a permanent diplomatic representative (head of diplomatic mission) of the Holy See to a state – or to one of two international intergovernmental organizations, the European Union or ASEAN – having the rank of an ambassador extraordinary and plenipotentiary, and the ecclesiastical rank of titular archbishop. Papal representatives to other intergovernmental organizations are known as ‘permanent observers’ or ‘delegates’. In several countries that have diplomatic relations with the Holy See, the Apostolic Nuncio is *ipso facto* the Dean of the Diplomatic Corps. Most countries that concede priority to the nuncio are officially Catholic, but some are not. In addition, the nuncio serves as the liaison between the Holy See and the Church in that particular nation, supervising the diocesan episcopate. See: Anonymous, ‘Vatican Diplomacy’, *Catholic Pages*, 11 April 1997, <http://www.catholic-pages.com/vatican/diplomacy.asp> (accessed on 13 October 2019).

⁴⁰ Anonymous, ‘China urges the Vatican to pave way for improved ties’, *People’s Daily Online*, 21 January 2015, <http://en.people.cn/n/2015/0121/c90883-8839230.html> (accessed on 13 October 2019).

between the Vatican and the Chinese Government has to do with who gets control of the appointment of bishops'.⁴¹ The Nicene Creed, the fundamental statement of belief of the Roman Catholic faith, reads: 'We believe in One, Holy, Catholic and Apostolic Church'.⁴² For Catholics, Jesus is only truly preached and proclaimed within the bosom of the Universal Church. As Saint Ignatius of Antioch wrote in the 2nd century, 'wherever Jesus Christ is, there is the Catholic Church'.⁴³ This implies that the Pope and Catholic bishops perceive their loyalty to the (pneumatic and) institutional unity of the Church as an integral part of their religious faith.⁴⁴ Borrowing the words of Eric O. Hanson: 'Just as they take their faith seriously, they take their institution seriously'.⁴⁵

In terms of political analysis, this means that the Catholic Church's point of strength is the union of organization and ideology. The Church can be truly Catholic as long as its members publicly profess ecclesiastical unity and loyalty to the institution and its leaders uphold and protect its doctrinal and institutional integrity. Consequently, when certain circumstances impel the Pope or the bishops to choose between what they regard as the doctrinal and institutional unity of their religious organization and external political or societal goals, a strong expectation exists that they will decide for the former. In other words, they are supposed to give priority to the institutional survival of the Church, rather than to its institutional interest.⁴⁶

The CPCA's policy of 'democratic' election of bishops, by repudiating the institutional authority of the Apostolic See over the Church in China,⁴⁷ denies the 'unrenounceable principles of faith and of ecclesiastical communion'⁴⁸ and gravely

⁴¹ R. Madsen, 'The Chinese Catholic Church as Part of Civil Society', in D. L. Overmyer (ed.), *Religion in China Today*, Cambridge (UK), New York and Melbourne: Cambridge University Press, 2003, pp. 169.

⁴² Holy See, 'Catechism of the Catholic Church', http://www.vatican.va/archive/ccc_css/archive/catechism/credo.htm (accessed on 13 October 2019). The Nicene Creed is an ecumenical Christian statement of faith accepted in the Catholic Church, the Eastern Orthodox Church, Oriental Orthodoxy, the Assyrian, the Anglican Communion, Lutheranism, the Reformed churches, Methodism, and many other forms of Protestantism. As all Catholics profess that their Church was founded by Jesus Christ on the apostle Peter, bishops not in union with the successor to Peter are illicit pastors of the Catholic Church.

⁴³ Ignatius of Antioch, 'Epistle to the Smyrnaeans', *Early Christian Writings*, 110, <http://www.early-christianwritings.com/srawley/smyrnaeans.html> (accessed on 13 October 2019).

⁴⁴ The unity with the Pope symbolizes the unity with the Universal Catholic Church, an essential tenet of Catholic doctrine. See: G. Criveller, 'The smoke screen of China's preconditions for relations with the Holy See', *Asianews.it*, 21 April 2005, <http://www.asianews.it/index.php?l=en&art=3108> (accessed on 13 October 2019).

⁴⁵ E. O. Hanson, *The Catholic Church in World Politics*, Princeton: Princeton University Press, 1987, p. 43.

⁴⁶ F. Bozzato, 'The Conflict of Authority between China's Party-State and the Catholic Church: Confucian Obedience versus *Libertas Ecclesiae*', *Tamkang Journal of International Affairs*, 2014, Vol. 18, No. 2, pp. 114–115.

⁴⁷ 'In the rite of ordination, the Apostolic Pontifical mandate still appeared to be replaced by the consent of the state-sanctioned Chinese Bishops' College'. See: G. Valente, 'The long road and "accidents along the way"' (op. cit.).

⁴⁸ Pope Benedict XVI, 'Letter of the Holy Father Pope Benedict XVI to the Bishops, Priests, Consecrated Persons and Lay Faithful of the Catholic Church in the People's Republic of China', Vatican City, 27 May

undermines the organizational integrity of the Universal Church. From the Apostolic Palace's point of view. What is at stake is not the organizational structure of the Church in one country but the spiritual unity of the whole Catholic Church. As previously noted, the Church believes that 'the political community and the Church are autonomous and independent of each other in their own fields'.⁴⁹ 'Therefore, in the Holy See's perspective, asserting that the CPCA cannot claim the right to appoint bishops for itself is not 'meddling' in China's internal affairs'.⁵⁰

In contrast, in the eyes of the Chinese Communists, allowing the Holy See to select Chinese bishops would substantially contravene the constitutional norm stating that 'Religious bodies and religious affairs are not subject to any foreign domination'.⁵¹ Thus, in the view of the PRC authorities the controversy on the right to nominate bishop is a matter of national sovereignty. For this reason, the Holy See's acceptance of 'the will of the Chinese Church' would be regarded in Beijing as a sign of respect for China's sovereignty and thus 'create a good atmosphere for the improvement of Sino-Vatican ties'.⁵²

The two parties had been facing this quandary for a long time, until the 2018 breakthrough. Indeed, Pope Francis' new policy toward China⁵³ represents the crucial factor in the equation. Since 2016, there had been continual parleying between China and the Holy See. A working group was set up, through which both sides tried to identify consensuses and divergences, redefine problems and find mutually acceptable solutions. In the words of Pope Francis: 'There is a commission that is working with China and that meets every three months, one time here and another in Beijing. There is a lot of dialogue with China'.⁵⁴ In truth, the Provisional Agreement reflects and consolidates a practice – or *modus operandi* – already in existence for the appointment of a number of new Chinese bishops, who 'were all ordained with the well-known, preliminary (prior, rearranged) approval of the Pope'.⁵⁵

2007, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/letters/2007/documents/hf_benxvi_let_20070527_china_en.html (accessed on 13 October 2019).

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ F. Bozzato, *Heavenly Powers: Holy See Diplomacy toward China*, master's thesis, Hobart: University of Tasmania, 2009, p. 180.

⁵¹ National People's Congress, *Constitution of the People's Republic of China*, official English translation, Beijing, First Session of the Thirteenth National People's Congress, 11 March 2018, Article 36.

⁵² Foreign Ministry of the People's Republic of China as quoted in A. Olesen, 'China's Church Defies Vatican Objections', *AssociatedPress*, 30 April 2006, http://missionxp.webblogg.se/300406202907_chinas_church_defies_vatican_obj.html (accessed on 14 October 2019).

⁵³ Sinopolitik, in this instance, means the political and diplomatic policy of the Holy See towards the People's Republic of China, seeking dialogue and eventual diplomatic normalization with Beijing.

⁵⁴ Pope Francis, as quoted in S. Magister, 'Parolin Curbs the Enthusiasm. From Rome To Beijing There is Still "a Long Way" To Go', *Settimo Cielo*, 23 January 2017, <http://magister.blogautore.espresso.repubblica.it/2017/01/23/parolin-curbs-the-enthusiasm-from-rome-to-beijing-there-is-still-%E2%80%99Ca-long-way%E2%80%99D-to-go/> (accessed on 14 October 2019).

⁵⁵ G. Valente, 'The real „news“ from China: New bishops are ordained with the well-known approval of the Pope', *La Stampa*, <http://www.lastampa.it/2016/12/14/vaticaninsider/eng/comment/>

Yet, numerous dissenting voices within the Church argue that Rome's depiction of the agreement sounds artificially rosy.⁵⁶ PRC-wary ecclesiastics surmise that Pope Francis has reached accommodation with Beijing even at the cost of the Church's subservience to secular authority and hollowing out of the Catholic doctrine.⁵⁷ The statements that many Catholic priests and scholars continue to give to the media indicate that even some of Pope Francis's most loyal supporters are profoundly disturbed by the prospect of a grand pact with China's Communist government and are second-guessing the Apostolic Palace's approach.⁵⁸ The debate on the agreement 'underscores the divergence of opinion within the Church',⁵⁹ said Wang Meixiu, a Catholicism specialist at the Chinese Academy of Social Sciences.

Pope Francis' diplomatic élan toward China was even labelled 'kow-tow diplomacy',⁶⁰ implying that too much accommodation could exact an unacceptable price and the Vatican's historic deal with the Chinese Communist leadership may soon turn into nothing short of a Pyrrhic victory.⁶¹ History will tell whether the closing of the agreement on episcopal appointment was a diplomacy masterpiece or an example of heterogenesis of ends due to a Roman Pontiff's naivety. In any case, signing of the Provisional Agreement has made the specific weight of the Holy See's diplomatic recognition of the ROC grow much higher than before, to the extent that it is sometimes characterized as the sole major obstacle to normalization of relations with Beijing.⁶² The 'Taiwan problem', thus, needs close examination.

the-real-news-from-china-new-bishops-are-ordained-with-the-wellknown-approval-of-the-pope-YDBX1PhFBYP0iLcPK3OeEN/pagina.html (accessed on 14 October 2019).

⁵⁶ See: M. Yu, 'Chinese Cardinal Skeptical About Reputed Vatican-Beijing Agreement', *Voice of America*, 3 March 2017, <http://www.voanews.com/a/chinese-cardinal-vatican-beijing-agreement/3749428.html> (accessed on 14 October 2019).

⁵⁷ Anonymous, 'Vatican deal with China would 'betray Christ', says cardinal', *Catholic Herald*, 28 November 2016, <http://www.catholicherald.co.uk/news/2016/11/28/vatican-deal-with-china-would-betray-christ-says-cardinal/> (accessed on 14 October 2019).

⁵⁸ I. M. Sala and I. Steger, 'Some Catholics are deeply disturbed that the Vatican is cozying up to China's repressive regime', op. cit.

⁵⁹ M. Wang, as quoted in C.H. Wong, 'China and Vatican Near Pivotal Deal on Bishops', *Wall Street Journal*, 9 February 2017, <https://www.wsj.com/articles/china-and-vatican-near-pivotal-deal-on-bishops-1486725649> (accessed on 14 March 2019).

⁶⁰ P. E. Gobry, 'The Manchurian Pope: Francis' deal with China is an ignominy', *Chinh's News*, 3 November 2016, <https://chinhdangvu1.blogspot.tw/2016/11/the-manchurian-pope.html> (accessed on 15 October 2019).

⁶¹ E. Pentin, 'Sino-Vatican Relations: Will the Road to Reconciliation Endanger China's Underground Church?', *National Catholic Register*, 11 March 2016, <http://www.ncregister.com/daily-news/sino-vatican-relations-will-the-long-road-to-reconciliation-endanger-chinas> (accessed on 15 October 2019).

⁶² G. Sands, 'What the China-Vatican Deal Means for Taiwan', *The Diplomat*, 21 September 2018, <https://thediplomat.com/2018/09/what-the-china-vatican-deal-means-for-taiwan/> (accessed on 16 October 2019).

Taiwan: An ancillary (but not secondary) issue

To this day, Chinese officials continue to point at the Holy See's diplomatic recognition of Taiwan as one of the two hurdles to normalization of Sino-Pontifical relations. As previously mentioned, the Holy See has kept its mission to China in Taiwan since the early 1950s. However, since 1972, the Apostolic Nunciature in Taipei has been entrusted to a *chargé d'affaires ad interim* rather than to a *nuncio*.⁶³ Moreover, in the last decade, Rome has repeatedly and publicly indicated through various prominent ecclesiastics that the Apostolic See is ready to downgrade its relations with Taiwan to a sub-diplomatic level.⁶⁴ Thirdly, history shows that, for the PRC, a country's recognition of Taipei was never an insurmountable obstacle for negotiating the establishment of formal relations. For instance, although the United States had full diplomatic relations with the ROC,⁶⁵ Mao Zedong and Zhou Enlai gladly received President Nixon in 1972. More recently, South Korea's (1992) and South Africa's (1998) shift of recognition from Taiwan to the PRC came after the conclusion of laborious negotiations with Beijing for which severing ties with Taipei was not a pre-condition.⁶⁶

For these reasons, what has been so far presented by Beijing as one of the two main obstacles to the normalization of relations is actually a secondary problem in the face of the Chinese government's policy of pervasive control over religious groups and bodies. Oslo-based analyst Magda Hornemann encapsulated the ancillary nature of the 'Taiwan problem' in one sentence: 'it would seem that the issue of Taiwan is a public relations point more than a substantive one'.⁶⁷ In 2005, Dr. Tou Chou-seng, the then ROC Ambassador to the Holy See, was even more forthright when he declared: 'China uses Taiwan as a pretext, while the real problem is that of religious freedom'.⁶⁸

However, the weight of the Taiwan issue in the Sino-Pontifical interaction should not be underestimated. The fact that the Holy See's recognition of Taipei is an ancillary question, does not necessarily imply that it is unimportant. In fact, if it is true that Taiwan now appears to stand on the sidelines of the debate on the Apostolic See's ties

⁶³ Apostolic Nunciature to China, 'In Celebration of the 60 Years of ROC/Holy; See: Diplomatic Relations, op. cit., p. 1.

⁶⁴ 'Relevant Chinese authorities have been informed for many years that, with a comprehensive agreement, the Holy See is ready to solve the Taiwan issue in a proper manner'. See: G. Criveller, 'The smoke screen of China's preconditions for relations with the Holy See', *Asianews.it*, 21 April 2005, <http://www.asianews.it/index.php?l=en&art=3108> (accessed on 16 October 2019).

⁶⁵ Not to mention the American military assistance to, and collaboration with, the Kuomintang government.

⁶⁶ G. Criveller, 'The smoke screen of China's preconditions for relations with the Holy See', op. cit.

⁶⁷ M. Hornemann, 'China's Catholics, the Holy See and religious freedom', *Forum 18 News Service*, 12 April 2007, http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=942 (accessed on 16 October 2019).

⁶⁸ C. S. Tou, as quoted in Anonymous, 'Taiwan Remains a Question as Vatican-China Relations Progress', 19 May 2005, www.christiantoday.co.uk/article/taiwan.remains.a.question.as.vatican.china.relations.progress/2922.htm (accessed on 16 October 2019). Dr. Tou served as ROC ambassador to the Holy See from January 2004 to May 2008.

with China,⁶⁹ it is equally true that isolating Taiwan is one of Beijing's main motivations for exchanging ambassadors with the Holy See. As a Taiwanese scholar pointed out, if Taiwan loses the Holy See, there can be only one winner in the cross-Strait diplomatic strife.⁷⁰

Indeed, the Holy See has been crystal clear on its readiness to relocate its nunciature to mainland China. Past statements like Cardinal Tauran's – 'If they [the PRC authorities] give us the possibility, we're ready tomorrow'⁷¹ – are anything but ambiguous. However, Taiwan is a democracy that guarantees actual religious freedom to its 300,000 Catholics.⁷² Although the Holy See has important reasons for seeking formal relations with the PRC,⁷³ it cannot give the impression that its diplomatic choices – like those of other states' – are dictated by political calculus or opportunism (*realpolitik*). For an international actor that claims to be a 'moral authority' rather than 'a political power',⁷⁴ the price in terms of image would be too high.

Over the past decade, Taiwan's government has repeatedly issued statements gently reminding the Holy See that Taipei, unlike Beijing, upholds religious freedom. Such appeals are little more than public relations declarations with little practical import.⁷⁵ Apparently, Taiwan can exert little leverage over the Holy See.⁷⁶ Nevertheless, the fact that the usual cross-Strait rivalry paradigm does not apply to the Apostolic See might

⁶⁹ R. J. Fong, 'Holy See offers new paradigm for Taiwan', *Taipei Times*, 5 July 2007, p. 8.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ J. L. Tauran as quoted in R. Spencer, 'Vatican ready to sacrifice Taiwan for China', *Telegraph*, 16 May 2005, <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2005/05/16/wvati16.xml&sSheet=/portal/2005/05/16/ixportal.html> (accessed on 20 October 2019).

⁷² As Dr. Tou pointed out, 'the issue of Taiwan is not addressed in the [Pope Benedict XVI's] letter. But all the negative things he mentions have positive counterexamples in Taiwan: religious freedom, episcopal ordinations, no persecution. All the difficulties that the Pontiff listed and that the Church encounters in the mainland do not exist on Taiwan'. C.S. Tou, as quoted in: 'China needs the Catholic Church, says Taiwan's Ambassador Tou', *Asianews.it*, 5 July 2007, www.asianews.it/index.php?l=en&art=9744 (accessed on 20 October 2019).

⁷³ There are some 300,000 Catholics in Taiwan, but an estimated 12 million in the PRC where the Catholic Church reckons there's a spiritual hunger without an established religious system to serve it. 'Missionary experts believe that, if the government were to loosen its control, those 12 million Catholics on the mainland could become 120 million within a generation'. See: J. Allen, 'China, Taiwan and the Vatican', *National Catholic Reporter*, 25 November 2005, <http://www.nationalcatholicreporter.org/word/word112505.htm> (accessed on 21 October 2019).

⁷⁴ 'But does the Holy See have a political influence? If one understands "political" to mean a strategy aimed at imposing one's interests, the answer is no. [...] I would not speak of "the Holy See as a political power" but rather of "the Holy See as a moral authority"'. (J. L. Tauran, 'Is the Holy See a Political Power?', op. cit., p. 2).

⁷⁵ C. Wooden, 'Taiwan's president asks pope to support bid to join United Nations', *Catholic News Service*, 10 January 2008, <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0800157.htm> (accessed on 21 October 2019).

⁷⁶ As Dr. Raymond Tai – a former Taiwanese ambassador to the Holy See – said back in 1999: 'In reality, there is little we can do if the Holy See seeks normalized relations with Peking'. (R. Tai, as quoted in M. Lu, 'Holy See urged to respect ties', *Taiwan Journal*, 26 March 1999, <http://taiwanjournal.nat.gov.tw/site/Tj/ct.asp?xItem=17034&CtNode=122> (accessed on October 21 2017)).

play in favour of Taipei. If it is true that Taiwan cannot engage in cheque-book diplomacy with the Holy See, it is equally true nor can China.⁷⁷ The Apostolic Palace is not interested in receiving foreign aid or signing trade agreements but in obtaining religious freedom for the Chinese Catholic flock.

The Holy See is ready to change the nature of relations with Taiwan, provided that 'religious freedom is realized in China'.⁷⁸ Therefore, as long as there is no actual religious freedom for Catholics in the PRC, the Provisional Agreement notwithstanding, the Holy See will be very reluctant to shift recognition to Beijing.⁷⁹ Therein lie Taipei's hopes to maintain its Roman ally. In other words, Taiwan counts on its diplomatic rival's intransigence on religious freedom and it nourishes the hope that the moment of a major change in Sino-Pontifical relations is not nigh. In Dr. Tou's words: 'When I entered the Foreign Service thirty years ago, my first job was to track affairs in Europe, including the Vatican. I remember people telling me, "Look out, something is about to happen, the Vatican is going to move its embassy to Beijing." It's thirty years later, and we're still waiting. I don't believe this is going to happen anytime soon'.⁸⁰ It was 2005. To date, the Apostolic Nunciature to China continues to be located in Taipei.

Taiwanese hopes might not be in vain. Both the Apostolic Palace and Taipei are aware that ending diplomatic ties with Taiwan before having secured effectual religious freedom for the Church in China would leave the Holy See in a substantially weaker position. The Vatican, in fact, could not continue to offer the severing of relations with the ROC as a *quid pro quo* for the improvement of the condition of Chinese Catholics. Moreover, in the interregnum between the denouement of diplomatic relations with Taipei and the exchange of ambassadors with the PRC, the Holy See would remain without any nunciature on Chinese (China and Taiwan) soil.⁸¹ This is a scenario that Rome cannot even contemplate, especially because negotiations with Beijing's government might drag on – with little results – for years. Last but not least, once relations with Taipei were severed, for the Holy See it would certainly be more

⁷⁷ R. J. Fong, 'Holy See offers new paradigm for Taiwan', op. cit.

⁷⁸ J. L. Tauran, as quoted in anonymous, 'Vatican envoy vows support', op. cit. The same position was restated in 2006 by Monsignor Ambrose Madtha, the then Holy See's Chargé d'Affaires ad interim in Taiwan. The Pontifical diplomat said: 'If religious freedom in China is guaranteed, it is okay to move the embassy from Taipei to Beijing.' (A. Madtha, as quoted in Y.P. Chang, 'Top envoy says Vatican ready to relocate embassy', *Taipei Times*, 30 March 2006, p. 3).

⁷⁹ S. Castelfranco, 'Vatican, China Seek Closer Diplomatic Ties', *Voice of America*, 22 January 2008, <http://www.voanews.com/english/archive/2008-01-22-voa34.cfm?CFID=277811054&CFTOKEN=46626151> (accessed on 21 October 2019).

⁸⁰ C. S. Tou, as quoted in Allen, 'China, Taiwan and the Vatican', *National Catholic Reporter*, op. cit.

⁸¹ The Holy See considers the nunciature in Taipei as its embassy to whole China, not to Taiwan only. As declared by Cardinal Sodano – the then Secretary of State of the Holy See – in 1999: 'The Taipei nunciature is the nunciature in China'. (A. Sodano, as quoted in E. Eckholm 'In Bid to Court China, Pope Weighs Visit To Hong Kong', *New York Times*, 12 February 1999, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9504E4D8163AF931A25751C0A96F958260> (accessed on 21 October 2019).

difficult to use Taiwan as ‘a bridge between mainland Catholic communities and the Vatican’.⁸²

The following statement, pronounced in March 2006 by Monsignor Madtha, the then Papal Chargé d’Affaires ad interim in Taipei, is valid even today: ‘So far, relations between the Vatican and Taiwan (have) remained stable’.⁸³ At the same time, the dialogue between the Apostolic Palace and China is gaining momentum. At the end of his 19–26 November 2019 Apostolic Journey to Thailand and Japan, on his return flight from Tokyo to Rome, Pope Francis said that he ‘loves China’ and ‘would like to go to Beijing’.⁸⁴ Two days later, China’s foreign ministry spokesman Geng Shuang stated: ‘We appreciate the goodwill and friendship expressed by the Pope. [...] We have maintained good communications with the Vatican and are pleased about the improvement and progress of Sino-Vatican relations. [...] China is sincere and active in promoting Sino-Vatican relations, and is open to and welcomes the development of relations.’⁸⁵

Conclusion

Holy See-China relations are one of the most intricate diplomatic conundra on the world scene. Numerous factors and variables contribute to the complexity of the equation, including cross-Straits affairs. The analysis of the Holy See’s Sinopolitik conducted in this paper has brought to the fore at least four important elements characterizing the current state and evolution of the Holy See-ROC-PRC relations triangle.⁸⁶

⁸² J. L. Tauran, as quoted in L. Chung, ‘Vatican official vows to back Taipei links’, *South China Morning Post*, 26 November 2005, <http://www.scmp.com/portal/site/SCMP/menuitem.06f0b401397a029733492d9253a0a0a0/?vgnnextoid=b66961b086b21110VgnVCM100000360a0a0aRCRD&s=Archive> (accessed on 22 October 2019). Apparently, this view of Taiwan as a bridgehead for engaging mainland China was endorsed by Benedict XVI even before his election to Pontificate. As Dr. Tou revealed, when he paid a visit to the then Cardinal Ratzinger in 2004, ‘Cardinal Ratzinger told me at that time that he hoped the people of Taiwan could help people in China gain freedom’. C.S. Tou, as quoted in M. Chen, ‘Envoy to the Vatican reveals secret weapon’, *Taipei Times*, 27 May 2005, p. 2.

⁸³ A. Madtha, as quoted in Y.P. Chang, ‘Top envoy says Vatican ready to relocate embassy’, op. cit.

⁸⁴ Pope Francis as quoted in: L. Chen, ‘China open to closer relationship with Vatican, Beijing says after Pope Francis’ words of peace’, *South China Morning Post*, 29 November 2019, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3039815/china-open-closer-relationship-vatican-beijing-says-after-pope> (accessed on 30 October 2019).

⁸⁵ S. Geng, as quoted in L. Chen, ‘China open to closer relationship with Vatican, Beijing says after Pope Francis’ words of peace’, op. cit.

⁸⁶ Despite the increasing attention being paid to empirical cases of triangular interaction, on the one hand, the interactions between three states – or triangular interactions – have been far neglected in International Relations (IR) theories and also there still lack suitable methodological instruments for their evaluation. On the other hand, there is not enough empirical evidence currently available that can explain how and to what degree states in triangular interactions may be synchronized. See: A. Soliz de Stange, ‘Synchronization in International Relations: Triangular interactions between China, Latin American and the United States’, *Política, Globalidad y Ciudadanía*, 2015, Vol. 1, No. 1, pp. 24–52.

Firstly, the issue of ‘Vatican interference in China’s internal affairs, including in the name of religion’,⁸⁷ which condensed into the dispute over the appointment of bishops, has been for a long time the real stumbling block on the road to diplomatic normalization between the Apostolic See and Beijing. It appears that the 2018 agreement removed it to a significant extent. On the other hand, the Chinese demand that ‘the Vatican must sever the so-called “diplomatic relations” with Taiwan, recognize that the Government of the People’s Republic of China is the sole legal government representing the whole China, and Taiwan is an inalienable part of China’,⁸⁸ continues to stand as an obstacle to Holy See-China formal relations.

Secondly, after decades of a gruelling Sino-Vatican game - ‘a confrontation made by alternating openings and sudden denials, optimistic expectations and cold showers’⁸⁹ – the Holy See, under Bergoglio’s Pontificate, has shown firm determination to step up dialogue with the PRC in order to break the enduring diplomatic deadlock. To this aim, Papal diplomacy has, with a notable degree of success, intensified its efforts to engage with Beijing purposefully.

Thirdly, PRC government, has reacted positively the Holy See’s invitation to dialogue, by signalling its will to discuss the matter of governmental control over the ecclesial life of the Church in China, especially over the ‘democratic election’ of the Chinese Catholic hierarchy. Even though Beijing’s fundamental principles in handling relations with the Apostolic See, ‘remain consistent, clear and unchanged’,⁹⁰ the Communist leadership accepted to pragmatically exceed the dispute through preliminary talks leading to a mutually agreed system for appointing Catholic bishops.

Fourthly, on the surface, the relations between the ROC and the Holy See do not seem to be perturbed by the positive phase in Sino-Vatican interaction. The relationship between the Vatican and Taipei officially remain cordial and stable. The ROC has even proactively fostered its cultural exchanges and humanitarian cooperation with the Catholic Church. However, such activism could be revealing of Taiwan’s concern about impending developments and scenarios in which the ROC would lose its most prestigious diplomatic ally to the Mainland.

Despite insistent predictions about an imminent Vatican cross-Strait hopping by analysts, politicians and media – as well as allegations about Pope Francis’ conviction that Beijing is ‘well worth a mass’⁹¹ – making a quick switch of allegiance across

⁸⁷ J. Liu, as quoted in Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, ‘Foreign Ministry Spokesman Liu Jianchao’s Regular Press Conference on 9 May 2006’, <http://www.chinaembassy.org.nz/eng/zt/mfasr/t251459.htm> (accessed on 22October 2019).

⁸⁸ J. Liu, as quoted in F. Ching, ‘Sino-Vatican Relations after Pope John Paul II’, *op. cit.*

⁸⁹ S. Pelaggi, ‘The Sino-Vatican negotiations and the role of Taipei’, *op. cit.*

⁹⁰ J. Liu, as quoted in Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, ‘Foreign Ministry Spokesman Liu Jianchao’s Regular Press Conference on 9 May 2006’, *op. cit.*

⁹¹ The quote ‘Paris is well worth a Mass’ – attributed to King Henry IV of France – is commonly used to talk about sacrifices which are worth doing, because the expected compensation is worthwhile.

the Taiwan Strait would actually prove an arduous undertaking for the Holy See for a series of reasons. If the analytical focus is circumscribed to the Apostolic Palace, then at least one important ‘endogenous factor’ limiting the Vatican’s freedom of diplomatic action and choice toward China emerges.

In fact, the Holy See’s nature as a non-state ‘moral power’ has weighty implications for its relations with the PRC. The Holy See is a sovereign religious force which attempts to implement a moral diplomacy. Thus, according to the Pontifical diplomats, while the state actors’ foreign policy essentially consists of the defence and expansion of power, the Apostolic See’s ‘national interest’ coincides with evangelization and defence of human rights. In substance, this means that the Holy See founds its claim to moral eminence in the international community on its rejection of realpolitik logics and practices. Consequently, the moral prestige of the Holy See would be gravely undermined should the Apostolic Palace shift recognition from Taipei to Beijing out of manifestly political calculus. While Taiwan assures religious freedom for Catholics, the PRC, in many respects, does not. Therefore, the Holy See could hardly justify its change of allegiance in terms of other than realist reasons, unless China makes some significant concessions on religious freedom. Thus, the Holy See’s status as moral power represents a considerable restraint on its freedom of diplomatic action toward China.

Finally, the Holy See’s diplomacy is historically informed and characterized by prudence and patience as well as proverbial risk aversion. Therefore, ‘one hopes that the Vatican’s diplomats, with nearly two millennia of institutional experience behind them, are a match for Chinese negotiators with their own two millennia history of barbarian handling’.⁹² The Apostolic Palace has most likely given due consideration to the possibility that Beijing might be showing ‘flexibility’ regarding the modes of apostolic succession in the Chinese church for the purpose of luring the Holy See into breaking diplomatic ties with the ROC. ‘Once that’s accomplished, there is no further Vatican leverage in the talks and no further incentive for Chinese “flexibility”’. The Chinese state will pocket the winnings and walk away from the table’.⁹³ The fact that, in 2016, the Apostolic Nunciature in Taipei moved to the new quarters it had commissioned to build, may speak volumes about the Vatican’s unrivalled perspicacity. And also assuage the concerns of the Taiwanese. Secretary of State Cardinal Parolin’s assessment that a ‘normalization’ of relations between Rome and Beijing ‘is not easy’ and ‘needs a lot of patience and perseverance’⁹⁴ – given at the January 2017 World Economic Forum in Davos – should be of further reassurance to Taipei. As for the Provisional Agreement of 2018, it addresses a key issue between the two sides,

⁹² J.J. Tkacik, ‘Breaking with Taiwan is Chinese Precondition for Vatican Thaw’, *China Business Intelligence*, 21 March 2017, <http://chinabusinessintelligence.com/content/breaking-taiwan-chinese-precondition-vatican-thaw> (accessed on 24 October 2019).

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ P. Parolin, as quoted in S. Magister, ‘Parolin Curbs the Enthusiasm’, op. cit.

the appointment of bishops, but many other problems have to be resolved before there occurs the full normalization of relations between the Holy See and the PRC. Greg Burke, speaking at the Holy See Press Office, put it with succinct clarity: ‘This is not the end of a process. It’s the beginning’.⁹⁵

⁹⁵ Greg Burke, as quoted in G. O’Connell, ‘Vatican and China sign agreement on the appointment of bishops’, *op. cit.*

Brinkmanship in the Persian Gulf. What Drove American and Iranian Policy in the Summer of 2019?

Kingshuk Chatterjee
Calcutta University

This essay purports to look at the anatomy of the almost-crisis in the Persian Gulf in the summer of 2019. It aims at identifying the role played by domestic and external factors behind the policies espoused by the two principal actors in the drama – USA and Iran. It assesses the strategic dynamics of the Persian Gulf region at present and situates US decision to pull out of the deal in 2018 which triggered the crisis. The essay then goes on to situate the brinkmanship on either side, factoring in domestic and foreign policy considerations of the principal players. The essay veers towards policy alternatives present before the principal players and their attendant problems within the matrices of the structural dynamics of the region as well as those of domestic policy.

Keywords: conflict, risk of escalation, Iranian nuclear programme, Persian Gulf, Middle Eastern

Introduction

In the course of the summer 2019 the world witnessed a slow but steady escalation in tensions in the Persian Gulf region that at one stage nearly degenerated into conflict. It involved a series of decisions by Tehran to reduce its obligations under the 2015 nuclear deal, which coincided with a heightened sense of threat to tanker traffic posed by Iran, and a number of developments that made conflict appear increasingly likely. Despite both USA and Iran were averring that they do not intend their frictions to degenerate into a conflict, the possibility of a conflict was not ruled out altogether given the manner of their handling of the slowly unfolding crisis. The brinkmanship that characterised the conduct of Washington and Tehran appeared to be boxing both unwittingly into a corner from which they are unlikely to be able to move out easily. Eventually the immediate crisis was defused, making some observers optimistic that the underlying causes of the crisis may also end up being resolved at least somewhat, and some measure of stability may return to the region before a second series of developments in early autumn revived the earlier fears. If eventually the situation escalates into a conflict, it

has the potential of gaining a regional dimension, which could disturb the flow of oil from the region, and hence trigger a period of high oil prices globally in the medium and long term.

Despite the fact that the Persian Gulf crisis of summer of 2019 was essentially played out in the arena of international politics, it had powerful drivers rooted in the domestic sphere of the two principal actors, USA and Iran. Thus, the crisis promises to provide a useful study on the question whether foreign policy of a state enjoys some kind of autonomy (*primat der aussenpolitik*), or whether foreign policy is necessarily influenced by domestic political and economic considerations (*primat der innenpolitik*).¹ However, instead of arguing in favour of one case or the other, the study of diplomatic history (as much as international relations) has increasingly come to be dominated by the view that it is through an interplay of domestic and external policy considerations that international relations ensue and this particular essay follows that line of argument.

This essay purports to look at the anatomy of the almost-crisis of the summer of 2019, and aims at identifying the role played by domestic and external factors behind the policies espoused by the two principal actors in the drama – USA and Iran. It begins with a brief glance at the Iran Nuclear Deal of 2015; it then goes on to look at the changing strategic dynamics of the Persian Gulf region at present and addresses US decision to pull out of the deal in 2018. The essay then goes on to decode the brinkmanship exhibited by either side in the summer of 2019, factoring in domestic and foreign policy dynamics of the players. In the last section the essay veers towards policy alternatives resting before the players and their attendant problems within the matrices of the structural dynamics of the region as well as those of domestic policy.

¹ The debate between the two schools of thought has been played out mostly among historians of 19th and 20th century Germany, fixated with the question of Germany's responsibility in the making of the two World Wars. Protagonists of *primat der aussenpolitik* have tended to argue that foreign policy of a country often runs independent of and contrary to its domestic policy considerations, just as annexationist policies of Prussia had taken a 'satiated' Germany into a devastating war in 1914 and Hitler with his annexationist designs had dragged Germany into World War II. The most important exemplars of this position are: Gerhard Ritter, *the German Problem: Basic Questions of German Political Life, Past and Present*, Columbus, OH: Ohio University Press, 1965; Klaus Hildebrand, *German Foreign Policy from Bismarck to Adenauer: the Limits of Statecraft*, (tr. Louise Willmot), London: Unwin Hyman, 1989. etc. By contrast, protagonists of *Primat der Innenpolitik* believe that domestic considerations necessarily impinge on foreign policy decisions, just as they had done in Germany's path to both the world wars. The best examples of these position are to be found in: Hans Ulrich-Wehler, *the German Empire 1871–1914*, Oxford: Berg Publishers, 1997; Fritz Fischer, *From Kaiserreich to the Thrid Reich, Elements of Continuity in German History 1871–1945*, Crows Nest: Allen and Unwin, 1986.

The Making of a Crisis

The crisis during the summer of 2019 had begun to unfold when Tehran professed its intention to stop adhering to its commitments under the Iran Nuclear Deal of 2015,² following a year of waiting for any positive steps by the deal's other signatories after Washington reneged on it.

Signed in July 2015 with the aim of keeping Iran from developing nuclear weapons capability, the JCPOA required Iran to reduce its installed enrichment centrifuges from over 19,000 to only 5,060. All of these were to be first-generation (i.e. less efficient) centrifuges; none of the more advanced models can be used for at least 10 years, and R&D into more efficient designs will have to be based on a plan submitted to the IAEA. All nuclear enrichment activity has to be limited to the plant at Natanz; the second facility at Fordow (buried deep within a mountain and thought to be impregnable to conventional air strikes) will cease all enrichment and be turned into a physics research centre. Tehran undertook not to produce or house any fissile material for at least 15 years. Iran was further to reduce its stockpile of low-enriched uranium (which can be spun further into weapons-grade material) from 10,000 kg to 300 kg for the next 15 years. Iran's alternative plutonium path to a bomb was also meant to have been blocked with the proposed redesigning of the heavy-water reactor at Arak. Its original core, which could have produced weapons-grade plutonium, is to be removed and destroyed. No other heavy-water reactor will be built for 15 years. The JCPOA authorises IAEA inspectors to inspect any facility, declared or not, as long as it is deemed to be 'suspicious'. Such powers for the IAEA will remain in place indefinitely, and are a lot more sweeping than those under the normal safeguard agreements associated with the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT). Most significantly, if the United States charged Iran with significant non-performance of its commitments, previous Security Council sanctions were to be restored, unless a new, veto-able Security Council resolution is adopted that maintains the suspension of sanctions.³

The unilateral US pull-out from the Joint Comprehensive Plan of Action in June 2018 and its unilateral reinstatement of sanctions on the Islamic Republic of Iran is widely considered to be in violation of UN Resolution 2231.⁴ Yet given the sweeping nature of the sanctions regime put into place by the Trump Administration, debarring any entity doing business with the Islamic Republic from trading with the US, almost all companies that came flocking to do business with the Islamic Republic have since

² 'Iran Issues 60-Day Ultimatum', *Keyhan International*, 8th May 2019, <http://kayhan.ir/en/news/65756> (accessed on 10 May 2019).

³ See: the Full Text of the JCPOA, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/245317.pdf>.

⁴ 'Don't Allow Missile Programme Concerns, United States Pull-out to Erase Benefits of Iran Nuclear Deal, Political Affairs Official Tells Security Council', SC 84th Meeting, 12 December 2018, <https://www.un.org/press/en/2018/sc13615.doc.htm>.

pulled out lest they incur losses on their dealings with the much larger American market.⁵ Continuing to do business with Iran was particularly difficult because the sanctions made it virtually impossible to make any financial transaction with Iran without inviting sanctions on the bank that lets the transaction through.⁶ The UK, France and Germany have led the EU's efforts even to put in place INSTEX, a special arrangement of balancing accounts for trading activities with Iran without involving any actual payments, but even after one full year it did not quite take off.⁷ Further, the sanctions waiver for countries like India, China and Japan on the import of Iranian crude having come to an end in April 2019,⁸ Iran's crude exports also fell to a level that the Iranian economy came to receive a bad jolt, with the *rial* losing more than 50% of its value in just four months since the US pull-out.⁹

Once a full year elapsed after the US pull-out, Iran made it clear in May 2019 that it intends to roll back its commitments to the deal in a gradual and reversible fashion, every sixty days – first by allowing their enriched uranium stockpile to above 300 kg (largely because no country was able to buy it any longer from them, as agreed under the nuclear deal, due to the sanctions),¹⁰ and then by enriching uranium above the stipulated 3.7% in early July.¹¹ In September 2019, President Rouhani himself made it clear that short of removal of the sanctions regime, Iran would gradually but completely stop adhering to its JCPOA commitments, beginning by recommissioning more advanced centrifuges.¹² All these steps would be gradual and reversible, that is

⁵ Department of Treasury, Office of Foreign Assets Control, 'Iranian Transactions and Sanctions Regulations', 31 CFR Part 560 and Appendix A to Chapter V, https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/fr83_55269.pdf (accessed on 22 December 2018); see also: Kevin Breuninger, 'Here are the sanctions that will snap back into place now that Trump has pulled the US out of the Iran nuclear deal', *CNBC*, 8 May 2018, <https://www.cnbc.com/2018/05/08/here-are-iran-sanctions-returning-after-trump-leaves-nuclear-deal.html> (accessed on 9 May 2019).

⁶ 'US unleashes sanctions on Iran, hitting oil, banking and shipping', *BBC News* 5 November 2018, <https://www.bbc.com/news/business-46092435> (accessed on 5 November 2018).

⁷ 'Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the creation of INSTEX, Instrument for Supporting Trade Exchanges', https://eeas.europa.eu/delegations/japan/57475/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-creation-instex-instrument_en (accessed on 28 November 2019); 'INSTEX: Europe sets up transactions channel with Iran', *Deutsche Welle*, 31 January 2019, <https://www.dw.com/en/instex-europe-sets-up-transactions-channel-with-iran/a-47303580> (accessed on 1 February 2019).

⁸ 'Iran oil: US to end sanctions exemptions for major importers', *BBC News*, 22 April 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48011496> (accessed on 22 April 2019).

⁹ 'Iran's currency plunges to record low as US sanctions loom', *Al-Jazeera*, 29 July 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/07/iran-currency-plunges-record-sanctions-loom-180729135733789.html>.

¹⁰ 'First Phase of Iran's Actions Begins', *Keyhan International*, 1 July 2019, <http://kayhan.ir/en/news/67620> (accessed on 1 July 2019).

¹¹ 'Iran announces new level of nuclear enrichment at 4.5%', *IRNA*, 7 July 2019, <https://en.irna.ir/news/83387125/Iran-announces-new-level-of-nuclear-enrichment-at-4-5> (accessed on 7 July 2019); 'Iran Raises Enrichment Beyond JCPOA Limit', *Keyhan International*, 7 July 2019, <http://kayhan.ir/en/news/67845/iran-raises-enrichment-beyond-jcpoa-limit> (accessed on 7 July 2019).

¹² 'EU Noncommittal After Getting Another Chance', *Keyhan International*, 4th September 2019, <http://kayhan.ir/en/news/70180> (accessed on 4 September 2019).

to say, if the other signatories of the deal fulfilled their commitments and resolved to undermine the sanctions regime, Tehran was willing to return to adhering to the deal – by disposing of uranium enriched above 3.7% and over the 300 kg limit as well as by dismantling the more advanced centrifuges

These came on the back of other developments in May-June 2019. First, in a series of mysterious developments, as many as four vessels belonging to Saudi Arabia, UAE and Japan sailing down the Persian Gulf were damaged due to ‘attacks’ – either by limpet mines (as USA, Saudi Arabia and UAE claim)¹³ or torpedoes (as the Japan claims).¹⁴ Washington and Riyadh quite categorically alleged that Tehran was responsible for the incident;¹⁵ Tehran denied the charges equally categorically.¹⁶ Then, towards the end of June, an American unmanned drone was shot down while flying over The Persian Gulf – Tehran claims it was flying over Iran’s territorial waters, USA claims it was flying over international waters.¹⁷ This was the nearest point to actual conflict between the two sides since 1985, as President Trump ordered airstrikes against the missile battery that had shot the drone down, only to call them off later on. Even as both sides pulled back from the brink, they remained so perilously close to it that the gentlest of nudges might get them over the edge.

One such nudge came towards the middle of September when armed drones and missiles caused considerable damage to the Abqaiq processing plant and Khurais oil field in the Kingdom of Saudi Arabia, briefly reducing Saudi oil producing capacity by around 50%, sending oil markets in a tizzy.¹⁸ Despite the urge to keep calm from all sides, the fears of a conflict have revived. Given the changing strategic dynamics of the Persian Gulf region, it is unlikely that if a conflict were to follow it would be easily contained.

The changing strategic dynamics of the Persian Gulf region

While Tehran’s activities (if all of them are indeed eventually found to be its doing) appear in the international media to be highly provocative acts, considerable

¹³ Amanda Macias, ‘US military releases new images of Japanese oil tanker attack’, *CNBC*, 17 June 2019, <https://www.cnbc.com/2019/06/17/us-military-releases-new-images-of-japanese-oil-tanker-attack.html> (accessed on 18 June 2019).

¹⁴ ‘Japanese shipowner contradicts US account of how tanker was attacked’, *the Washington Post*, 14 June 2019, https://www.washingtonpost.com/world/japanese-ship-owner-contradicts-us-account-of-how-tanker-was-attacked/2019/06/14/7ea347d0-8eba-11e9-b6f4-033356502dce_story.html.

¹⁵ ‘Gulf of Oman tanker attacks: What we know’, *BBC News*, 18 June 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48627014> (accessed on 19 June 2019).

¹⁶ ‘New Tanker Terrorism to Frame Iran’, *Keyhan International*, 14 June 2019, <http://kayhan.ir/en/news/669869>.

¹⁷ ‘Strait of Hormuz: US confirms drone shot down by Iran’, *BBC News*, 20 June 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48700965> (accessed on 21 June 2019).

¹⁸ ‘Saudi Arabia oil facilities ablaze after drone strikes’, *BBC News*, 14 September 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49699429> (accessed on 14 September 2019).

responsibility for the escalation of tension can be attributed to the bellicosity of the White House, and its allies in the Middle East, such as Saudi Arabia, Israel and UAE. But pointing the finger of blame either at Tehran or at Washington alone would be tantamount to completely missing the complexity of the question.

When the negotiations leading to the Iran nuclear deal were being carried out during 2013–15, apart from the possibility that the Iranian nuclear breakout time (i.e. the time before Iran successfully crossed the nuclear threshold) is believed to have stood at 30–45 (alternatively 90–120) days, the overall strategic volatility of the Middle East had increased dramatically owing to the seemingly relentless ascendancy of the Da‘esh (Islamic State). Iran at that time played the crucial task of helping stem the onslaught of the Da‘esh in Syria and Iraq. Hence, the Obama administration at that point confined itself to the crucial task of preventing Tehran from attaining nuclear weapon’s capability by persuading Tehran to desist from the nuclear option for a period of ten years, in return for removal of the entire range of debilitating sanctions that had come to hobble Iran from 2003 and then further from 2010. The brief rehabilitation of Tehran allowed a string of offensives that ultimately defeated the Da‘esh in both Iraq and Syria, and also begun the baby steps in the direction of Iran’s reintegration into the global economy.

Not everyone in the US, however, was happy with the JCPOA, nor were the US allies in the Middle East. There were many in the US defence establishment that maintained that the ‘nuclear can had merely been kicked down the road’ in a direction that led towards the ‘unthinkable’ eventuality of a nuclear Iran.¹⁹ Unless the arrangement were continued after 2028, Iran would be able to shorten the break-out time as a nuclear power substantially, and that may not leave enough opportunity for the international community to impede Iran’s nuclear programme anymore. The JCPOA, the protagonists of this position appear to believe, was thus a bad deal because it merely shelved the problem of nuclear Iran and it did not solve it.²⁰ What is more, US strategists have been complaining ever since 2015 that Tehran was left free to expand its sphere of influence in the Levant in such a manner that was prejudicial to US interests in the region as well as to those of its allies in Tel Aviv and Riyadh. Indeed, Tehran has not only helped to maintain the Assad regime, it has developed enough military presence through either direct presence or through proxy militias in Syria and Iraq that Qassem Soleimani, commander of the IRGC, once boasted that he could easily drive from Tehran to Damascus unmolested. Further, the supply of arms ammunition and even armed drones to the Houthi rebels in Yemen have given them a degree of staying power that the Saudis probably did not anticipate when they plunged into

¹⁹ See: Kennneth M. Pollack, *Unthinkable: Iran, the Bomb, and the American Strategy*, New York: Simon Schuster, 2013.

²⁰ Peter Beinart, ‘Why the Iran Deal Makes Obama’s Critics So Angry’, *the Atlantic*, 24 July 2015, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/07/iran-nuclear-deal-obama/398450/> (accessed on 5 September, 2019).

the civil war in Yemen.²¹ It was Israel that in particular decided to militarily contest the growth of Iran's influence in Syria, by carrying out low-intensity campaigns against positions of Iran and its allies;²² Riyadh tried to do the same by funding opposition to Assad in Syria and pursuing its own brutal war against the Houthis of Yemen. When the Trump administration took power in 2017, these forces critical of the JCPOA found an agreeable audience.

Halfway into the Trump era, the appointment of Mike Pompeo in the State Department and more particularly John Bolton as the NSA – two long-term advocates of regime change in the Islamic Republic – gave the opposition to the JCPOA the fillip it needed, and Trump – critical of the deal from the day it was concluded – pulled USA out of the deal in May 2018. The Trump administration has since embarked on a policy of 'Maximum Pressure' by imposing one of the tightest sanctions regime ever against Iran, in order to force Tehran back to the negotiating table, where it would be prodded to abandon (not simply 'delay the breakout' of) its nuclear programme as well as its regional proxies like the Hizballah in Lebanon, Hamas in Palestine, the Houthis in Yemen, Bashar al-Assad, and ideally bring about regime change in Tehran itself.

The problem in Tehran is that the Iranian establishment is no less divided on the question of the deal. When President Rouhani successfully concluded the JCPOA in 2015, it won Iran its much needed reprieve from the crippling sanctions regime that had been put in place in 2010. It was the sanctions relief that made the unelected Supreme Leader, Ayatollah Khamenei, to support the stoppage of Iranian nuclear programme that Rouhani signed up for – a support that was crucial for all the various centres of power in the Islamic Republic to at least hold their peace about the JCPOA. However, there was considerable opposition to the deal, and to Rouhani personally, from the group that has been the staunchest advocate of Iranian nuclear programme, the Sepah-e Pasdaran-e Inqilab-e Islami (Islamic Republic Guards Corps, or IRGC).²³ It is not quite clear as to exactly on what terms the IRGC chose to keep quiet when asked to do so by Ayatollah Khamenei, but it would seem that they were either given a free hand and/or a substantially increased budget to operate in Iraq, Syria and elsewhere – which goes quite a distance in explaining the surge in IRGC activities in the Levant and The Persian Gulf. However, from as early as 2016–17 the IRGC appeared to be doing its best to undermine Rouhani in the arena of domestic politics. They first criticised

²¹ Seth Jones, 'War by Proxy: Iran's Growing Footprints in the Middle East', *CSIS Briefs*, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/190312_IranProxyWar_FINAL.pdf (accessed on 1 September 2019).

²² 'Israel strikes Iranian targets in Syria: what does this unprecedented escalation mean?', *South China Morning Post*, 11 February 2018, <https://www.scmp.com/news/world/middle-east/article/2132884/israel-strikes-iranian-targets-syria-what-does-unprecedented> (accessed on 1 September 2019).

²³ For an understanding of the IRGC and the role it plays in the Islamic Republic see: Frederic Wehrey, Jerrold D. Green, Brian Nichiporuk, Alireza Nader, Lydia Hansell, Rasool Nafisi, S. R. Bohandy, *the Rise of the Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran's Islamic Revolutionary Guards Corps*, Arlington, VA: Rand Corporation, 2009.

the JCPOA as having failed to bring about the economic regeneration of Iran,²⁴ and then upon US withdrawal from the deal, they began to clamour for scrapping the deal and resuming Iran's nuclear programme.²⁵ Faced with the criticism from the conservatives and the IRGC, Rouhani is per force beginning to walk the tightrope – on the one hand, urging EU, Russia and China to help bypass the sanctions regime, and on the other delivering ultimatum about withdrawing from the deal should they fail to do so.

Heightened activity by the IRGC in Levant and The Persian Gulf had wider regional repercussions in Iran's neighbourhood. Tel Aviv dreads the lengthening shadow of Iran in Syria, with military and missile bases being set up as Iran helped reinstate Bashar al-Assad in power. Israel is absolutely determined to keep Iran out of Syria and ideally to push it back.²⁶ It was steadfast in its opposition to the JCPOA, going to the extent of falling out with the Obama administration. It developed a strategic axis with Riyadh to contain Iran's influence in Syria, and began to help Riyadh in its operations in Yemen.²⁷ Bolstered by Israeli support, Saudi footprints began to grow larger in Syria and Iraq by opposing Iranian proxies, and given the progressive improvement of ties between the Trump administration and the Saudis under the Crown Prince Muhammad bin Salman, the room for manoeuvre has been steadily shrinking for Tehran.

It does not mean, though, that Tehran is boxed into a corner by itself. Over and above its lengthening shadow in Syria, the return of Russia in the strategic landscape of the Middle East has already shifted the balance away from the US and its allies. Moscow has worked so closely with Tehran in saving the Assad regime that it has to be factored into any plan for action against Tehran – as evinced by Israel's careful calibrations of all its military actions in Syria beforehand with Moscow. It would appear that Moscow is going to allow measured assaults against Iran only so long as they do not pose an existential threat to its own interests.²⁸ This was underscored further by Russian declaration of its commitment to joint military exercises with Iran, scheduled for December 2019, even before the ongoing crisis is meaningfully resolved.²⁹

²⁴ See for instance: *Tasnim*, Mordad 28, 1395 (10 August 2016).

²⁵ 'Iran May Have to Resume Nuclear Program', *Keyhan*, Esfand 2, 1395 (20 February 2017).

²⁶ Amos Harel, 'First Drone War Pulls Israel's Conflict With Iran Out of the Shadows', *Haaretz*, 31 August 2019, <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-first-drone-war-pulls-israel-s-conflict-with-iran-out-of-the-shadows-1.7768362> (accessed on 15 September 2019).

²⁷ Ian Black, 'Why Israel is quietly cosy up to Gulf monarchies', *the Guardian*, 19 March 2019, <https://www.theguardian.com/news/2019/mar/19/why-israel-quietly-cosying-up-to-gulf-monarchies-saudi-arabia-uae> (accessed on 15 September 2019).

²⁸ Anton Mardasov, 'Intel: How Syria is driving a wedge between Russia and Israel', *al-Monitor.org*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/09/russia-israel-syria-airstrikes-iran.html#ixzz61UiCSOQb>.

²⁹ 'Russian Expert Safarov: Russia Will Put An End To American Domination In The Persian Gulf'. *MEMRI Special Dispatch 8218*, 12 August 2019, <https://www.memri.org/reports/russian-expert-safarov-russia-will-put-end-american-domination-persian-gulf> (accessed 25 September 2019).

The Logic behind Measured Escalations

By early 2018 some members the establishment of the Islamic Republic began to say that if Iran could not sell its oil overseas, then it would disrupt shipping in Hormuz so that no oil would leave the Persian Gulf at all.³⁰ The US government's decision to send the aircraft carrier, USS Abe Lincoln, to the Arabian Sea in May 2019 was ostensibly made to guarantee against any Iranian attempt to disrupt shipping along the Persian Gulf.³¹ When the mysterious attacks on the four Saudi, Emirates and Japanese vessels followed, the US and its Gulf allies immediately began to cite these as vindication of its suspicions about Iran's plans to disrupt tanker traffic through the straits of Hormuz. The US even shared footage, remarkably indistinct and hazy, that purported to show that Iranian speedboat was removing unexploded limpet mines from the hull of a ship. However, the footage was too poor in quality to convince anyone who was not determined to be convinced of Iranian guilt. More significantly, when Iran shot down US reconnaissance drone, which Tehran claimed had violated Iran's sovereign airspace, US denial was not accompanied by any standard proofs in support of their claim that the drone was not on Iranian territorial waters.

For Iran and much of the world at large, US position on most of these escalatory developments appear somewhat unconvincing. The mere dispatch of the carrier group to the region was considered to be a sign that the US military was preparing for action in the region; the claims of Iranian hand behind the mysterious attacks on shipping lines in The Persian Gulf appeared in some quarters like too blatant an attempt at conjuring a *casus belli*;³² the flight-path of the drone so close to international border (if not actually across it) also could very well be for reconnaissance purposes ahead of military action. The policy of 'Maximum Pressure', initially taken to mean reinstatement of the sanctions regime on account of Iranian nuclear programme, increasingly began to look like including a very real threat of war – a kind of brinkmanship that is really not warranted by Iran's conduct in its neighbourhood, let alone by its adherence to the nuclear deal.

However, US response to shooting down its drone was ambivalent, if not even remarkably restrained – President Trump ordered airstrikes against military installations only to countermand them. Full details are yet to be available, but it would seem that the US establishment was divided right down the middle on the question of retaliation. It appears that while Pompeo was turning the heat onto Iran diplomatically, the National

³⁰ Arsalan Shahla, Ladane Nasser, 'Iran Raises Stakes in U.S. Showdown With Threat to Close Hormuz', *Bloomberg*, 22 April 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-04-22/iran-will-close-strait-of-hormuz-if-it-can-t-use-it-fars> (accessed on 24 April 2019).

³¹ Edward Wong, 'Citing Iranian Threat, U.S. Sends Carrier Group and Bombers to The Gulf', *the New York Times*, 5 May 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/05/world/middleeast/us-iran-military-threat.html> (accessed on 15 September 2019).

³² 'EU warns against blaming Iran for oil tanker attacks', *Deutsche Welle*, 17 June 2019, <https://www.dw.com/en/eu-warns-against-blaming-iran-for-oil-tanker-attacks/a-49237206> (accessed 19 June 2019).

Security Advisor John Bolton was rooting for retaliatory strikes lest US allies lose faith in the US security umbrella if an attack on US assets went unpunished. On the other hand, the Defence establishment (represented by General Dunford with whom Trump discussed the issue directly in absence of a full-term Secretary) seemed categorical – that Iran in 2019 was different from Iraq in 2003 and should be handled if not with kid-gloves, then at least not necessarily with an iron fist. Pentagon favoured airstrikes against a missile-laden Iranian vessel, but only after warnings had been duly issued – so that casualties could be avoided. Accordingly, Trump, who appears from all accounts to be disinclined towards any military misadventure (especially in the Middle East), decided to abort airstrikes after having authorised them.³³ He has since then repeatedly voiced his desire for direct talks with Iran and has even removed his hawkish NSA Bolton, who was adamantly opposed to that course of action.³⁴ Indeed there remain enough critics of Tehran in the US establishment to make escalation of the crisis quite likely, but voices of moderation are beginning to grow more vocal in the US foreign policy establishment and in the realm of public opinion.³⁵

As far as Washington is concerned, apart from the divide running right down the middle of the US establishment, the single biggest factor weighing against any conflict in the region is the US President, Donald Trump, himself. By all accounts, President Trump is opposed to the principles of liberal internationalism that had dominated US foreign policy for the last three decades if not seven.³⁶ Trump represents a strand in US politics that chooses to focus on the USA and what may be defined as its core national interests, with an overweening focus on domestic policy, which in his case stands for a lethal combination of socially and fiscally conservative worldview. The Republican social coalition that elected him behind the banner of ‘Make America Great Again’ insists on rapid disentanglement of US’s overseas commitments that are costly both in terms of men, material and money. President Trump has so far remained true to that promise of his – he has tried desperately to negotiate his way out of Afghanistan (even if it involved allowing the return of Taliban regime, toppled by the Bush Jr administration in 2001), has pulled out of Syria leaving America’s Kurdish allies in the lurch in the face of Turkish offensive in October 2019, and has even successfully resisted pressure for some military response to the attack on Saudi

³³ Peter Baker, Eric Schmitt and Michael Crowley, ‘An Abrupt Move That Stunned Aides: Inside Trump’s Aborted Attack on Iran’, *New York Times*, 21 September 2019, <https://www.nytimes.com/2019/09/21/us/politics/trump-iran-decision.html> (accessed on 21 September 2019).

³⁴ In Iranian media, Bolton (mostly referred to as ‘the Moustache’) is identified as the principal cause behind the escalation of tensions in 2019. His sacking made front-page on the *Keyhan*.

³⁵ See, for instance, Steve Simon and Jonathan Stevenson, ‘Iran: the Case Against War’, *New York Review of Books*, 15 August, 2019, pp 24–26; Philip H. Gordon, ‘A Path to War With Iran: How Washington’s Escalation Could Lead to Unintended Catastrophe’, *Foreign Affairs*, 20 May 2019.

³⁶ Michael Anton, ‘the Trump Doctrine: an Insider Explains the President’s Foreign Policy’, *Foreign Policy*, April 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/04/20/the-trump-doctrine-big-think-america-first-nationalism/> (accessed on 1 July 2019).

oil facilities at Abqaiq and Khurais (which many in the US administration believes is undermining US credibility as a protective umbrella for its allies). With his election for a second term due in 2020, little seems likely to deflect Trump from his policy of stolid resistance to military adventures, short of a persuasive argument that a limited conflict might boost his electoral fortunes.

What Washington began to do from June-July 2019, was therefore to keep piling diplomatic pressure way short of actual conflict. The seizure of the Iranian oil tanker *Grace 1* off the coast of Gibraltar is a case in point.³⁷ USA is believed to have prodded London to seize the vessel as a way of continuing with the pressure on Tehran. Even when the courts in Gibraltar decided to let the tanker leave, Washington cautioned any country from allowing the vessel to disembark its cargo,³⁸ and even offered its Indian captain a million dollars to hand the cargo over to the Americans.³⁹ *Grace 1*, renamed *Adrian Dariya 1* upon release from Gibraltar, has since claimed to have unloaded the disputed cargo to some undisclosed buyer, but since it was done off the Syrian coast, and no buyer is known to have owned up, the possibility that the oil has gone to either the Syrian government (as the US government had claimed) or the Iranian outfits stationed in Syria cannot be ruled out.

This leads one to the conclusion that the USA and its allies have not been alone in their brinkmanship. While the US arguments about Iranian agenda and complicity behind the attacks on tanker traffic are not always fully convincing, it is difficult to completely rule out the possibility that there is Iranian hand somewhere in a proximity. The attacks on tanker traffic in The Persian Gulf have ceased almost as mysteriously as they had begun once the crisis escalated to the next level – could this be a sign of Tehran measuring how far it can push back without risking a full-fledged conflict? Iranian patrols had tried boarding a number of vessels plying in The Persian Gulf before they crossed what would normally be considered a red-line – the seizure of a British oil tanker. The actual seizure of the British tanker *Stena Impero*, arguably because it had moved into Iranian territorial waters, came soon after the British seizure of *Grace 1* – this ‘reciprocal action’ was a ‘push back’ from Tehran faced with ‘maximum pressure’.⁴⁰ There is also very little left to doubt that the wobbly situation in London

³⁷ It was seized by the authorities in Gibraltar (with help of British soldiers) upon being alerted by the USA that the oil in its hold was intended for Syria, violating EU sanctions against the belligerents there. The USA claimed that the oil was being sent for the Assad regime. The Iranians protested that it was not heading for Syria even though they did not reveal the identity of the real purchasers. Eventually, Gibraltar released the vessel after holding it for three weeks, whereupon the tanker was renamed *Adrian Dariya I* and is believed to have delivered a part of its cargo, if not whole, somewhere in Syria.

³⁸ ‘Iran tanker heads to Greece, U.S. warns against helping vessel’, *Reuters* 19 August 2019, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-iran-tanker/iran-tanker-heads-to-greece-us-warns-against-helping-ves-sel-idUSKCN1V90DM> (accessed on 19 August 2019).

³⁹ ‘Iran tanker: US offers captain millions to hand over ship’, *BBC News*, 5 September 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49589075> (accessed on 6 September 2019).

⁴⁰ ‘Rule of Reciprocal Action’, *Keyhan International*, 20 July 2019, <http://kayhan.ir/en/news/68350/rule-of-reciprocal-action> (accessed on 21 July 2019).

over the vexed condition of Brexit emboldened the Iranians to think that they could get away with such a rash move.⁴¹

Far more dangerously, the attacks on Abqaiq and Khurais oil installations, either directly from Iran (as the USA and Saudi Arabia were quick to claim)⁴² or from Yemen (as the Houthis and Iranians have been claiming)⁴³ mark another level of dangerous escalation in tensions in the region – not because of simply the impact on oil prices, but because of striking so deep into the kingdom's territory, the vulnerability of Saudi air defences has been very clearly underlined. Tehran seems to be sending out (or having sent) the signal that if Iran is attacked, it has the military capacity to drag the whole region down into a major regional conflict.

Such brinkmanship has been accompanied by regular diplomatic manoeuvres from Tehran. It has carefully been deepening its ties with Moscow over Syria, which brought out the declaration that Moscow and Tehran would carry out their first joint military exercises in the Persian Gulf in December 2019 right in the middle of the tanker seizures. Tehran has also snuggled up to China over the Belt-Road Initiative (BRI), as evinced by the \$ 420 billion investment programme announced in September 2019, including \$ 280 billion in developing Iran's oil, gas and petrochemical sectors.⁴⁴ Opening a backchannel with EU (or at least France) became clear when Foreign Minister Javad Zarif landed up during the G-7 summit in August 2019 for discussions.⁴⁵ Tehran has however made it clear that it has no intention of talking to Trump just yet, while the sanctions regime is still in place.⁴⁶

It may be that just as the US is trying to push Iran back to the negotiating table, Iran is also pushing back to get the point across that it cannot be badgered into making concessions. However, there is also the less benign possibility that Tehran's diplomatic and escalatory activities are actually out-of-sync with each other, and if so, the road

⁴¹ In normal circumstances, the vessel would have been warned that it was veering away from international waters, and would not have been held for months before its eventual release in the last week of September 2019.

⁴² Summer Said, Jared Malsin and Jessica Donati, 'U.S. Blames Iran for Attack on Saudi Oil Facilities', *Wall Street Journal*, 14 September 2019, <https://www.wsj.com/articles/drone-strikes-spark-fires-at-saudi-oil-facilities-11568443375> (accessed 15 September 2019); 'Saudi Arabia says it will be "an act of war" if attack on oil facilities came from Iran', *the Independent*, 22 September 2019, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-iran-war-oil-attack-middle-east-gulf-tensions-a9115251.html> (accessed 24 September 2019).

⁴³ 'Yemen's Biggest Drone Attack on Saudi Arabia', *Keyhan International*, 17 August 2019, <http://kayhan.ir/en/news/69434/yemen%E2%80%99s-biggest-drone-attack-on-saudi-arabia> (accessed on 18 August 2019).

⁴⁴ 'China, Iran Update \$400 Billion Deal: Report', *Keyhan International*, 4 September 2019, [http://kayhan.ir/en/news/70181/china-iran-update-\\$400-billion-deal-report](http://kayhan.ir/en/news/70181/china-iran-update-$400-billion-deal-report), (accessed on 5 September 2019).

⁴⁵ 'G7 summit: Iran foreign minister makes surprise Biarritz appearance', *the Guardian*, 25 August 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/25/emmanuel-macron-floats-plan-g7-defuse-iran-tensions> (accessed on 26 August 2019).

⁴⁶ 'Rahbar Moazzam Inqilabi: Iran dar hich satehi ba Amrika muzakirah nikhwahad kard', *Ittela'at*, 27 Shahrivar 1398/ 18 September 2019.

back to the negotiating table would not be easy. As previously indicated, the IRGC has a vested interest in Iranian nuclear programme, just as they have in the missile programme. These programmes have been used by the IRGC to justify huge quantum of state support that it has claimed for reasons of regime security. However, the steady economic integration of Iran that the JCPOA was projected to bring about posed an existential threat to the stranglehold that the heavily subsidised industrial and business outfits run by the IRGC enjoy – which goes some way in explaining the steadfastness of the opposition to the deal from within the establishment of the Islamic Republic. This threat perception of the IRGC heightened when no less than four IRGC operated banks (Ansar, Qavamin, Hekmat Iranian, Mehra Iqtisad) and a financial institution (Kowsar) were merged in March 2019 into the state-run Bank Sepah to regularise their financial activities,⁴⁷ faced with the impact of the sanctions regime.

The IRGC and their conservative allies relentlessly criticised the failure of Rouhani and his Foreign Minister Javad Zarif in defending Iran's interests and increased their activities in Syria even further to the point that it appeared that it is running a foreign policy of its own.⁴⁸ The seizure of *Stena Impero*, following in the wake of harassment of other vessels on The Persian Gulf, was done by the IRGC. It is thus not far-fetched to imagine that the downing of the US drone or attack (or even prompting attack) on Saudi oil installations were also instances of the IRGC attempting a kind of measured escalation that would undermine the diplomatic alternative without actually starting a conflict, and raise the military profile of IRGC through precisely the kind of sabre-rattling that came out of the IRGC commander Hossein Salami on both occasions. President Rouhani has repeatedly urged the other signatories of the JCPOA to shield Iran from US sanctions in a bid to save the deal, but domestic pressure on him is growing to scrap the deal. If in such a situation even a low intensity conflict were to break out with either the US, or preferably its allies (such as the Saudis, the Emirates, etc.), then the deal would be completely dead straight away, the Islamic Republic would resume its nuclear programme, and the IRGC would gain mileage in domestic politics and state funding as its custodian.

If indeed it is the IRGC which stands behind these attacks, however, and not the Rouhani government, it does not imply that these are altogether rogue operations. An escalation of this magnitude would not be possible without a tacit endorsement of the Supreme Leader 'Ali Khamenei.⁴⁹ Does it then mean that Khamenei has lost

⁴⁷ Ladane Nasser, Golnar Motavalli, 'Iran's Military Steps Back From Economy With Six-Way Bank Merger', *Bloomberg*, 2 March 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-03-02/iran-to-merge-five-financial-lenders-owned-by-military-entities> (accessed 15 September 2019).

⁴⁸ So much so that Javad Zarif resigned in March 2019 when the visiting Syrian President Assad met Khamenei, Rouhani and the IRGC Commander, but not the Foreign Minister. His resignation was rejected by Rouhani and he resumed his duties at the insistence of Khamenei, indicating the latter's continued faith in both the minister and his policies.

⁴⁹ Khamenei's own equations with the IRGC provides him with a pivotal function. As the Supreme Leader, he is the only institution that the IRGC is directly accountable to. Besides having himself been the political

faith in Rouhani-Zarif which is would be needed to resolve the matter diplomatically? Probably not, but it could mean that the Rouhani-Zarif diplomatic option is running out of time. If the sanctions regime lasts much longer, and hardship of the people increases, Iran's economy would land virtually in the same quagmire it was in before the JCPOA and the pressure on Rouhani to take Iran out of the nuclear deal would be insurmountable and reduce him to a lame-duck President for the last two years of his term (much like his hawkish predecessor Ahmedinejad, who too was broken by the 2010 sanctions regime). That would in turn rule out a new deal in the short run, or even negotiations before 2021. Hence, if the window closes on Rouhani on account of a slightly more serious escalation, so would it on a negotiated way out of the impasse.

Something's gotta give?

It is reasonably clear that despite the steady increase in tension, neither Washington nor Tehran is keen on starting a war – as of the moment this essay goes to print, Iran and Saudi Arabia have opened a diplomatic channel to stave off the likelihood of conflict.⁵⁰ The asymmetry of power is so great that in a full-fledged conventional war, Tehran is not even remotely likely to prevail over the USA. However, unlike Iraq in 1991 and 2003, the Islamic Republic in 2019 has enough resources to deny any prospect of easy and quick victory for the USA, with Tehran's regional props like Hizballah and Hamas (and maybe even the Houthis) making it virtually certain to immediately open multiple theatres of conflict dragging Israel and Saudi Arabia in and increasing the prospect of a protracted regional war. This presumably was the reason why even with Pompeo and Bolton pressing for a hard-line response after the downing of the drone, both President Trump the Pentagon was quite determined to prevent actual conflict between US and Iranian forces.

Some observers have argued the sabre-rattling that is currently underway is a sort of posturing on both sides, arguably with an ultimate eye making it back to the negotiating table.⁵¹ This would fit the original US position that 'Maximum Pressure' on the Islamic Republic (including the looming prospect of war) would persuade the regime back to the negotiating table. This would also go with the mixed signals

head of the IRGC for years before he became the Supreme Leader of Iran, he has personal connections with the corps that count a great deal in the Iranian establishment. It was this leverage of Khamenei that magnifies his institutional authority, and also helped Rouhani steer the nuclear deal past the IRGC. However, the IRGC is too strong an organisation for Khamenei to altogether disregard their concerns without losing some or much of that leverage – hence he needs to maintain a fine balance between his close associate President Rouhani and the IRGC.

⁵⁰ Farnaz Fassihi, Ben Hubbard, 'Saudi Arabia and Iran Make Quiet Openings to Head Off War', *New York Times*, 4 October 2019, <https://www.nytimes.com/2019/10/04/world/middleeast/saudi-arabia-iran-talks.html> (accessed 6 October 2019).

⁵¹ Trita Parsi, 'What Would It Take for Iran's President to Meet With Trump?', *Foreign Affairs*, 18 September 2019 (online edition <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2019-09-18/what-would-it-take-irans-president-meet-trump>).

that are coming from the White House even as Pompeo goes about trying to galvanise opinion in the neighbourhood against Tehran – such as when Trump offered talks with Tehran without any pre-conditions, or to ‘make Iran great again.’ Similarly, Tehran also appears to be determined to push (what the Iranian press is calling ‘Maximum Resistance’) but not too hard. Despite the measured escalations – such as refusing to be in unilateral compliance to the JCPOA but willing to return to it if others keep their commitments, bringing down an unmanned drone but not the manned aircraft right behind it⁵² – Tehran has made it clear that it still pins its hope on the deal. Tehran has repeatedly emphasised that each individual act pulling it out of the deal is easily reversible if only it is cushioned from US sanctions regime. Even though Khamenei has ruled out the possibility of any ‘direct’ engagement with the USA ‘at any level,’ he does not seem to rule out exploring the other signatories to keep the deal alive – hence Foreign Minister Zarif’s visit to the G-7 summit at French invitation clearly enjoyed his support. It is being argued that Iran is doing these to convince its domestic audience that the regime cannot be arm-twisted into agreeing for talks; that the regime has stood up firmly before the aggressor, and would thus go into talks (if they happen) with their head held high.⁵³ Judicious reports in Iranian media, highlighting differences between the hawkish Pompeo and Bolton duo and reluctant Trump, appear to be paving the way for talks.⁵⁴

The best case scenario that may follow from these series of developments would serve to progressively defuse the crisis and open a pathway to resumption of dialogue – as the US has been urging, and as Tehran has already tried to do with Riyadh, and – as this article went to argue – Riyadh has also begun reciprocating. If sabres continue to rattle some more in a controlled manner, with points being scored on either side, both US and Iran may be ‘persuaded’ to return to talks ‘in order to avoid greater escalation’ – Iran presenting the prospect of normalisation with USA as a victory in itself, US claiming the same for prospect of broadening the scope of the previous nuclear deal. This appears slightly improbable at this juncture, given the hard-line position in Iran saying there is no point in talking to Trump who can easily renege on any deal that is concluded, and would be better to wait for his successor in 2020 (if he fails to be elected) or another four years – which means no further deal on Rouhani’s watch, who demits office in 2021. However, a diplomatic breakthrough bringing the two sides to the negotiating table, particularly with EU initiative, need not be altogether ruled out for the simple reason that Trump, almost as much as Obama, appears determined to avoid a costly Middle Eastern entanglement.

⁵² Yaron Steinbuch, ‘Iran says it refrained from blowing up US plane carrying 35 people’, *New York Post*, 21 June 2019, <https://nypost.com/2019/06/21/iran-says-it-refrained-from-blowing-up-us-plane-carrying-35-people/> (accessed on 23 June 2019).

⁵³ Parsi, op. cit.

⁵⁴ ‘Trump Fires Warmongering Mate John Bolton’, *Keyhan International*, 10 September 2019, <http://kayhan.ir/en/news/70318/trump-fires-warmongering-mate-john-bolton> (accessed on 11 September 2019).

There is, however, always the possibility that the policy of brinkmanship on either side goes out of control, and the two sides stumble on to a war – for wars seldom work out according to plan. The stakes increased considerably with the September attacks on the Abqaiq and Khurais installations, knocking out Saudi oil production by half for a while – a scale of disruption on the global scale that exceeds even that caused by Saddam's invasion of Kuwait. While the Houthis have claimed responsibility for the attacks, the US and Saudi Arabia have categorically blamed these on Tehran. Even though the Iranians have denied responsibility, the Brigadier General Mohammad Pakpour of the IRGC has been boasting of the 'demonstrated' capabilities of Iran in drone warfare.⁵⁵ Regardless of whether the Houthis launched the strikes (as they and the Iranians claim) or they were launched from Iranian soil (as the US and the Saudis claim), the attacks have badly exposed Saudi vulnerability to attack from Iran. Washington has immediately decided to despatch missile batteries to prevent further such attacks, but opinion has begun to form there that if these strikes are not responded to in a measured manner (such as crippling air-strikes on Iranian positions in Syria or Houthi positions in Yemen), whoever is stepping up the ante may get emboldened and push a little further.⁵⁶ A measured response (avoiding the Iranian mainland) will send Tehran the message that it cannot escalate tensions without paying for it – attacks in early October 2019 on Iranian tanker in the Red Sea may have meant to achieve just that.

However, measured responses need not necessarily lead to measured results. After a full year from the reinstating of sanctions by the US, Tehran's patience has clearly begun to wear out. It declared in June that it was beginning to stockpile enriched uranium beyond the 300 kg agreed under the deal.⁵⁷ On 7th July, it has claimed to have begun enriching uranium over the agreed 3.7%,⁵⁸ for the time being up to 4.5%,⁵⁹ but if nothing is done about the sanctions regime it would withdraw from its commitments under the deal one at a time every 60 days. The EU, even as it tries to salvage the deal, has urged Iran to desist from breaching the deal any further and reverse the breaches so far. Short of anything definite by way of protection from sanctions, it is difficult to see how Rouhani can climb down. If Tehran persists with its posturing, and accelerates

⁵⁵ 'IRGC Commander: Iran Unbeatable in Ground Warfare', *Keyhan International*, 9 July 2019, <http://kayhan.ir/en/news/67928/irgc-commander-iran-unbeatable-in-ground-warfare> (accessed on 1 September 2019).

⁵⁶ Dennis Ross, 'Iran Is Testing the Trump Administration: Tehran Thinks There Are No Rules, No Limits, and Anything Goes', *Foreign Affairs*, 24 September 2019, (online edition, <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2019-09-24/iran-testing-trump-administration>).

⁵⁷ 'Iran's Answer to New U.S. Sanctions: Further Steps to Pull Away From JCPOA', *Keyhan International*, 23 June 2019, <http://kayhan.ir/en/news/67349/further-steps-to-pull-away-from-jcpoa> (accessed on 26 September 2019).

⁵⁸ 'Iran Raises Enrichment Beyond JCPOA Limit', *Keyhan International*, 7 July 2019, <http://kayhan.ir/en/news/67845/iran-raises-enrichment-beyond-jcpoa-limit> (accessed on 8 July 2019).

⁵⁹ 'Iran's Next Option Is 20% Enrichment', *Keyhan International*, 8 July 2019, <http://kayhan.ir/en/news/67890/iran%E2%80%99s-next-option-is-20-enrichment> (accessed on 9 July 2019).

nuclear enrichment either close to 20%, or accumulates stockpile over 1,050 kg (which even at 3.7% enrichment is enough to have a nuclear bomb), EU may officially declare the deal as dead – a warning to that effect was issued in September 2019.⁶⁰

President Rouhani and Foreign Minister Javad Zarif have been in a tight corner ever since the sanctions regime came back. Economic conditions have deteriorated as Iran's oil exports plummeted, rendering Iran unable to trade with much of the outside world. Prices of almost everything have seen sharp increase with the plummeting of the value of *rial* on account of depleting foreign exchange reserves; imported commodities of daily use (ranging from capital goods to such basic stuff as children's diapers) have virtually vanished off the shelves. Had it not been for the expansion of Tehran's refinery capacity between 2013 and 2019, fuel prices would also have risen sharply and set off a multiplier effect on already existing inflationary pressures on all other commodities. The fact that fuel prices are still under control is probably the only thing that has kept the masses off the streets and protests muted. Economic hardship of the period before 2013 has returned, and despite Tehran's success in keeping a lid on its oil prices so far, general rate of inflation is quite high.⁶¹ The mood in Tehran, however, has been more defiant than sullen. There is considerable resistance to the idea of yielding to the US, partly because it is not considered to be committed to anything short of regime change in Iran. Votaries of a diplomatic solution, such as Zarif, for instance, are thought to be chasing an elusive objective. Hardliners, both political conservatives as well as the IRGC and its affiliates, have argued instead that given the divisions inside the US establishment, neither has the nuclear deal any future, nor are any more concessions likely since they are not going to be honoured anyway. This effectively compelled Rouhani to assume a much harder position since the US pull-out, rebuffing Trump's declared willingness to talk, by insisting on complete removal of all sanctions before any talks with the USA can even be discussed.

In the event of even limited strikes against Iranian targets at home or abroad, hardliners in Tehran could push for going the whole distance and enrich uranium 90% (which is the required level for standard nuclear weaponry) – thereby obtaining the nuclear shield that they have always considered necessary to forestall the possibility of regime change. But considering that the break-out time for Iran, thanks to the JCPOA, is now at about 12 months, the temptation for a military intervention taking out Iran's nuclear capabilities would be quite strong for USA, and more so for Israel (as they did in Iraq in 1982). Unlike Iraq though, Iran does not have its entire nuclear capability concentrated in any single place – Karaj, Arak, Natanz but most importantly the reactor in Fordow, which is built deep underground to avoid ordinary aerial or missile attack.

⁶⁰ 'EU warns Iran it may be forced to withdraw from nuclear deal', *the Guardian*, 27 September 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/27/eu-may-be-forced-to-withdraw-from-nuclear-deal-iran-told> (accessed on 27 September 2019).

⁶¹ 'How Trump's sanctions are crippling Iran's economy', *Deutsche Welle*, 24 June 2019, <https://www.dw.com/en/how-trumps-sanctions-are-crippling-irans-economy/a-49335908> (accessed on 2 August 2019).

The option of military intervention, thus, is far less certain in its potential outcome, and is almost guaranteed to degenerate into a full-scale war, which Iran is almost equally certain to push beyond its borders and have the whole of the Middle East sucked into it.

Conclusion

Domestic and strategic factors in The Persian Gulf have served to push the region almost on the brink of a conflict, even as other factors (both domestic and strategic) have tended to dissuade both sides from providing a decisive shove over the brink. It is in the best interests of The Persian Gulf region, its immediate neighbourhood and the USA, to try and defuse the crisis as quietly as possible. As far as Tehran is concerned, JCPOA provisions pertaining to its nuclear programme were the maximum it could concede; as far as USA is concerned, it is not Tehran's adherence to the JCPOA that is in question, but rather its conduct in the neighbourhood, which was beyond the scope of the JCPOA. An understanding can always be arrived at through the good offices of the EU 3 plus Russia by way of an additional protocol (which is quicker), or even a separate treaty (which is too time-consuming to be attractive) that would allow both sides to climb down without a major loss of face.

The situation in the Persian Gulf is too delicately poised to provide any assurance that tensions would not escalate into a war. The only thing that may yet avert the actual outbreak of a conflict is the set of domestic and strategic considerations on either side that argue against a war. However, there is equally little reason to dispute that there are some circles in Washington, Tehran, Riyadh and Tel Aviv who would not mind a kind of limited conflict that they think could serve their broad/limited objectives. Given the kind of aggressive posturing being done by both sides, the risk of sliding into a war remains quite considerable. Hence it is preferable that a diplomatic offensive should be mounted to somehow revive the JCPOA, and Iran be allowed to resume its reintegration with the global economy. As this article goes to the press, though, such diplomatic breakthrough remains elusive, and the risk of escalation quite palpable.

Arabia Saudyjska i Iran – wybrane aspekty mocarstwowości

Michał Dahl

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Celem artykułu jest przeanalizowanie potencjałów mocarstwowych Arabii Saudyjskiej i Iranu. Analiza ukierunkowana jest na znalezienie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: które z państw toczących tzw. nową zimną wojnę na Bliskim Wschodzie – Arabia Saudyjska czy Iran – w większym stopniu wypełnia kryteria kwalifikujące je jako mocarstwo? Skonstruowana na podstawie pytania badawczego hipoteza zakłada, iż w przypadku zestawienia potencjałów mocarstwowych Arabii Saudyjskiej i Iranu to Rijad jawi się jako aktor silniejszy, a tym samym bardziej zdolny do odgrywania roli regionalnego lidera. W celu weryfikacji hipotezy badawczej wykorzystano kryteria mocarstwowości sformułowane przez A. Włodkowską: miernik populacyjno-demograficzny, terytorialny (geopolityczny), ekonomiczno-technologiczny oraz militarny.

Przełożenie wyników analizy na wartości liczbowe pozwoliło na pozytywną weryfikację hipotezy badawczej. Porównanie bieżących potencjałów mocarstwowych Rijadu i Teheranu, a także uwzględnienie trendów ich ewolucji prowadzi do wniosku, że Arabia Saudyjska przewyższa rywala potencjałem predestynującym do roli mocarstwa regionalnego. Królestwo jest nie tylko największym i najbardziej ekonomicznie rozwiniętym państwem regionu, ale i podmiotem charakteryzującym się korzystnymi i perspektywicznymi wskaźnikami demograficzno-ekonomicznymi, przeznaczającym najwięcej spośród aktorów bliskowschodnich na modernizację i rozbudowę armii.

Słowa kluczowe: Arabia Saudyjska, Iran, mocarstwowość.

Bliski Wschód jest dla analityków współczesnych stosunków międzynarodowych przede wszystkim regionem dynamicznych przemian społeczno-politycznych i obszarem długotrwałych konfliktów, m.in. izraelsko-palestyńskiego, jemeńskiego i syryjskiego. Region jawi się także jako arena rywalizacji mocarstw: zarówno państw bliskowschodnich, takich jak np. Arabia Saudyjska, Iran i Turcja, jak i graczy światowych, przede wszystkim Stanów Zjednoczonych i Rosji, próbujących realizować swoje interesy za pomocą bezpośredniego lub pośredniego zaangażowania w wyżej wymienione spory. Aktorem, który bierze udział w dwóch największych konfliktach bliskowschodnich (Syria, Jemen), jest Arabia Saudyjska, aspirująca do roli lidera

świata arabsko-muzułmańskiego¹. W wyścigu o przywództwo w regionie Królestwo zmuszone jest rywalizować przede wszystkim z Iranem, podtrzymując wielowiekowe podziały na tle religijnym, które stały się osią dzielącą świat islamu na dwa zantagonizowane obozy – sunnicki i szyicki². Współcześnie do starć na linii Rijad–Teheran dochodzi przede wszystkim na frontach konfliktów zastępczych (*proxy conflicts*), m.in. w Egipcie, Bahrajnie, Syrii, Palestynie, Jemenie, Iraku i Jordanii³.

Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie potencjałów mocarstwowych Arabii Saudyjskiej i Iranu. Analiza ukierunkowana jest na znalezienie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: które z państw toczących tzw. nową zimną wojnę na Bliskim Wschodzie – Arabia Saudyjska czy Iran – w większym stopniu wypełnia kryteria kwalifikujące je jako mocarstwo? Skonstruowana na podstawie pytania badawczego hipoteza zakłada, iż w przypadku zestawienia potencjałów mocarstwowych Arabii Saudyjskiej i Iranu to Rijad jawi się jako aktor silniejszy, a tym samym bardziej zdolny do odgrywania roli regionalnego lidera. Mając świadomość, że geopolityka Bliskiego Wschodu jest zagadnieniem niezwykle złożonym i wielopłaszczyznowym, ambicją autora nie jest dokładne przeanalizowanie i szczegółowe opisanie wszystkich aspektów mocarstwowości, lecz jedynie wymienienie i scharakteryzowanie kilku czynników, pozwalających – jego zdaniem – na ustosunkowanie się do problemu badawczego będącego przedmiotem dociekań.

Kryteria przestrzenne wyznaczone na potrzeby artykułu obejmują państwa wchodzące w skład regionu geopolitycznego nazywanego „Bliskim Wschodem”. Z uwagi na trudności w ustaleniu granic regionu autor zdecydował o skorzystaniu z ram geograficznych tego obszaru wyznaczonych przez Radosława Fiedlera, obejmujących swoim zasięgiem państwa Półwyspu Arabskiego, Izrael, Jordanię, Syrię, Irak, Liban, a także Egipt, Turcję i Iran⁴. Zarysowane w ten sposób ramy przestrzenne Bliskiego

¹ M. Hyra, *Zaangażowanie Arabii Saudyjskiej w aktualne konflikty zbrojne na Bliskim Wschodzie – przyczyny i perspektywy*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 17, s. 50. Por. N. Patrick (red.), *Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation*, I.B. Tauris, London–New York 2016; R. Rieger, *Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and Mediation in Conflict Resolutions*, Routledge, London–New York 2017; P.W. Wilson, D.F. Graham, *Saudi Arabia: The Coming Storm*, Routledge, London–New York 2015.

² Ibidem. Por. S. Saleem, *Saudi-Iran conflict: Challenges beyond Sunni-Shia tensions*, „RSIS Commentaries” 2016, nr 15. Por. A. Siegel, *Sectarian twitter wars: Sunni-Shia conflict and cooperation in the digital age*, „Carnegie Endowment for International Peace” 2015.

³ A. Dziśiów-Szuszczkiewicz, *Bliskowschodnia „zimna wojna”*, czyli saudyjsko-irańska rywalizacja w regionie w obliczu „arabskiej wiosny”, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2014, t. 2, nr 30, s. 185–186. Por. M. Dahl, *Aktywność dyplomacji USA wobec państw członkowskich Unii Europejskiej w latach 2009–2013*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2019, s. 81–82; M. Ekşi, *Regional hegemony quests in the Middle East from the balance of power system to the balance of proxy wars: Turkey as balancing power for the Iran – Saudi rivalry*, „Gazi Akademik Bakış” 2017, t. 11, nr 21, s. 133–156; G. Hughes, *A proxy war in Arabia: The dhofar insurgency and cross-border raids into South Yemen*, „The Middle East Journal” 2015, t. 69, nr 1, s. 91–104; A. Marshall, *From civil war to proxy war: past history and current dilemmas*, „Small Wars and Insurgencies” 2016, t. 27, nr 2, s. 183–195.

⁴ Por. R. Fiedler, *Od przywództwa do hegemonii. Stany Zjednoczone wobec bliskowschodniego obszaru niestabilności w latach 1991–2009*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2009, s. 84–88.

Wschodu uwzględniają specyfikę regionu, będącego areną interakcji zarówno wyżej wymienionych państw, jak i aktorów zewnętrznych, wpływających na kształt ładu globalnego. W trosce o jak największą przydatność analizy w pracy przytoczono dane statystyczne łączące w sobie jednocześnie przymioty wiarygodności i aktualności (w większości dane z lat 2015–2017). Metodami badawczymi wybranymi na potrzeby artykułu są analiza danych statystycznych i analiza porównawcza.

Mocarstwowość w stosunkach międzynarodowych

System międzynarodowy składa się z państw, które choć równe pod względem prawnym (*de iure*), różnią się względem siebie potencjałem, wielkością i siłą. Problem ten znany jest w nauce o stosunkach międzynarodowych niemal od momentu powstania niezależnych bytów państwowych, wśród których można wyróżnić podmioty, których siła znacznie przewyższa możliwości innych krajów. Oczywiście jest, że nie każde państwo dysponuje instrumentarium środków umożliwiających pełnienie roli hegemonu czy to o statusie regionalnym, sektorowym, czy tym bardziej globalnym, dlatego też obok podmiotów najpotężniejszych zawsze funkcjonowały państwa, których potencjał można określić jako „mały”, „bardzo mały” lub „średni”⁵. Jedyną szansą na uniknięcie marginalizacji i utraty podmiotowości w polityce zagranicznej, na co narażone są przede wszystkim państwa najsłabsze, wydaje się być podjęcie działań zmierzających do wejścia do grupy aktorów najsilniejszych, na co często decydują się państwa, których potencjał określić można jako „średni”. Z drugiej strony każdorazowa próba znalezienia się danego podmiotu w elitarnej grupie najsilniejszych może spotkać się z reakcją państw zaliczanych do grona światowych decydentów, dążących do realizacji wyznaczonych celów i zabezpieczenia interesów, nierzadko przesądzających o istnieniu i przetrwaniu innych państw oraz przebiegu konfliktów zbrojnych, w tym zawarciu pokoju⁶. Podmioty prawa międzynarodowego prowadzące tego rodzaju działalność można określić mianem wielkich mocarstw.

Problematyka mocarstwowości doczekała się szerokiego opracowania w literaturze przedmiotu zarówno w nauce światowej⁷, jak i na gruncie polskim⁸. Wybór

⁵ A. Włodkowska, *Mocarstwowość w polityce zagranicznej państw*, w: R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 163.

⁶ Ibidem.

⁷ Por. S. Hast, *Spheres of Influence in International Relations. History, Theory and Politics*, Routledge, London 2014. Por. R. Jackson, G. Sørensen, J. Möller, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford 2019; R. Maghroori, B. Ramberg (red.), *Globalism Versus Realism: International Relations' Third Debate*, Routledge, New York 2018; B.C. Schmidt (red.), *International Relations and the First Great Debate*, Routledge, New York 2012; A.B. Tickner, D.L. Blaney (red.), *Thinking International Relations Differently*, Routledge, New York 2012.

⁸ Dla celów niniejszej pracy szczególnie interesujące wydają się badania nad mocarstwowością prowadzone przez Agatę Włodkowską-Bagan. Por. A. Włodkowska-Bagan, *Rywalizacja mocarstw na obszarze poradzieckim*, Difin, Warszawa 2013. W kontekście analizy użyteczne okazać się mogą także monografie o charakterze teoretycznym, dostarczające niezbędnej wiedzy o klasyfikacji i funkcjonowaniu

sposobu kwalifikacji mocarstw uzależniony jest od obranych kryteriów i stosowanego nazewnictwa. Jako przykład hierarchizacji podać można m.in. strukturę społeczności międzynarodowej według A.F.K. Organskiego, dającą się przedstawić w formie piramidy, na której szczycie znajduje się mocarstwo dominujące, pod nim zaś kolejno: grupa wielkich mocarstw, państwa średniego rzędu, małe państwa oraz terytoria nie-samodzielne i zależne⁹. Inne rozróżnienie zaproponował S.L. Spiegel, wymieniając następujące kategorie państw: supermocarstwa, mocarstwa drugoplanowe, mocarstwa średniego rzędu, mocarstwa mniejsze, państwa regionalne, minipaństwa i państwa zależne¹⁰. Propozycja klasyfikacji państw opracowana przez J. Stefanowicza opiera się natomiast na dwóch podstawowych grupach: mocarstwach oraz innych państwach. Do pierwszej z nich badacz zaliczył mocarstwa światowe (mające interesy globalne) oraz mocarstwa sektorowe (np. mocarstwa gospodarcze lub militarne), do drugiej zaś państwa średnie, małe, a także tzw. minipaństwa¹¹.

W kontekście analizy mocarstwowości w dynamicznie zmieniającym się regionie, jakim jest – szczególnie współcześnie – Bliski Wschód, najbardziej użyteczna wydaje się klasyfikacja zaproponowana przez Agatę Włodkowską. Rozróżniając mocarstwa pod względem zasięgu oddziaływań na społeczność międzynarodową, badaczka wymieniła następujące ich typy: mocarstwa globalne (Stany Zjednoczone, ZSRR), regionalne (np. Japonia, Francja) oraz subregionalne (np. Polska)¹².

Aby jak najdokładniej ustosunkować się do pytania badawczego niniejszego artykułu („które z państw toczących tzw. nową zimną wojnę na Bliskim Wschodzie – Arabia Saudyjska czy Iran, w większym stopniu wypełnia kryteria kwalifikujące dane państwo jako mocarstwo?”), niezbędny jest wybór kryteriów umożliwiających porównanie potencjałów mocarstwowych w regionie. Warto przy tym podkreślić, że lista elementów składowych niezbędnych do osiągnięcia statusu mocarstwa – w tym przypadku mocarstwa regionalnego – nie jest listą zamkniętą, a waga poszczególnych czynników różni się w zależności od oceny formułujących je badaczy. Charakter niniejszej pracy,

mocarstw, oraz artykuły w tomach zbiorowych, których autorzy zdecydowali się na zbadanie poszczególnych aspektów mocarstwowości we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Por. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008; T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006; A. Jagiełło, *Potencjał mocarstwowości państw regionu azjatyckiego na przykładzie Japonii*, w: M. Pietrasiak (red.), *Mocarstwa i mocarstwowość: perspektywa azjatycka*, Wyższa Szkoła Handlowa im. Króla Stefana Batorego w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 2012; J. Mydlak, *Indie na światowej scenie polityki i ekonomii – wybrane aspekty mocarstwowości*, w: M. Pietrasiak (red.), op. cit.; W. Kostecki, *Współczesna struktura mocarstwowości*, w: S. Wojciechowski, M. Tomczak (red.), *Mocarstwowość na przełomie XX i XXI w. Teorie – analizy – prognozy*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2010; K. Żodź-Kuźnia, *Indie – „wschodzące mocarstwo wiedzy”*, w: S. Wojciechowski, M. Tomczak (red.), op. cit.

⁹ Por. J. Wiśniewski, K. Żodź-Kuźnia, *Mocarstwa współczesnego świata – problem przywództwa światowego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2008, s. 12.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, s. 12–13.

¹² Por. A. Włodkowska, op. cit., s. 165–166.

a przede wszystkim ograniczenia objętościowe, implikuje konieczność skorzystania ze stosunkowo niewielkiej liczby kryteriów obejmujących swoim zasięgiem szerokie spektrum czynników. Optymalnymi wydają się zatem kryteria sformułowane przez A. Włodkowską, zaprezentowane w monografii pod red. R. Zięby, zatytułowanej *Wstęp do polityki zagranicznej państwa: miernik populacyjno-demograficzny, terytorialny (geopolityczny), ekonomiczno-technologiczny oraz militarny*¹³. Analiza powyższych kryteriów, dokonana na łamach kolejnych rozdziałów, stanowić będzie podstawę do udzielenia odpowiedzi na pytania postawione we wstępie do niniejszej pracy.

Kryterium populacyjno-demograficzne

W ramach pierwszego kryterium pod uwagę wzięto takie parametry, jak: liczba ludności i gęstość zaludnienia danego kraju, a także – pomocniczo – mediana wieku ludności oraz saldo migracji z lat 2010–2015. Istnieje wiele innych czynników, które mogłyby zostać uwzględnione przy analizie miernika populacyjno-demograficznego, jak choćby wykształcenie ludności czy struktura demograficzna społeczeństw, jednak elementy wymienione w tabeli 1 pozwalają na wyodrębnienie państw mogących

¹³ Ibidem, s. 164. W regionach charakteryzujących się znaczną dynamiką przemian społeczno-politycznych, a do takich z całą pewnością należy Bliski Wschód, istotną rolę w kształtowaniu pozycji mocarstwowej poszczególnych państw odgrywa prowadzona przez nie polityka zagraniczna, w tym m.in. jakość dyplomacji i zasięg umownych powiązań międzynarodowych. Chęć precyzyjnego ustosunkowania się do problemu badawczego wymusza także przybliżenie najważniejszych uwarunkowań regionalnych, do których na Bliskim Wschodzie zaliczyć można m.in. strategiczne sojusze Waszyngtonu z Rijadem, Tel Awiem i państwami Zatoki Perskiej, współpracę Iranu, Rosji i Turcji, a także zaangażowanie zarówno światowych potęg, jak i aktorów regionalnych w konflikty zbrojne, przede wszystkim w Syrii i Jemenie. Mimo świadomości autora co do znaczenia wyżej wymienionych czynników dla przebiegu procesu badawczego, koncepcja niniejszego artykułu (ograniczona w dużej mierze wymogami objętościowymi) nie pozwala na ich omówienie. Przydatne uzupełnienie rozważań stanowią opracowania autorstwa polskich historyków i politologów, m.in. Roberta Czuldy, Wojciecha Grabowskiego, Przemysława Osiewicza, Rafała Ożarowskiego i Jerzego Zdanowskiego. Por. R. Czulda, *Instability in Yemen: A critical analysis of Iranian strategy in the "proxy war" with Saudi Arabia*, w: I. El-Anis, N. Underhill, S. Joharchi (red.), *Security and Insecurity in the Middle East*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2018 R. Czulda, *The struggle of Iran and Saudi Arabia over Iraq*, w: P. Bátor, R. Ondrejcsák (red.), *PANORAMA of Global Security Environment 2015–2016*, STRATPOL, Bratislava 2016; W. Grabowski, *Geopolityczna analiza potęgi w subregionie Zatoki Perskiej*, „Przegląd Strategiczny” 2014, nr 7; P. Osiewicz, *Ideological determinants of the current Saudi-Iranian rivalry in the Middle East*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 2; idem, *Iran jako mocarstwo regionalne na Bliskim Wschodzie: przed i po rewolucji z 1979 roku*, w: *Iran – 30 lat po rewolucji*, „Biblioteka Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2009, t. 12, idem, *The Iranian foreign policy in the Persian Gulf region under the rule of president Hassan Rouhani: continuity or change*, „Przegląd Strategiczny” 2014, nr 7; idem, *The ongoing military conflicts in Syria and Yemen: recent developments, their consequences, and scenarios*, „Przegląd Strategiczny” 2017, nr 10; *Zmiany społeczno-polityczne w państwach arabskich po 2010 roku: krytyczna analiza stosowanych pojęć*, „Przegląd Politologiczny” 2014, nr 1; R. Ożarowski, *Aspiracje polityczne Iranu w aspekcie bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: *Iran – 30 lat po rewolucji*, „Biblioteka Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2009, t. 12; J. Zdanowski, *Historia społeczeństw muzułmańskiego Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Askon, Warszawa 2013; idem, *Stosunki międzynarodowe na Bliskim Wschodzie w XX wieku*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012.

aspirować do statusu mocarstwa regionalnego poprzez wypełnienie pierwszego z czterech kryteriów mocarstwowości.

Pierwszym etapem w procesie zmierzającym do wyłonienia państwa dominującego w aspekcie populacyjno-demograficznym jest wyodrębnienie podmiotów wyróżniających się pod względem liczby ludności. Biorąc pod uwagę powyższe kryterium, należy na pierwszym miejscu wymienić Egipt, będący najludniejszym krajem Bliskiego Wschodu (94,7 mln). Na wyróżnienie zasługują także: Iran (82,8 mln), Turcja (80,3 mln), Irak (38,1 mln), Arabia Saudyjska (28,2 mln), Jemen (27,4 mln) oraz Syria (17,2 mln), których populacje liczebnie znacznie przewyższają populacje pozostałych ośmiu państw regionu (w sumie 38,4 mln mieszkańców).

Tabela 1. Region Bliskiego Wschodu pod względem populacyjno-demograficznym

Lp.	Państwo	Liczba ludności (tys., 2017)	Gęstość zaludnienia (os./km ² , 2016)	Mediana wieku ludności (2015)	Saldo migracji (2010–2015)
1.	Arabia Saudyjska	28 160	15	29,8	10,8
2.	Bahrajn	1 379	1 848	31,2	6,4
3.	Egipt	94 667	96	24,7	–0,6
4.	Irak	38 146	86	19,4	2,8
5	Iran	82 802	49	29,5	-1,0
6.	Izrael	8 175	395	30,2	0,5
7.	Jemen	27 393	52	19,2	11,0
8.	Jordania	8 185	107	22,1	23,9
9.	Katar	2 285	221	31,3	56,5
10.	Kuwejt	2 833	227	33,4	38,7
11.	Liban	6 238	587	28,5	49,1
12.	Oman	3 355	14	29,0	45,2
13.	Syria	17 186	100	20,2	–41,8
14.	Turcja	80 275	103	29,9	4,3
15.	ZEA	5 927	111	33,4	4,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych odpowiednio: dla liczby ludności – *Middle Eastern powers ranked by military strength ranking*, „Global Firepower”, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.asp> (dostęp: 3.03.2018); dla mediany wieku ludności i salda migracji – *The 2017 revision of world population prospects*, „United Nations DESA/Population Division”, <https://esa.un.org/unpd/wpp/> (dostęp: 3.03.2018); dla gęstości zaludnienia – *Population density (people per sq. km of land area)*, „The World Bank”, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST> (dostęp: dn. 3.03.2018).

Przyglądając się parametrowi określającemu gęstość zaludnienia, można zaobserwować – co nie jest zresztą niespodzianką – iż przyjmuje on wartość największą w bogatych, ale niewielkich krajach Zatoki Perskiej (Bahrajn, Katar, Kuwejt, ZEA; odpowiednio 1848, 221, 227 i 111 os./km²), a także w Izraelu (395 os./km²) i Jordanii

(107 os./km²). W grupie państw najludniejszych największą gęstością zaludnienia cechuje się Turcja (103 os./km²), a także Syria (100 os./km²), Egipt (96 os./km²) i Irak (86 os./km²). Stosunkowo mała gęstość zaludnienia Jemenu (52 os./km²), Iranu (49 os./km²) i Arabii Saudyjskiej (15 os./km²) uniemożliwiłaby tym państwom uzyskanie statusu mocarstwa regionalnego w przypadku, gdyby wyłącznie kryterium populacyjno-demograficzne decydowało o jego uzyskaniu.

Pozostałe parametry: mediana wieku ludności i saldo migracji mają charakter pomocniczy wobec liczby ludności i gęstości zaludnienia, będących najistotniejszymi elementami pierwszego kryterium. Jeśli chodzi o medianę wieku ludności, dwa państwa – Irak i Syria – posiadają najmłodsze w regionie społeczeństwa (odpowiednio 19,4 i 20,2 roku; w przypadku Jemenu wskaźnik ten jest jeszcze niższy i wynosi 19,2). Wyróżnione pod względem potencjału mocarstwowego Egipt i Turcja także cechują się stosunkowo młodym społeczeństwem, jednak w przypadku Egiptu mediana wieku ludności przyjmuje wartość 24,7, natomiast dla Turcji wynosi 29,9, co z jednej strony pozbawia Ankarę atutu, jakim dla potencjalnego mocarstwa jest duża liczba osób wchodzących na rynek pracy, z drugiej zaś świadczy o postępującym rozwoju społeczno-ekonomicznym kraju. Ostatni element – saldo migracji – uważany jest za czynnik o niezwykle zmiennej dynamice, co szczególnie się uwidacznia w niestabilnym politycznie regionie, jakim jest Bliski Wschód. Spośród czterech państw wyróżnionych pod względem potencjału mocarstwowego dodatnie saldo migracji w badanym okresie wystąpiło w Turcji i Iraku (odpowiednio 4,3 i 2,8), ujemne zaś w Syrii (–41,8) i Egipcie (–0,6).

Biorąc pod uwagę przeanalizowane wyżej parametry, można dojść do wniosku, że spośród 15 państw Bliskiego Wschodu kryterium populacyjno-demograficzne jest w największym stopniu wypełniane przez Turcję. Warunki uwzględnione w mierniku, przede wszystkim opierające się na liczbie ludności i gęstości zaludnienia, są także spełniane przez Irak i Egipt, gdyż wyraźnie ujemne saldo migracji w wyludniającej się, ogarniętej wojną Syrii wydaje się zmniejszać szanse Damaszku na populacyjną dominację w regionie.

Pomimo iż ani Arabia Saudyjska, ani Iran nie mogą być stawiane w roli lidera Bliskiego Wschodu pod względem populacyjno-demograficznym, ani też nie wypełniają pierwszego z kryteriów mocarstwowości, konieczność ustosunkowania się do problemu badawczego pracy implikuje zestawienie Rijadu i Teheranu niejako w izolacji w celu sprawdzenia, które z nich lepiej prezentuje się na tle miernika. Analizując dane zamieszczone w tabeli 1, odpowiedź na tak postawione pytanie wydaje się oczywista. Z liczbą niemal 83 mln mieszkańców i gęstością zaludnienia równą 49 os./km² Iran wyraźnie dominuje nad Arabią Saudyjską (odpowiednio 28,2 mln i 15 os./km²). Z drugiej strony, patrząc na parametr pomocniczy – saldo migracji, według którego Arabia Saudyjska w latach 2010–2015 zanotowała zauważalny wzrost liczby ludności (10,8), można prognozować, że liczba ludności Królestwa będzie systematycznie wzrastać, natomiast Iranu – maleć.

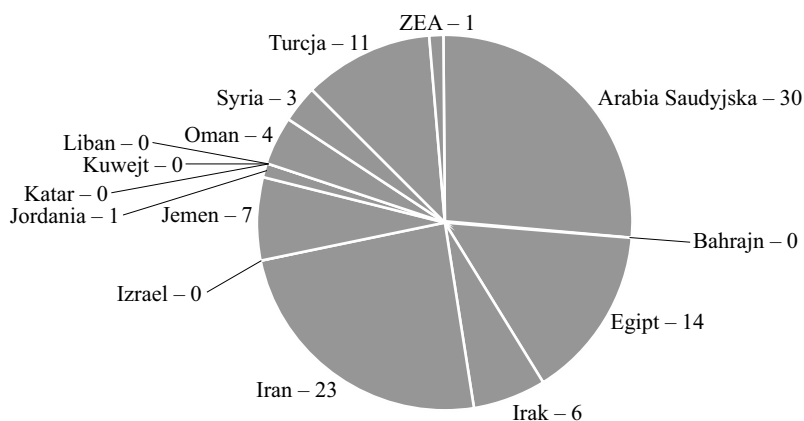
Kryterium terytorialne (geopolityczne)

Kluczowym parametrem miernika geopolitycznego jest wielkość terytorium badanych państw. Autor artykułu zdaje sobie sprawę z istnienia wielu innych czynników, które w ramach analizy kryterium terytorialnego powinny zostać wzięte pod uwagę (np. ukształtowanie terenu, charakter granic, występowanie bogactw naturalnych), jednak – z uwagi na ograniczenia objętościowe – nie mogą one zostać omówione w niniejszej pracy. Rozległość terytorium, choć nie jest czynnikiem przesądzającym o statusie mocarstwa o charakterze globalnym, odgrywa istotną rolę w budowaniu pozycji mocarstwowej na szczeblu regionalnym. Uzasadnienie powyższej tezy stanowić może fakt, iż nie wszystkie spośród największych terytorialnie państw świata (Rosja, Chiny, Stany Zjednoczone, Kanada, Brazylia, Indie) nazwiemy mocarstwami globalnymi, ale wszystkie z wyżej wymienionych są istotnymi graczami na arenie międzynarodowej. Z drugiej strony należy pamiętać, że niespełnienie kryterium geopolitycznego nie uniemożliwia osiągnięcia przez państwo statusu mocarstwa globalnego. Najlepszy przykład tego typu aktorów stanowią Francja i Wielka Brytania, dawne potęgi kolonialne, które – pomimo znacznych strat terytorialnych i ludnościowych – zaliczane są do grona najpotężniejszych państw świata¹⁴.

Szczegółowe dane nt. udziału powierzchni poszczególnych państw w powierzchni regionu Bliskiego Wschodu zostały przedstawione na rysunku 1. Wielkość terytorium państw będących przedmiotem analizy w niniejszej pracy w sposób wyraźny przekracza połowę powierzchni całego regionu (odpowiednio 30% udziału Arabii Saudyjskiej i 23% udziału Iranu). Z uwagi na kryterium geopolityczne (biorąc pod uwagę jedynie wielkość terytorium) istotnymi aktorami regionalnymi są także Egipt i Turcja (odpowiednio 14 i 11%). Kolejne państwa, wyróżnione według miernika populacyjno-demograficznego (Jemen, Irak i Syria), charakteryzują się stosunkowo niewielkim potencjałem geopolitycznym (odpowiednio 7, 6 i 3%). Po zastosowaniu miernika terytorialnego okazuje się, iż pozostałe państwa Bliskiego Wschodu – pomimo przewagi liczebnej – odgrywają marginalną rolę w powierzchni regionu (w sumie ok. 6%: Oman – 4%, Jordania i ZEA – 1%, Bahrajn, Izrael, Katar, Kuwejt, Liban – łącznie ok. 1%).

Biorąc pod uwagę przeanalizowane wyżej dane, można dojść do wniosku, że spośród 15 państw Bliskiego Wschodu kryterium terytorialne (geopolityczne) jest w największym stopniu wypełniane przez Arabię Saudyjską, i właśnie to państwo należy wskazać jako regionalnego lidera w drugim z czterech przyjętych kryteriów mocarstwowości. Warunki uwzględnione w mierniku, opierające się wyłącznie na udziale powierzchni danego państwa w powierzchni regionu Bliskiego Wschodu, są także w dużym stopniu spełniane przez Iran, Egipt i Turcję oraz – w mniejszym zakresie – Jemen, Irak i Syrię.

¹⁴ Por. A. Włodkowska, op. cit., s. 164.

Rysunek 1. Udział powierzchni poszczególnych państw w powierzchni regionu Bliskiego Wschodu w roku 2017 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Land area (sq. km)*, „The World Bank”, <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.TOTL.K2> (dostęp: 3.03.2018).

Kryterium ekonomiczno-technologiczne

W ramach trzeciego kryterium pod uwagę wzięto takie parametry, jak: wartość PKB *per capita*, dynamika wzrostu PKB, struktura zatrudnienia oraz struktura handlu zagranicznego. Warto podkreślić, że istnieje wiele innych czynników, które mogłyby zostać uwzględnione przy analizie miernika ekonomiczno-technologicznego, jednak celem zastosowania kryterium jest sprawdzenie, którzy z analizowanych aktorów cechują się najwyższym poziomem rozwoju ekonomiczno-technologicznego. Autorka kryteriów przyjętych na potrzeby niniejszej pracy podkreśliła, że „[im] wyższa nowoczesność struktury gospodarki narodowej i stały dostęp do surowców, tym większa możliwość odniesienia sukcesu ekonomicznego tak w czasie wojny, jak i pokoju”¹⁵. Doniosłość trzeciego miernika wydaje się podkreślać fakt, iż do najważniejszych potęg światowych zaliczyć można państwa posiadające silne i nowoczesne gospodarki¹⁶.

Z danych zaprezentowanych w tabeli 2 wynika, że najwyższa wartość PKB *per capita* z zasady daje się zaobserwować w najmniejszych państwach regionu, będących przy tym państwami bogatymi i gęsto zaludnionymi. W 2017 r. liderem pod względem wysokości pierwszego z analizowanych parametrów był Katar (63,25 tys. USD). Do grupy państw o najwyższym poziomie PKB *per capita* zaliczyć można także ZEA, Izrael, Kuwejt, Bahrajn i Arabię Saudyjską – pierwszy z obecnych w zestawieniu aktorów, którego wielkość powierzchni przekracza 1% powierzchni regionu (odpowiednio 40,7, 40,27, 29,04, 23,66 oraz 20,85 tys. USD). Wysoki na tle badanej grupy

¹⁵ Ibidem, s. 165.

¹⁶ Ibidem. Por. R. Payne, *Global Issues*, Pearson Education Inc., Boston 2017.

Tabela 2. Wybrane wskaźniki rozwoju ekonomicznego państw Bliskiego Wschodu (2017 r.)

Lp.	Państwo	Wartość PKB per capita (tys. USD)	Dynamika wzrostu PKB (%)	Struktura zatrudnienia			Struktura handlu zagranicznego		
				Rolnictwo (%)	Przemysł (%)	Usługi (%)	Import (mld USD)	Eksport (mld USD)	Bilans handlu zagr. (mld USD)
1.	Arabia Saudyjska	20,85	-0,9	6,7	21,4	71,9	119,3	221,1	101,8
2.	Bahrajn	23,66	3,9	1,0	32,0	67,0	16,1	15,4	-0,7
3.	Egipt	2,41	4,2	25,8	25,1	49,1	59,8	23,3	-36,5
4.	Irak	5,02	-2,1	21,6	18,7	59,8	39,5	61,4	21,9
5.	Iran	5,6	3,8	16,3	35,1	48,6	79,4	101,4	22,0
6.	Izrael	40,27	3,3	1,1	17,3	81,6	68,6	58,7	-9,9
7.	Jemen	1,11	-5,9	b/d	b/d	b/d	4,1	0,4	-3,7
8.	Jordania	4,13	2,0	2,0	20,0	78,0	18,2	7,5	-10,7
9.	Katar	63,25	1,6	b/d	b/d	b/d	30,8	67,5	36,7
10.	Kuwejt	29,04	-2,9	b/d	b/d	b/d	29,5	55,2	25,7
11.	Liban	8,81	1,5	b/d	b/d	b/d	18,3	3,5	-14,8
12.	Oman	15,67	-0,3	4,7	49,6	45,0	24,1	103,3	79,2
13.	Syria	2,9*	-36,5**	17,0	16,0	67,0	6,3	1,9	-4,4
14.	Turcja	10,55	7,4	18,4	26,6	54,9	225,1	166,2	-58,9
15.	ZEA	40,7	0,8	7,0	15,0	78,0	229,2	308,5	79,3

* W przypadku Syrii najbardziej aktualne dane dot. PKB (z 2015 r.) pochodzą ze strony internetowej *The World Factbook*, „Central Intelligence Agency”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004-rank.html> (dostęp: 13.04.2019).

** W przypadku Syrii najbardziej aktualne dane dot. wzrostu PKB (z 2014 r.) pochodzą ze strony internetowej *The World Factbook*, „Central Intelligence Agency”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2003-rank.html> (dostęp: 13.04.2019).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych odpowiednio: dla wartości PKB PPP – *GDP per capita (current US\$)*, „The World Bank”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (dostęp: 13.04.2019); dla dynamiki wzrostu PKB – *GDP growth (annual %)*, „The World Bank”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (dostęp: 13.04.2019); dla struktury zatrudnienia i struktury handlu zagranicznego – *The CIA World Factbook 2017*, „Central Intelligence Agency”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/profleguide.html> (dostęp: 13.04.2019).

państw poziom PKB odnotowano także w Omanie (15,67 tys. USD), Turcji (10,55 tys. USD) i Libanie (8,81 tys. USD). W drugim z państw będących przedmiotem analizy – Iranie – PKB *per capita* wyniósł w 2016 r. 5,6 tys. USD, co nie tylko podkreśla wyraźną słabość gospodarki Islamskiej Republiki względem gospodarki saudyjskiej, ale także sytuuje państwo w grupie najbiedniejszych państw Bliskiego Wschodu (podobnie jak Irak, Jordanię, Syrię, Egipt i Jemen).

Przyglądając się parametrowi określającemu dynamikę wzrostu PKB, można natomiast zaobserwować, iż przyjmuje on wartość największą w przypadku Turcji (7,4%), tempem rozwoju wyraźnie przewyższającej pozostałych aktorów bliskowschodnich. Dodatni wzrost PKB wykazały także gospodarki Egiptu, Bahrajnu, Iranu, Izraela, Jordanii, Kataru, Libanu i ZEA (wartości od 4,2 do 0,8% PKB). Gospodarka Arabii Saudyjskiej odnotowała w 2017 r. spadek wartości PKB (–0,9 proc.), co stanowi wartość nieporównywalnie niższą niż tempo wzrostu Iranu (3,8%). Gospodarki państw, których terytoria stanowiły w badanym okresie arenę konfliktów (Syria i Jemen), według danych zawartych w tabeli 2 charakteryzują się znacznym spadkiem PKB (odpowiednio –36,5 i –5,9%).

Pozostałe parametry: struktura zatrudnienia i struktura handlu zagranicznego, mają charakter pomocniczy wobec wartości PKB *per capita* oraz dynamiki wzrostu PKB, będących najistotniejszymi elementami trzeciego kryterium. Przyglądając się pierwszemu z parametrów pomocniczych, zauważyć można, że najbardziej dogodną strukturę zatrudnienia, świadczącą o unowocześnieniu i konkurencyjności gospodarki, posiada Izrael (81,6% zatrudnionych w usługach, 17,3% w przemyśle i 1,1% w rolnictwie). Pomimo braku danych dotyczących rynku pracy dla niektórych krajów położonych nad Zatoką Perską, na podstawie wartości uzyskanych dla ZEA i Bahrajnu (odpowiednio 78 i 67% zatrudnionych w usługach, 15 i 32% w przemyśle oraz 7 i 1% w rolnictwie) przypuszczać można, że w najmniejszych, bogatych i gęsto zaludnionych państwach regionu około ¾ obywateli zatrudnionych jest w usługach, a pozostała część w przemyśle i rolnictwie, przy czym zatrudnienie w ostatnim z sektorów znajduje niewielki odsetek ludności. Na uwagę zasługuje struktura zatrudnienia pierwszego z analizowanych krajów – Arabii Saudyjskiej, w której udział usług, przemysłu i rolnictwa dla struktury rynku pracy wyniósł odpowiednio 71,9, 21,4 i 6,7%. Wynik ten nie tylko odzwierciedla nowoczesność i konkurencyjność gospodarki Królestwa, ale i pod względem potencjału wynikającego ze struktury rynku pracy sytuuje państwo na pierwszym miejscu w grupie dużych państw regionu (państw bliskowschodnich, których wielkość powierzchni przekracza 1% powierzchni analizowanego obszaru geopolitycznego). Zdecydowanie gorzej kształtują się dane dotyczące struktury zatrudnienia w Iranie (48,6% zatrudnionych w usługach, 35,1% w przemyśle i 16,3% w rolnictwie). Spośród państw regionu mniej korzystna dla gospodarki struktura zatrudnienia występuje jedynie w Egipcie (49,1% zatrudnionych w usługach, 25,1% w przemyśle i 25,8% w rolnictwie), lepsza zaś m.in. w Turcji (54,9% zatrudnionych w usługach, 26,6% w przemyśle oraz 18,4% w rolnictwie).

Ostatni parametr pomocniczy – struktura handlu zagranicznego – w regionie Bliskiego Wschodu uzależniony jest przede wszystkim od handlu surowcami. Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 2, w 2017 r. największe zyski z eksportu wypracowali jedni z największych producentów ropy naftowej na świecie: ZEA (308,5 mld USD) i Arabia Saudyjska (221,1 mld USD). Arabia Saudyjska, ZEA i Oman są także regionalnymi liderami pod względem bilansu handlu zagranicznego, wynoszącego odpowiednio 101,8, 79,3 i 79,2 mld USD. Dodatni bilans handlu zagranicznego występuje także w Katarze (36,7 mld USD), Kuwejcie (25,7 mld USD), Iranie (22 mld USD) oraz Iraku (21,9 mld USD). Ujemny bilans handlu zagranicznego odnotowały natomiast gospodarki Bahrajnu, Jemenu, Syrii, Izraela, Jordanii, Libanu, Egiptu i Turcji (wartości od –0,7 mld USD w przypadku Bahrajnu do –58,9 mld USD dla Turcji).

Biorąc pod uwagę przeanalizowane wyżej parametry, można dojść do wniosku, że spośród państw bliskowschodnich mogących aspirować do miana lidera regionalnego (których wielkość powierzchni przekracza 1 proc. powierzchni regionu) kryterium ekonomiczno-technologiczne jest w największym stopniu wypełniane przez Arabię Saudyjską. Warunki uwzględnione w mierniku, opierające się zarówno na wartości PKB *per capita*, jak i parametrów pomocniczych, takich jak struktura zatrudnienia i bilans handlu zagranicznego, nie tylko podkreślają znacznie większy poziom rozwoju ekonomicznego i zaawansowania technologicznego gospodarki Arabii Saudyjskiej od gospodarki Iranu, ale i wyraźnie predestynują Królestwo do roli gospodarczego lidera Bliskiego Wschodu. Z drugiej strony jeden z parametrów podstawowych – dynamika wzrostu PKB – przyjął w przypadku Iranu wartość wyraźnie wyższą (3,8%) niż dla kurczącej się w 2017 r. gospodarki Arabii Saudyjskiej (–0,9%), czyniąc z rynku irańskiego jeden z najszybciej rozwijających się rynków regionalnych. Zakładając, że obserwowany trend utrzyma się w kolejnych latach, można prognozować stopniową poprawę wskaźników gospodarczych Islamskiej Republiki, a tym samym awans państwa w zestawieniu dotyczącym potęgi ekonomiczno-technologicznej, przygotowanym na potrzebę określenia jego potencjału mocarstwowego.

Kryterium militarne

Pomimo iż doniosłość czynnika militarnego w dobie rozwoju technologicznego traci na znaczeniu, wciąż jest on uważany za jedną z najistotniejszych przesłanek mocarstwowości¹⁷. W celu jak najdokładniejszego określenia kryterium militarnego dla państw Bliskiego Wschodu autor artykułu zdecydował się na skorzystanie z rankingu opracowanego przez Global Firepower, porządkującego poszczególne państwa świata według siły militarnej¹⁸. Zaletą rankingu jest fakt, iż w procesie jego tworzenia

¹⁷ Por. A. Włodkowska, op. cit., s. 165.

¹⁸ Por. *Middle Eastern powers ranked by military strength ranking*, „Global Firepower”, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.asp> (dostęp: 3.03.2018).

wykorzystano ponad 40 różnych wskaźników, m.in. dane dotyczące liczby ludności, siły poszczególnych rodzajów wojsk, wydatków na wojskowość, a także ocenę istniejącej infrastruktury pod kątem przydatności do prowadzenia potencjalnych operacji wojskowych¹⁹.

W ramach trzeciego kryterium pod uwagę wzięto takie parametry, jak: liczba ludności (tys.; jako punkt odniesienia, a nie przedmiot analizy), liczba osób zdolnych do służby wojskowej (tys.), całkowity personel wojskowy (tys.), tzw. aktywny personel wojskowy (tys.), siły rezerwy (tys.) oraz wydatki na wojskowość (mld USD). W analizowanym rankingu nie uwzględniono siły wynikającej z posiadania przez dane państwo broni masowego rażenia, w tym broni nuklearnej, co wydaje się być czynnikiem istotnym, szczególnie w regionie Bliskiego Wschodu. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę fakt, iż państwa uwzględnione w problemie badawczym niniejszego artykułu (Arabia Saudyjska i Iran) oficjalnie nie posiadają broni jądrowej, choć prawdopodobnie dysponują technologią umożliwiającą jej wytworzenie²⁰, uwaga ta nie wydaje się istotnie wpływać na przydatność wybranego zestawu wskaźników dla ustosunkowania się do problemu badawczego.

Z danych zaprezentowanych w tabeli 3, uwzględniającej wyżej wymienione parametry i klasyfikującej państwa bliskowschodnie według siły militarnej przyporządkowanej im przez twórców rankingu Global Firepower, wyraźnie wynika, iż pod względem potencjału militarnego w 2017 r. liderem regionalnym była Turcja. Znaczenie militarne drugiej najsilniejszej armii NATO podkreśla m.in. znacząca w skali regionu liczba osób zdolnych do służby wojskowej (35 010 tys.), liczebność całkowitego personelu wojskowego (743,4 tys.), tzw. aktywnego personelu wojskowego i sił rezerwy (odpowiednio 382,6 i 360,9 tys.) oraz wysokość wydatków na wojskowość (8,2 mld USD). Egipt, najludniejsze państwo Bliskiego Wschodu, może pochwalić się największą w regionie liczbą całkowitego personelu wojskowego oraz sił rezerwy (odpowiednio 1329 i 875 tys.). Trzecie miejsce zajmuje w zestawieniu stosunkowo niewielki Izrael, który pod względem potencjału militarnego mierzonego na podstawie wydatków na wojskowość (15,5 mld USD), liczebności całkowitego personelu wojskowego, tzw. aktywnego personelu wojskowego i sił rezerwy (odpowiednio 718,3, 168,3 i 550 tys.) wyraźnie dominuje zarówno nad państwami o podobnej powierzchni, jak i znacznie większymi, sklasyfikowanymi na pozycjach 6–15 (m.in. Syria, Irak, ZEA i Kuwejt).

Pomimo iż ani Arabia Saudyjska, ani Iran nie mogą być stawiane w roli lidera Bliskiego Wschodu na podstawie czwartego kryterium mocarstwowości, chęć ustosunkowania się do problemu badawczego pracy implikuje konieczność porównania potencjału militarnego Rijadu i Teheranu. Analiza danych zawartych w tabeli 3 pozwala stwierdzić, że Iran, w którego przypadku wszystkie parametry dotyczące liczebności

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Por. *Saudi Arabia pledges to create a nuclear bomb if Iran does*, „BBC News”, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-43419673> (dostęp: 16.03.2018).

Tabela 3. Region Bliskiego Wschodu pod względem potencjału militarnego (2017 r.)

Lp.	Państwo	Liczba ludności (tys.)	Liczba osób zdolnych do służby wojskowej (tys.)	Całkowity personel wojskowy (tys.)	Tzw. aktywny personel wojskowy (tys.)	Sily rezerwy (tys.)	Wydatki na wojskowość (mld USD)
1.	Turcja	80 275	35 010	743,4	382,6	360,9	8,2
2.	Egipt	94 667	35 306	1 329	454,3	875	4,4
3.	Izrael	8 175	3 000	718,3	168,3	550	15,5
4.	Iran	82 802	39 570	934	534	400	6,3
5.	Arabia Saudyjska	28 160	14 000	256	231	25	56,7
6.	Syria	17 186	10 000	304	154	150	1,87
7.	Irak	38 146	13 015	318	168	150	6,1
8.	ZEA	5 927	3 100	64	64	–	14,4
9.	Jemen	27 393	8 175	43,5	43,5	–	1,4
10.	Jordania	8 185	2 825	170,6	105,6	65	1,5
11.	Oman	3 355	1 500	61,8	57,3	4,5	6,7
12.	Kuwejt	2 833	1 365	46,5	15,5	31	5,2
13.	Katar	2 285	465	12	12	–	1,9
14.	Bahrajn	1 379	680	47,4	11,6	45,8	0,7
15.	Liban	6 238	1 865	116	96	20	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Middle Eastern Powers Ranked by Military Strength Ranking*, „Global Firepower”, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.asp> (dostęp: 3.03.2018).

personelu wojskowego i sił rezerwy przyjmują wartości znacznie większe niż te same parametry w przypadku Arabii Saudyjskiej, wyraźnie przewyższa Królestwo pod względem potencjału militarnego. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w analizie ponad 40 różnych wskaźników, na podstawie której twórcy rankingu Global Firepower zdecydowali o sklasyfikowaniu Iranu na czwartej lokacie pod względem siły militarnej w regionie Bliskiego Wschodu, podczas gdy Arabia Saudyjska znalazła się na miejscu piątym. Z drugiej strony, przyglądając się wartościom przyjętym dla poszczególnych krajów przez ostatni z parametrów miernika militarnego – wydatki na wojskowość (mld USD), według którego Arabia Saudyjska w 2017 r. przeznaczyła na ten cel kwotę 56,7 mld USD (!), co stanowi niemal taką samą wartość jak wydatki na wojskowość wszystkich pozostałych państw regionu razem wziętych (wśród których z kwotą 6,3 mld USD znalazł się Iran), można prognozować, że jeśli powyższy trend utrzyma się w kolejnych latach, siła militarna Rijadu będzie systematycznie wzrastać.

Podsumowanie i wnioski

Celem artykułu było przeanalizowanie potencjałów mocarstwowych Arabii Saudyjskiej i Iranu. Analiza miała na celu znalezienie odpowiedzi na pytanie, które z państw toczących tzw. nową zimną wojnę na Bliskim Wschodzie – Arabia Saudyjska czy Iran – w większym stopniu wypełnia kryteria kwalifikujące dane państwo jako mocarstwo, a tym samym przewyższa rywala potencjałem predestynującym do roli lidera w regionie. W celu weryfikacji hipotezy badawczej, wskazującej na względną siłę Rijadu, wykorzystano kryteria kwalifikujące dane państwo jako mocarstwo (na potrzeby artykułu: mocarstwo regionalne), sformułowane przez A. Włodkowską: miernik populacyjno-demograficzny, terytorialny (geopolityczny), ekonomiczno-technologiczny oraz militarny²¹. Analiza powyższych kryteriów dokonana została na łamach kolejnych rozdziałów artykułu, a jej podsumowanie przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Porównanie potencjałów mocarstwowych Arabii Saudyjskiej i Iranu

Państwo	Miernik populacyjno-demograficzny	Miernik terytorialny (geopolityczny)	Miernik ekonomiczno-technologiczny	Miernik militarny	Podsumowanie
Arabia Saudyjska	– ↑	X	X↓	– ↑	2,25
Iran	X ↓	–	– ↑	X	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w tabeli 1, na rysunku 1 oraz w tabelach 2 i 3.

Analizując parametry uzyskane przez Arabię Saudyjską i Iran można zauważyć, że Królestwo lepiej niż Islamska Republika wypełnia drugie i trzecie kryterium

²¹ Por. A. Włodkowska, op. cit., s. 165–166.

mocarstwowe (miernik terytorialny i ekonomiczno-technologiczny), Iran natomiast dominuje w populacyjno-demograficznym i militarnym aspekcie mocarstwowości (dominacja oznaczona w tabeli 4 symbolem „X”).

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w praktyce jedynie miernik terytorialny daje się zweryfikować w sposób zero-jedynkowy, kierując się zasadą, w myśl której z dwóch analizowanych państw podmiot prawa międzynarodowego o większym terytorium w większym stopniu wypełnia kryteria mocarstwowe. W przypadku pozostałych kryteriów należy mieć świadomość, iż ogromne znaczenie ma nie tylko sytuacja zastana, ale także trend. Powyższa uwaga znajduje uzasadnienie w przypadku interpretacji danych uzyskanych przy analizie miernika populacyjno-demograficznego. Liczący niemal 83 mln mieszkańców i charakteryzujący się gęstością zaludnienia równą 49 os./km² Iran co prawda wyraźnie dominuje nad Arabią Saudyjską (odpowiednio 28,2 mln i 15 os./km²), jednak patrząc na parametr pomocniczy – saldo migracji, według którego Arabia Saudyjska w latach 2010–2015 zanotowała zauważalny wzrost liczby ludności (10,8), można prognozować, że liczba ludności Królestwa będzie systematycznie wzrastać, natomiast Iranu (–1,0) – maleć. Konieczność uwzględnienia wspomnianego trendu wymusiła na autorze artykułu uzupełnienie zastosowanego w tabeli 4 binarnego podziału na „X” i „–” o symbole wskazujące na określony trend „↑” i „↓”, w praktyce przesądzające o wynikach analizy. Zaznaczenie trendu okazało się konieczne także w przypadku kryterium ekonomiczno-technologicznego (dominacji gospodarczej Arabii Saudyjskiej w badanym okresie towarzyszył wzrost wartości PKB odnotowany przez gospodarkę irańską: 3,8 proc.) i militarnego (utrzymanie najwyższego w regionie poziomu wydatków na wojskowość może w dłuższej perspektywie przyczynić się do zrównoważenia przez Królestwo przewagi liczebnej wojsk irańskich, a tym samym przewyższenia przez Arabię Saudyjską potencjału militarnego Iranu).

Przełożenie zastosowanych w tabeli 4 symboli na wartości liczbowe („X” równa się „1”, „–” – „0”, natomiast „↑” i „↓” przyjęły wartości odpowiednio „+0,25” i „–0,25”) pozwoliło na pozytywną weryfikację hipotezy badawczej. Porównanie bieżących potencjałów mocarstwowych Rijadu i Teheranu, a także uwzględnienie trendów ich ewolucji prowadzi do wniosku, iż Arabia Saudyjska przewyższa rywala potencjałem predestynującym do roli lidera w regionie (według tabeli 4 wartości odpowiednio 2,25 i 2). Królestwo jawi się nie tylko jako największe i najbardziej ekonomicznie rozwinięte państwo regionu, ale i podmiot charakteryzujący się korzystnymi i perspektywicznymi wskaźnikami demograficzno-ekonomicznymi, przeznaczający najwięcej spośród aktorów regionalnych na modernizację i rozbudowę armii. Niezaprzeczalnie Iran jest także jednym z najważniejszych aktorów bliskowschodnich, jednak w zestawieniu z danymi dotyczącymi potencjału mocarstwowego Arabii Saudyjskiej wskaźniki określające mocarstwowość Iranu przedstawiają się obecnie gorzej, a perspektywa długoterminowa nie wydaje się być korzystna dla Islamskiej Republiki. O ile przewaga Teheranu w aspekcie militarnym, oparta przede wszystkim na liczebności sił konwencjonalnych, nie jest zagrożona, ujemne saldo migracji jawi się jako wyzwanie

i potencjalne zagrożenie dla dominacji kraju w aspekcie populacyjno-demograficznym. Trend ten mógłby zostać wyrównany poprzez dalszy intensywny rozwój gospodarki irańskiej, jednak z uwagi na skalę zapóźnień ekonomicznych, przejawiających się m.in. w strukturze zatrudnienia kraju, pokonanie Rijadu w sferze gospodarczej – nawet w perspektywie długoterminowej – wydaje się mało prawdopodobne.

Saudi Arabia and Iran – relative prospects as dominant regional powers

This article analyses the relative prospects of Saudi Arabia and Iran as dominant regional powers. It focuses on the following research question: which of the countries engaged in the so-called “New Cold War” in the Middle East – Saudi Arabia or Iran – best meets the criteria to qualify as a dominant regional power? The hypothesis based on this research question assumes that, when comparing Saudi Arabia and Iran, Riyadh appears to be the stronger actor and thus more capable of playing a regional leadership role. To verify this research hypothesis, the author drew on the criteria of empowerment formulated by A. Włodkowska: population-demographic, territorial (geopolitical), economic-technological and military attributes. Conversion of these attributes into numerical values and subsequent statistical analysis provided positive verification of the research hypothesis. Comparison of Riyadh’s and Tehran’s current relative positions as regional powers and their likely evolutionary trajectories, leads to the conclusion that Saudi Arabia exceeds its rival in terms of potential dominance as a regional power. The Kingdom is not only the largest of the most economically developed states in the region, but also enjoys favourable and prospective demographic and economic indicators, thus allowing Saudi Arabia to have the largest defence budget of all Middle Eastern countries.

Keywords: Saudi Arabia, Iran, regional powers

Organizacja Lehawa – ekstremizm spod znaku Kahane

Paweł Pokrzywiński

Uniwersytet Wrocławski

Artykuł ma na celu przybliżenie tematyki współczesnego żydowskiego ekstremizmu na przykładzie organizacji Lehawa, której pełna nazwa brzmi Przeciwno Asymilacji w Ziemi Świętej. Jest to także próba skonfrontowania się z tezą Amiego Pedahzura, która mówi, że kahanizm jest ideologią wciąż funkcjonującą w izraelskim społeczeństwie i łączy dzięki sobie skrajne ugrupowania i organizacje na peryferiach. Autor artykułu stawia także tezę, iż zadania Lehawy wpisane w statut są jedynie fasadą i mają służyć legitymizacji dla agresywnych działań i promowania ideologii rabina Meira Kahane. W pracy zostały wykorzystane materiały umieszczone na oficjalnej stronie internetowej Lehawy, reportaże izraelskiej telewizji dotyczące organizacji znalezione w internecie, wypowiedzi członków Lehawy oraz artykuły prasowe opisujące przykłady działalności. Analiza tych materiałów oraz porównanie ich z postulatami Meira Kahane pozwoliły uznać Lehawę za organizację ekstremistyczną, propagującą ksenofobiczne, rasistowskie i nacjonalistyczne hasła wymierzone w społeczność arabską i inne mniejszości. Organizacja stworzyła również sieć powiązań mogących być zagrożeniem dla porządku wewnętrznego Izraela.

Słowa kluczowe: Izrael, Lehawa, żydowski ekstremizm, konflikt izraelsko-palestyński, Meir Kahane.

Celem tego artykułu jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi organizacji działającej w Izraelu o nazwie Lehawa¹. Analiza ta ma również pokazać siatkę powiązań tego środowiska z izraelską polityką, środowiskami kibiców oraz innymi organizacjami. Działalność członków Lehawy i głoszone przez nią treści sprawiają, że ugrupowanie to staje się powodem debat w Izraelu na temat istnienia skrajnych organizacji żydowskich nawołujących do nienawiści na tle etnicznym i wyznaniowym, a także ich ewentualnej delegalizacji. W Polsce informacje dotyczące Lehawy są znikome, brakuje również badań, w których byłaby uwzględniana.

Do opisanie organizacji autor wykorzystuje materiały dostępne na stronie internetowej Lehawy, wywiady z jej członkami, artykuły z prasy oraz programy z izraelskiej

Paweł Pokrzywiński – mgr nauk społecznych, doktorant, Instytut Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Wrocławski.

¹ Lehawa (hebr. להב"ה) jest akronimem hebrajskiej nazwy Le-mniat hitbolelut ba-arec ha-kodesz (hebr. למניעת התבוללות בארץ הקודש), czyli Przeciwno Asymilacji w Ziemi Świętej. Lehawa to również rzeczownik w języku hebrajskim i oznacza płomień, który także znajduje się w logo organizacji.

telewizji poświęcone jej działalności. Na tej podstawie można uznać, iż w izraelskiej debacie publicznej i politycznej istnieje przestrzeń stwarzająca warunki do rozwoju takiej organizacji jak Lehawa, która opierając się na uprzedzeniach i niezażegnanych konfliktach izraelsko-palestyńskich, promuje ksenofobiczne i rasistowskie poglądy. Należy postawić pytanie, w jaki sposób działa Lehawa oraz jak buduje swoje wpływy w społeczeństwie Izraela. Istotne jest także to, jak jej działalność wpisuje się w trwający wciąż konflikt izraelsko-palestyński.

Lehawa i jej założenia ideologiczne – „Miłość Izraela”

Organizacja Lehawa ma swoją siedzibę w Jerozolimie, mieście uznawanym przez prawo oraz wielu obywateli, a od 6 grudnia 2018 r. również przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa za wieczną i niepodzielną stolicę kraju². W tym mieście organizacja skupia też swoje główne działania. Jak informuje oficjalna strona internetowa, ugrupowanie rozrasta się i tworzy nowe komórki w różnych miastach w Izraelu, takich jak: Bat Jam, Petach Tikwa, Kfar Saba, Riszon le-Cijon, Safed. W 2014 r. oszacowano, że ma aż 5 tys. członków³. Założycielem i szefem Lehawy jest Ben Cijon (Benci) Gufsztajn – uczeń rabina Meira Kahane w jego jesziwie Ha-Raajon Jehudi. W latach 2010–2013 zasiadał w radzie miejskiej osiedla Kirjat Arba, które znajduje się na przedmieściach Hebronu⁴.

Lehawa powstała w 2009 r. na kanwie doświadczeń z wcześniejszej działalności społecznej Gufsztajna. Jak sam przyznaje, zajmował się pracą z młodymi Izraelkami, które znalazły się w związkach z gojami lub zostały przez nich skrzywdzone. Na tej podstawie doszedł do wniosku, że należy stworzyć organizację zajmującą się działaniami prewencyjnymi, tak aby zapobiec kontaktom Izraelców z nie-Żydami. Według Gufsztajna problem relacji Żydów z gojami pojawił się wraz z rosnącym otwarciem Izraela na przedstawicieli innych kultur. Dotychczas kwestie asymilacji dotyczyły wyłącznie okresu diaspory, kiedy wyznawcy judaizmu zamieszkiwali pośród innych narodów. Jak stwierdził Gufsztajn, „dzisiaj zjawisko asymilacji występuje również tutaj, w Ziemi Świętej, w aspektach, o których nigdy wcześniej nie słyszano”⁵, a „Lehawa to organizacja wyznaczona do wojny z asymilacją w Ziemi Świętej”⁶.

² *Full text of Trump's speech recognizing Jerusalem as capital of Israel*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/full-text-of-trumps-speech-recognizing-jerusalem-as-capital-of-israel/> (dostęp: 27.08.2019).

³ *Pilujot*, <http://leava.co.il/category/פעילות/page/3/> (dostęp: 15.09.2017); D. Williams, *Racist Jewish Group Offers Dilemma to Israel as Anti-Arab Violence Rises*, „Forward”, <http://forward.com/news/breaking-news/211725/racist-jewish-group-offers-dilemma-to-israel-as-an/> (dostęp: 15.09.2017).

⁴ *Reajon im menachel lehawa*, <http://leava.co.il/מנחל-להבה/> (dostęp: 15.09.2017).

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ktawa al irgun Lehawa aruc 10*, https://www.youtube.com/watch?v=l2nU7P_yG1o (dostęp: 15.09.2017).

Kwestia tego, kto jest gojem lub obcym, pojawia się w manifestie Lehawy nazywanym *Miłość Izraela*. Do tej grupy zostali zaliczeni Arabowie, innowiercy oraz pracownicy zagraniczni. Według dokumentu to oni stanowią największe zagrożenie dla wszystkich Izraelczyków pochodzących z rodzin świeckich, religijnych, a także ortodoksyjnych. To im, zgodnie z manifestem, oferowana jest pomoc. Działacze odwołują się do nauk mędrców Miszny, Talmudu i Tosefty, bo „każdy, kto ratuje jedną duszę Izraela, to tak, jakby zbawił cały świat”⁷.

Lehawa opiera swoje działania na zbieraniu zgłoszeń o Izraelczykach kontaktujących się z Arabami i przedstawicielami innych narodowości. Strona internetowa pozwala poinformować organizację o problemach na trzy sposoby. Pierwszym z nich jest użycie aplikacji WhatsApp, drugim całodobowa infolinia, a ostatnim formularz internetowy. We wszystkich przypadkach zaniepokojeni znajomi lub rodzice muszą podać imię i nazwisko „ofiary”, jej telefon kontaktowy i pocztę elektroniczną, konto na Facebooku, zamieścić zdjęcie, miejsce zamieszkania, a także – jeśli znają – również telefon kontaktowy osoby stanowiącej zagrożenie⁸. Po otrzymaniu zgłoszenia działacze Lehawy podejmują odpowiednie kroki przeciwdziałające jakimkolwiek przejawom asymilacji.

Antyarabska retoryka Lehawy – dziedzictwo rabina Meira Kahane

Największe kontrowersje budzi ideologia, jaka towarzyszy jej działaniom. Osoby kojarzone z organizacją to politycy i działacze społeczni powiązani ze skrajnie pravicowymi partiami politycznymi. W 2013 r. z list partii Ocma Jehudit startowali prawnik Itamar Ben Gwir, Michael Ben Ari oraz Baruch Marzel⁹. Z kolei w 2015 r. Baruch Marzel kandydował do Knesetu z listy Jachad¹⁰. Należy zaznaczyć, że wszystkie wymienione osoby powiązane były z Meirem Kahane i powielają jego rasistowskie poglądy. Połączenie ich z kontrowersyjnym charakterem zadań Lehawy wzmacnia radykalizm organizacji. Ben Ari, Marzel czy Ben Gwir są często zapraszani na demonstracje i specjalne wykłady poświęcone naukom rabina Kahane lub związane z obecną sytuacją w Izraelu¹¹. Można zatem stwierdzić, że antyasymilacyjne działania Lehawy są wynikiem adaptacji kahanizmu przez organizację, kontynuacją poglądów rozpowszechnionych przez Kahane w Izraelu w latach 80. i 90. XX w. Działania

⁷ *Le-mniat hitbolelut ba-arec ha-kodesz – ahawat Israel*, <http://leava.co.il/blog/> (dostęp: 15.09.2017).

⁸ Przykładowy formularz znajduje się na: <http://leava.co.il/tof/report.php> (dostęp: 17.09.2017).

⁹ Ocma Jehudit (Żydowska Siła) to skrajnie pravicowa partia, nawołująca do aneksji Judei i Samarii, odrzuca opcję powstania niepodległego państwa palestyńskiego, neguje postanowienia z Oslo oraz chce izraelskiej kontroli nad Wzgórzem Świątynnym. W 2013 r. partia zdobyła 1,8% głosów. Więcej na: *Otzma LeYisrael*, <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/parties/otzma-leyisrael/> (dostęp: 17.09.2017).

¹⁰ Jachad (Razem) to partia narodowo-religijna, która dąży do narzucenia izraelskiej zwierzchności nad całą Ziemią Izraela oraz rozwoju żydowskiego osadnictwa. W wyborach w 2015 r. Jachad zdobyła 3,0%. Więcej na: *Yachad*, <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/parties/yachad/> (dostęp: 17.09.2017).

¹¹ *Ktaw al ha-raw Meir Kahane ba-aruc 10*, <https://www.youtube.com/watch?v=MOT3hoohCOM> (dostęp: 17.09.2017).

Lehawy charakteryzują się coraz większą agresją i wandalizmem wymierzonymi przede wszystkim w społeczność arabską. Oficjalny cel organizacji, jakim jest „ratowanie córek Izraela”, wydaje się tłem dla legitymizacji użycia siły i promowania ksenofobicznych hasel wśród Izraelczyków.

W swoich tekstach Meir Kahane przekonywał, że między nie-Żydami a Żydami jest zbyt wiele różnic kulturowych i religijnych, co w Izraelu doprowadziłoby do nieporozumień i konfliktów. Zatem państwo musi mieć charakter monoetniczny. Dlatego też rabin uważał, iż pokojowe współżycie Żydów i Arabów jest niemożliwe do osiągnięcia. Podkreślał błędy w lewicowym podejściu do konfliktu toczącego się na Bliskim Wschodzie. Jak sam twierdził, nie można być pewnym lojalności Palestyńczyków wobec Izraela, zatem ich partycypacja w życiu społecznym, ekonomicznym i naukowym kraju może być zagrożeniem¹². W trakcie kampanii wyborczej w 2013 r. Ben Ari oraz Ben Gwir porównywali wizję pokojowej polityki Icchaka Rabina do poglądów Kahane. Twierdzili, że liberalne podejście do Palestyńczyków skutkuje zwiększeniem zagrożenia dla państwa i jego obywateli. Ben Ari spytany, czy jego negatywne wypowiedzi o Arabach lub imigrantach wywołują u nich strach, odpowiedział: „Może się boją, a może jest to rzeczywistość”¹³. Powiązanie członków Lehawy z ksenofobicznymi poglądami sprawia, że wrogiem organizacji stają się głównie Arabowie będący dla wspomnianych polityków synonimem zła.

Częstym hasłem wystąpień i przemarszów Lehawy w różnych miastach Izraela jest separacja ludności żydowskiej oraz arabskiej. Podobne stanowisko zajmował rabin Kahane. Wielokrotnie postulował rozdzielenie obu społeczności, w szczególności kiedy był jedynym posłem z ramienia swojej partii – Kach – w Knesecie. Wówczas przedkładał propozycje ustaw zabraniających Arabom korzystania z plaż czy też komunikacji miejskiej na równi z Żydami¹⁴. „To uzasadniony protest, aby oddzielić ich [Arabów – przyp. autora] od żydowskich córek” uzasadnił swoją obecność na marszu Lehawy w Bat Jam jeden z uczestników¹⁵. Jak tłumaczą organizatorzy, demonstracje są po to, aby pokazać swoją troskę o „córki Izraela”. W ich trakcie uczestnicy rozdają przechodniom ulotki informujące o szkodliwości kontaktów z Arabami podparte cytataми z *halachy*¹⁶. Członkowie Lehawy wykorzystują to, że młodzi Izraelczycy coraz częściej stają się bardziej konserwatywni i głosują na prawicowe partie. Duża część z nich nie pamięta czasów, kiedy Izraelczycy mieli częste kontakty z Palestyńczykami. Według badań Israel Hayom młodzi ludzie o prawicowych poglądach wysuwają postulat, żeby wyłącznie Izraelczycy mieli wpływ na politykę¹⁷. „Moja córka chodząca

¹² J. Dyduch, *Izrael w pismach politycznych Rabina Meira Kahane. Problem mitologizacji państwa*, w: T. Dębowski (red.), *Świat, polityka, religie u progu XXI wieku*, Arboretum, Wrocław 2006, s. 152, 157–158.

¹³ *Ktawa al ha-raw Meir Kahane...*, op. cit.

¹⁴ J. Dyduch, op. cit., s. 156.

¹⁵ *Ktawa al irgun Lehawa...*, op. cit. (dostęp: 19.09.2017).

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ B. Sales, *Why Israeli kids are so right-wing – a historical explanation*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/why-israeli-kids-are-so-right-wing-a-historical-explanation/> (dostęp: 19.09.2017).

Grupą społeczną, w której chce budować swoje wpływy Lehawa, są młodzi ludzie, często z biednych dzielnic lub peryferii, podatni na radykalne hasła mówiące o zagrożeniu ze strony Arabów i ich kultury. Wykorzystywany jest również argument o coraz większej obecności izraelskich Arabów w życiu publicznym lub o coraz większej ich liczbie w Izraelu. Jeden z członków Lehawy stwierdza: „Mamy większy problem z Arabami niż z Niemcami, niż z Francuzami. To proste, tu jest więcej Arabów”¹⁹. Zabieg ten ma na celu pokazanie, że Izraelczycy są osaczeni przez wroga im społeczność.

Istotne w tej kwestii są także materiały rozprowadzane przez Lehawę w formie ulotek i nalepek. Część z nich jest tylko hebrajskojęzyczna, inne mają dodatkowe arabskie tłumaczenie. Jednym z przykładów takich materiałów jest zaproszenie na

²² Chadaszot 2 tiud mejuchad..., op. cit., (dostęp: 20.09.2017); Tiud biladi: siur szel pailej Lehawa be-Riszon le-cijon, <https://leava.co.il/להבה-בראשון-של-פעילי-להבה> (dostęp: 20.09.2017); Siur ba-machane jehuda bi-jerusalaim, <https://leava.co.il/סיום-במחנה-יהודה-בירושלים> (dostęp: 20.09.2017).

ślub Mahmuda i Michal z wizerunkiem Kopuły na Skale opatrzone komentarzem po hebrajsku, który brzmi:

Jeśli nie chcecie, żeby zaproszenie ślubne waszej córki tak wyglądało, nie powinniście pozwalać jej pracować z terrorystami, którzy nie wypełniają służby narodowej z gojami; nie kupujcie w sklepach zatrudniających naszych wrogów, nie wpuszczajcie pracujących gojów do domu. Wstąpcie do Lehawy w celu walki z asymilacją²³.

Obrazuje to skrajną niechęć do związków mieszanych między Izraelkami a Arabami. Dodatkowo Palestyńczycy są utożsamiani z terroryzmem oraz brakiem lojalności. Należy zwrócić uwagę na fakt, że zakazy formułowane po hebrajsku zaczynają się od słowa „al” (hebr. אל), które stosuje się przy konstruowaniu zakazów oraz występuje m.in. w Dziesięciorgu Przykazaniach. Inna ulotka, również wymierzona w społeczność palestyńską, prezentuje flagę Autonomii Palestyńskiej, flagę ISIS, logo Hamasu, a także izraelskich organizacji pozarządowych (Szalom Achszaw, B’Tselem) zajmujących się prawami człowieka na Zachodnim Brzegu. Napis, jakim jest opatrzona, głosi:

Wykończyć naszych wrogów i przeciwników oraz każdego, kto wymaga naszego gniewu. Rozprowadzone w formie służby społeczeństwu przez organizację Lehawa²⁴.

Materiał ten stawia na równi organizacje broniące praw Palestyńczyków z Hamasem, Autonomią Palestyńską i tzw. Państwem Islamskim. Świadczy to, że Lehawa przyzwala na łamanie praw człowieka i nie zgadza się na obronę swobód i praw społeczności palestyńskiej w Izraelu. Wśród materiałów Lehawy są ulotki, które zachęcają do zatrudniania Izraelczyków zamiast izraelskich Arabów, informujące firmy zajmujące się transportem publicznym, że autobus może stać się narzędziem terroryzmu w rękach arabskich pracowników²⁵.

Kolportowane są także materiały skierowane do władz izraelskich o treści: „Wypuszczacie dzisiaj jutrzejszego terrorystę”²⁶. Jest to odpowiedź na politykę rządu, który okresowo zgadzał się na zwolnienie palestyńskich więźniów. Wskazuje to także na fakt, że Lehawa postrzega Palestyńczyków bez wyjątku jako zagrożenie dla Izraela i Żydów. Inne, skierowane bezpośrednio do Arabów, mają następującą treść: „Nawet nie waż się pomyśleć o Żydówce” lub „Nie zadzieraj z moją siostrą”²⁷. Te ostatnie

²³ *Im atem lo rocim sze-kach tire ha-hazmana szel ha-bat szelchem az...*, <https://leava.co.il/אל-מתאם-אל-תבה-לש-הנמוזה-הארי-דכש-מיצור> (dostęp: 20.09.2017).

²⁴ *Ladaat ma le-kiwen be-brachot*, <http://www.lehava.co.il/בברכות> (dostęp: 21.09.2017).

²⁵ *Lo measkim rocchim*, <https://leava.co.il/לא-מעסיקים-רוצים> (dostęp: 21.09.2017); *Gufstajn neged ha-nehegim ha-arawim: "otobus ze neszek le-kol dawar"*, <https://leava.co.il/גופשטיין-נגד-הנהגים-הערבים-אוטובוס-זה> (dostęp: 21.09.2017).

²⁶ *Mefatrim ha-jom et ha-mechabel machar – madbeka chadasza*, <https://leava.co.il/מחר-מדבקה-חדשה> (dostęp: 21.09.2017).

²⁷ *Al titasek im achoti*, <https://leava.co.il/אל-תתעסק-עם-אחותי> (dostęp: 21.09.2017); *Al taez afilu lachszow al jehudija*, <https://leava.co.il/אל-תעז-אפילו-לחשוב-על-יהודייה> (dostęp: 21.09.2017).

pokrywają się ściśle z zadaniami organizacji oraz z charakterem tzw. patroli, które mają na celu zniechęcenie do kontaktów z Żydówkami. Ochrona Izraelek wydaje się być pretekstem do wygłaszania radykalnych haseł i stosowania przemocy.

Rozprawdzanie antyarabskich ulotek oraz starcia z Palestyńczykami to nie jedyne sposoby działania organizacji. W 2015 r. odbył się proces trzech mężczyzn, którzy dokonali podpalenia dwujęzycznej arabsko-hebrajskiej szkoły w Jerozolimie. Wszyscy oni byli członkami Lehawy. Ichak Gabaj (22 lata), Szlomo Twito (20 lat) i jego brat Nachman (18 lat) przyznali się także do wykonania napisów na murach, które głosiły: „Kahane miał rację”, „Śmierć Arabom”, „Dość asymilacji”, a także „Nie można koegzystować z rakiem”. W czerwcu 2015 r. dwóch członków Lehawy podłożyło ogień pod kościoły i hotele pielgrzymów w okolicach Jeziora Galilejskiego²⁸. W grudniu tego samego roku Lehawa protestowała w Jerozolimie przed budynkiem YMCA przeciwko dekorowaniu choinek. Członkowie organizacji uznali, że akcja była wymierzona w żydowskie dzieci i chciała uderzyć w ich tożsamość. Jeden z uczestników demonstracji miał powiedzieć: „Arabowie nie pokonają nas nożami, a chrześcijanie nie kupią nas prezentami”. Benci Gufsztajn uznał za niedopuszczalną sytuację, kiedy w Jerozolimie ludzie giną od ciosów nożem, a władze pozwalają na próby konwertowania Żydów²⁹. Założyciel Lehawy miał również nawoływać do wydalenia chrześcijan z Izraela, ponieważ nie widzi on miejsca w kraju dla „starego, długowiecznego wroga – Kościoła katolickiego” oraz „krwiożerczych wampirów”³⁰. Mimo iż współcześnie wiele państw chrześcijańskich popiera Państwo Izrael na arenie międzynarodowej, to ludzie Gufsztajna odmawiają mniejszości chrześcijańskiej prawa do zamieszkiwania Ziemi Świętej.

Lehawa jest znana także z opozycji wobec działalności organizacji reprezentujących homoseksualistów. Najsłynniejsze stały się protesty przeciwko paradzie równości w Jerozolimie w 2016 r. Uznano, że uderza ona w żydowską tożsamość i tradycyjną rodzinę, a Lehawa jest przeciwna wszystkiemu, co niszczy naród żydowski. Gufsztajn zauważył, że zagrożenie dla Izraela nie wynika tylko z asymilacji, ale także z podkopywania świętości związku małżeńskiego³¹. Największe oburzenie wywołało miejsce parady – Jerozolima, święte miasto. Cwi Jehuda – przywódca Lehawy w centralnej części Izraela – uznał, że kontrmanifestacja pozytywnie wpływa na stan demokracji Izraela

²⁸ B. Hartman, *Beitar illit man gets 3 years in jail for arson of Hebrew-Arabic School in Jerusalem*, „The Jerusalem Post”, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Beitar-Illit-man-gets-3-years-in-jail-for-arson-of-Hebrew-Arabic-school-in-Jerusalem-435924> (dostęp: 22.09.2017).

²⁹ *Far-Right Israeli activists protest Jerusalem Christmas event*, „The Jerusalem Post”, <http://www.jpost.com/Israel-News/Far-right-Israeli-activists-protest-Jerusalem-Christmas-event-435943> (dostęp: 22.09.2017).

³⁰ *Head of extremist Jewish group calls Christians 'blood-sucking vampires'*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/head-of-extremist-jewish-group-calls-christians-blood-sucking-vampires/> (dostęp: 22.09.2017).

³¹ T. Zieve, *Ahead of Jerusalem Gay Pride Parade: Lehava accuses homosexuals of harming Jewish Nation*, „The Jerusalem Post”, <http://www.jpost.com/Israel-News/Lehava-representative-equates-homosexuality-to-bank-robbery-ahead-of-Jerusalem-gay-pride-parade-410677> (dostęp: 22.09.2017).

poprzez korzystanie z prawa wolności wygłaszania swoich poglądów. Podczas samej parady wznoszono okrzyki „Dzikusy” oraz prezentowano napisy: „Mamo, gdzie tata?” lub „Tato, gdzie mama?”³². W 2017 r. Lehawa również protestowała przeciw parady równości w Jerozolimie. Tym razem pod hasłem „Nie dawajcie im dzieci” w nawiązaniu do toczącej się debaty o możliwości adopcji dzieci przez pary tej samej płci³³.

Benci Gufsztajn organizuje coroczne obozy letnie na terenie Zachodniego Brzegu dla kobiet i mężczyzn. Zajęcia na takich obozach dzielą się na fizyczne oraz edukacyjne. Pierwsze polegają na przeprowadzaniu ćwiczeń z samoobrony. Na te drugie składają się wykłady i warsztaty, których tematyka dotyczy walki z asymilacją, mowy ciała i perswazji, kwestii prawnych, wartości i tradycji żydowskich. Wszystkie zajęcia prowadzone są przez prawników i aktywistów³⁴. Z kolei doniesienia medialne informują, że w trakcie obozów Lehawy największy nacisk kładzie się na trening paramilitarny, sztuki walki, radzenie sobie z przesłuchaniami policji lub Szabaku czy naukę podstaw arabskiego³⁵. Obozy te można uznać za formę indoktrynacji ideologicznej. Pod pretekstem wychowania i przygotowania do samoobrony młodzież poznaje antyarabskie postawy oraz sposoby ich wyrażania. Opisaną formę szkoleń można porównać do tych, jakie prowadził w Stanach Zjednoczonych rabin Kahane dla członków Jewish Defense League lub do szkoleń z samoobrony, jakie są organizowane dla żydowskich osadników z Zachodniego Brzegu.

W 2015 r. ówczesny minister obrony Izraela Mosze Jaalon zwrócił się z prośbą do służb bezpieczeństwa o zebranie opinii i dowodów w celu przygotowań do delegalizacji Lehawy. Zaniepokojony rasistowską i ksenofobiczną działalnością organizacji minister uznał jej istnienie za zagrożenie dla izraelskiego społeczeństwa. Jaalon przyznał, że członkowie Lehawy nie utożsamiają się z żydowskimi wartościami, na jakich zostało stworzone Państwo Izrael, oraz „nie reprezentują żadnej prawicy, przynajmniej takiej prawicy, jaką znam ja”³⁶. Pokazuje to, jak dużym problemem dla izraelskiej polityki jest istnienie Lehawy. Najbardziej szkodliwa wydaje się agresywna działalność. W partiach prawicowych można znaleźć wielu polityków nieprzychylnych Palestyńczykom i izraelskim Arabom, pojawiają się nawet projekty ustaw, które uderzałyby pośrednio w prawa tych społeczności. Jednak żaden oficjalnie nie nawołuje do stosowania

³² *Dokotim – Cwi Jehuda, pail ba-irgun Lehawa*, <https://www.youtube.com/watch?v=yazh36kkybl> (dostęp: 22.09.2017).

³³ *Jerusalem gears up for gay pride parade under banner 'LGBTQ and Religion'*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/jerusalem-gears-up-for-gay-pride-parade-under-banner-lgbtq-and-religion/> (dostęp: 22.09.2017).

³⁴ *Ma osim ba-machane ha-kajc szel Lehawa?*, <https://leava.co.il/מה-עושים-במחנה-הקייץ-של-להבה/> (dostęp: 25.09.2017).

³⁵ *In Jewish extremist camp, youths learn to withstand Shin Bet grilling*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/in-jewish-extremist-camp-youths-learn-to-withstand-shin-bet-grilling/> (dostęp: 25.09.2017).

³⁶ Y. Lappin, *Ya'alon asks legal experts if he can ban Lehava Jewish extremist organization*, „The Jerusalem Post”, <http://www.jpost.com/Israel-News/Report-Yaalon-looks-to-designate-anti-assimilation-group-Lehava-a-terrorist-organization-386649> (dostęp: 25.09.2017).

przemocy, a także agresywnych zachowań. Podobnie jak kiedyś Meir Kahane oraz jego partia Kach wpływali negatywnie na wizerunek prawicy, tak dzisiaj Lehawa może być postrzegana w ten sam sposób. Krytyka Lehawy jest także widoczna po lewej stronie izraelskiej sceny politycznej. W 2015 r. politycy Obozu Syjonistycznego wezwali prokuratora generalnego Izraela do wszczęcia śledztwa wobec organizacji powielającej ideologię partii Kach, którą zdelegalizowano w latach 90. XX w. Oświadczenie polityków lewicy krytkowało szowinistyczne działanie oraz prześladowanie wyznawców innych religii w Izraelu³⁷. Również przewodniczący Knesetu Joel Edelsztajn z Likudu skrytykował Lehawę po tym, jak Gufsztajn wziął udział w posiedzeniu komisji spraw wewnętrznych w 2015 r. na równi z obecnymi tam funkcjonariuszami policji³⁸.

W 2016 r. „The Times of Israel” przekazał istotną informację w kwestii działań organizacji. Izraelska policja zatrzymała dwudziestoletnią członkinię Lehawy, która miała nielegalnie pociski kalibru 0.22 cala, czyli 5,6 mm używane w broni sportowej, a także w broni osobistej, pistoletach i rewolwerach. Nie ujawniono jednak, w jaki sposób policja natrafiła na ślad członkini oraz jakie były dalsze rezultaty śledztwa³⁹.

Powiązania Lehawy z polityką

Jak zostało wcześniej wspomniane, Lehawa ma powiązania z partiami o skrajnych poglądach, będących często kopią tych, które reprezentował rabin Kahane. Wielu aktywistów związanych jest z ugrupowaniami politycznymi popieranymi przez ekstremistyczne środowiska w Izraelu. Można uznać, że Lehawa wpisuje się w zaproponowaną przez Amiego Pedahzura tezę o radykalnych peryferiach w krajowej polityce. Jest to luźna sieć partii, grup społecznych i organizacji, które dotychczas nie współpracowały z sobą, ale kahanizm stał się spoiwem je łączącym. Jego pojawienie się w życiu politycznym wypełniło pewną lukę i otworło furtkę dla agresywnych postaw i postulatów. Dzięki nierozwiązanemu i pogłębiającemu się konfliktowi izraelsko-arabskiemu coraz więcej środowisk sięga po tę ideologię jako legitymizację swoich działań⁴⁰. Teza ta może również pasować do Lehawy jako organizacji składającej się z ludzi, którzy zaangażowani są w różne działania na płaszczyźnie społecznej i politycznej. Należy zaznaczyć, że pomieszczenia Lehawy w Jerozolimie były również użytkowane przez partię Ocma Jehudit, w której działają Marzel, Ben Ari czy Ben Gwir⁴¹.

³⁷ *Zionist Union calls for ban on radical Lehava group*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/zionist-union-calls-for-ban-on-radical-lehava-group/> (dostęp: 29.08.2019).

³⁸ *Knesset speaker implies extremist Lehava should be outlawed*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/knesset-speaker-slams-lehava-call-it-what-it-deserves-to-be-called/> (dostęp: 29.08.2019).

³⁹ *Lehava member indicted for illegal possession of ammunition*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/lehava-member-indicted-for-illegal-possession-of-ammunition/> (dostęp: 29.08.2019).

⁴⁰ A. Pedahzur, *The Triumph of Israel's Radical Right*, Oxford University Press, New York 2012, s. 78–79, 157–158.

⁴¹ S. Winer, *Police raid offices of anti-assimilation group Lehava*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/police-raid-office-of-anti-intermarriage-group-lehava/> (dostęp: 28.08.2019).

Jak stwierdził Gufsztajn w jednym z wywiadów, „zdaję sobie sprawę, że jestem radykalny, radykalny w Miłości Izraela. Nie jestem gotów oddać ani jednego kawałka Ziemi Izraela lub Tory Izraela. Jeżeli to jest radykalizmem, to nazwijcie mnie radykałem”⁴². Spytany, czy wyraża chęć współpracy z partiami politycznymi, odpowiedział, że tak, ale z każdą, która uzna Lehawę za blok techniczny, partnera, a nie wchłonie jej w struktury. Nie wyraził jednak chęci na przystąpienie do ugrupowania Naftalego Bennetta – Żydowski Dom, ponieważ wskazałoby to na fałszywość działań jego i jego organizacji⁴³. Podjęcie zatem współpracy z partią będącą w Knesecie jest niemożliwe, ponieważ świadczyłoby to o uległości programowej i ideowej. Byłoby to wskazówką, dlaczego Lehawa utrzymuje kontakty z małymi ugrupowaniami, mającymi poparcie w wąskich kręgach społecznych, takich jak Jachad czy Ocma Jehudit. Trudno jednak znaleźć w internecie dłuższe wypowiedzi znanych izraelskich prawicowych polityków na temat tej organizacji.

Od 2013 r. czołowi działacze Lehawy współtworzą i reklamują swoimi nazwiskami partię Ocma Jehudit (początkowo Ocma le-Israel). Program Żydowskiej Siły skupia się na etnonacjonalistycznym postrzeganiu Izraela jako państwa wyłącznie żydowskiego. Partia nawołuje do włączenia prawa religijnego do prawa państwowego i przejęcia kontroli nad Wzgórzem Świątynnym przez Żydów. Co więcej, program wspiera osadnictwo żydowskie w każdej części Izraela, zakłada ataki odwetowe za terroryzm palestyński i dąży do rozszerzenia kompetencji Armii Obrony Izraela na terenie Zachodniego Brzegu⁴⁴. Głównym założeniem ugrupowania było powołanie do życia partii, która stanowić będzie bezkompromisową i ideologiczną prawicę. Na początku politykami Ocmy byli oprócz Marzela i Ben Arieego Arje Eldad⁴⁵ i Arje King⁴⁶. W 2013 r. Ocma zdobyła 66 775 głosów (1,8%) i nie przekroczyła progu wyborczego⁴⁷. Ben Ari powiadomił, że do wyborów w 2015 r., mimo początkowych zapewnień o samodzielnym starcie, Ocma stworzy wspólną listę z Jachad Eliego Jiszaja. Duchowy przywódca Jachad – rabin Meir Mazuz – wyraził zgodę na sojusz pod warunkiem, że Ben Ari nie będzie startował w wyborach ze względu na swoje radykalne wypowiedzi, a politycy Ocmy nie będą wchodzili na Wzgórze Świątynne, co mogłoby doprowadzić do zamieszek. Ben Ari uznał, że to wielkie zwycięstwo uczniów rabina Kahane, iż

⁴² Benci Lehawa Gufsztajn, <https://leava.co.il/בנצי-להבה-גופשטיין/> (dostęp: 25.09.2017).

⁴³ Ibidem. Żydowski Dom (hebr. הבית היהודי) to partia utworzona w 2008 r. W swoim programie kieruje się syjonizmem religijnym, wspiera osadnictwo żydowskie, postuluje aneksję Strefy C Zachodniego Brzegu do Izraela i rozciągnięcie na te tereny izraelskiej jurysdykcji. Od 2019 r. wraz z Unią Narodową wchodzi w skład Unii Partii Prawicowych.

⁴⁴ *I kronot Ocma Jehudit*, <https://ozmayeutid.com/> (dostęp: 28.08.2019).

⁴⁵ Arje Eldad – wieloletni poseł z ramienia Unii Narodowej, przeciwnik państwa palestyńskiego i działacz na rzecz osadnictwa.

⁴⁶ Ch. Levinson, *Far-right MKs Unite to form new party*, „Haaretz”, <https://www.haaretz.com/.premium-far-right-unites-in-new-israeli-party-1.5198055> (dostęp: 28.08.2019). Arje King – założyciel Funduszu Ziemi Izraela, która zajmuje się wykupem własności i ziemi od Arabów.

⁴⁷ *Ocma le-Israel*, <https://www.idi.org.il/policy/parties-and-elections/parties/otzma-le-yisrael/> (dostęp: 28.08.2019).

znaleźli się na liście, która ma szansę dostać się do Knesetu⁴⁸. Jiszaj stwierdził, że nowy sojusz połączy interesy żydowskiej ortodoksji z interesami społeczności narodowo-religijnej. Z kolei Marzel i Ben Ari zaatakowali narodowo-religijny Żydowski Dom, zarzucając mu obłudę programową i wstrzymywanie rozwoju osadnictwa kosztem ustępstw dla Palestyńczyków. Obaj uznali, że prawdziwa prawica powinna domagać się państwa żydowskiego od Morza Śródziemnego do Jordanu, a wyłącznie lewica popiera dwupaństwowe rozwiązanie konfliktu izraelsko-palestyńskiego⁴⁹. W wyborach wspólna lista otrzymała 125 158 głosów, co przełożyło się na 3% głosów przy progu wyborczym 3,25%. Zabrakło jej 11 000 głosów⁵⁰. Członkowie Lehawy Ben Gwir i Ben Ari postanowili zgłosić Ocmę Jehudit do wyborów w kwietniu 2019 r. Ben Gwir stwierdził, iż absurdem jest sytuacja, w której arabska Zjednoczona Lista bezproblemowo startuje w wyborach, a Żydowskiej Sile sprawia się problemy administracyjne⁵¹. Ben Ari zapowiedział, że przesłaniem partii na kolejne wybory będzie walka z rosnącą przestępczością arabską na obszarze Galilei oraz z napływem Sudańczyków, którzy „zdobyli Tel Awiw”. Ponownie pojawiła się retoryka związana z zagrożeniem dla Izraela i jego kultury⁵². W trakcie kampanii premier Benjamin Netanjahu nalegał na trzy narodowo-religijne partie – Żydowski Dom, Unia Narodowa⁵³ i Żydowska Siła – aby stworzyły wspólną listę, która skupi głosy religijnych syjonistów i pozwoli utworzyć mu prawicowy rząd⁵⁴. Początkowo Ben Gwir odrzucał możliwość wspólnej listy, ponieważ oskarżał Żydowski Dom i Unię Narodową o próbę umieszczenia polityków Ocmy na niższych miejscach i wykorzystanie głosów wyborców Żydowskiej Siły do własnego sukcesu⁵⁵. Co ciekawe, spory nie dotyczyły kwestii ideologicznych, lecz ambicjonalnych. Jednak ostatecznie Komitet Centralny Żydowskiego Domu przegłosował wspólny

⁴⁸ I. Ben-Porat, A. Yashar, *Yishai's list finalizes – Marzel, but not Ben-Ari*, „Arutz Sheva”, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/190686> (dostęp: 28.08.2019).

⁴⁹ J. Sharon, *Yachad and Otzma end furious row and unite electoral lists*, „The Jerusalem Post”, <https://www.jpost.com/Israel-Elections/Yachad-and-Otzma-end-furious-row-and-unite-electoral-lists-389439> (dostęp: 28.08.2019); I. Ben-Porat, A. Yashar, *Nationalist Party Otzma Yehudit officially unveils*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/188584> (dostęp: 28.08.2019).

⁵⁰ *Yachad*, <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/parties/yachad/> (dostęp: 28.08.2019).

⁵¹ G. Hoffman, *Will banned right-wing extremist party Kach return to the Knesset?*, „The Jerusalem Post”, <https://www.jpost.com/Israel-News/Politics-And-Diplomacy/Will-banned-right-wing-extremist-party-Kach-return-to-the-Knesset-563921> (dostęp: 28.08.2019).

⁵² Idem, *Far-Right Otzma Yehudit Party to run in next election*, <https://www.jpost.com/Israel-News/Far-right-Otzma-Yehudit-Party-to-run-in-next-election-571136> (dostęp: 28.08.2019).

⁵³ Unia Narodowa (hebr. האיחוד הלאומי) jest partią, która powstała w 1999 r. z połączenia partii Moledet, Tkuma i Herut – Ruch Narodowy. Należy do prawicowej rodziny partii politycznych kraju, chociaż od 2013 r. coraz większe wpływy w niej mają kręgi narodowo-religijne. Unia wspiera osadnictwo żydowskie, kontrolę Izraela nad Zachodnim Brzegiem oraz charakteryzuje się jastrzębią postawą w dziedzinie bezpieczeństwa.

⁵⁴ J. Magid, *Fearing wasted votes, PM urges fringe parties on far-right to join forces*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/fearing-wasted-votes-pm-urges-fringe-parties-on-far-right-to-join-forces/?fbclid=IwAR1INhchwZ7qHwfqC8zIZ5RRaP2cVoIhnlS6pWmNOK1fJ5Itsp2VHMocQOI> (dostęp: 28.08.2019).

⁵⁵ *Hufsak ha-mum bejn Ha-Ichud ha-Leumi le-Ocma Jehudit*, „Arutz Sheva”, https://www.inn.co.il/News/News.aspx/393871?fbclid=IwAR2L9CBMdcAoDzc1P0I1kgNKVelle6F0poJWrshMI-dCqhvM69K_4N0elo (dostęp: 28.08.2019).

⁶⁴ A. German, U. Beeri, *Sofit: Ocma Jehudit higisza be-nifrad et ha-reszima*, „Srugim”, 361319-גרם-גורם- (dostęp: 28.08.2019).

Arabów, a jej działalność wzmacnia agresję antyarabską. Na wyrok wpłynęła także historia działalności Marzela i Gufsztajna⁶⁵.

Powiązania społeczne Lehawy

W kwestiach społecznych Lehawa współdziała z organizacją o nazwie Chemla. Zajmuje się ona działalnością dobroczynną, zbieraniem żywności i funduszy dla potrzebujących rodzin. Od 2002 r. dodano do statutu Chemli nowe zadania. Są nimi niesienie pomocy rodzinom mieszkającym w osiedlach w Judei i Samarii, a co najważniejsze – pomoc dla młodym Izraelom i kobiet z rozbitych rodzin, zagrożonych konwersją lub będących ofiarami przestępczości. Organizacja oferuje im schronienie w swoich domach, leczenie, a także pomoc psychologiczną. Od 2005 r. uzyskuje oficjalne dofinansowania z budżetu państwa. W izraelskich mediach wskazuje się na powiązania działaczy Chemli z kahanizmem lub jesziwą Ha-Raajon Jehudi. Organizacja w ostatnich latach miała skupiać się głównie na udzielaniu pomocy dziewczynom mającym kontakty z Arabami lub będących bliskimi konwersji z powodu gojów⁶⁶. Założenia Chemli, podobnie jak i Lehawy, są wynikiem poglądów ludzi wyrażających niechęć wobec przedstawicieli innych religii i kultur nieżydowskich. Uzasadnione kontrowersje mogą budzić zatem oficjalne dofinansowania z budżetu państwa na rzecz Chemli, w której strukturach są osoby promujące ksenofobiczne i rasistowskie poglądy, oferujące jednocześnie pomoc ubogim rodzinom lub osobom mającym problemy społeczne⁶⁷. W ten sposób organizacja ta może służyć jako forma propagandy lub wpływu na otoczenie korzystające z jej usług. Jednocześnie powiązanie Lehawy oraz Chemli wpisuje się w tezę Pedahzura o peryferyjnej sieci połączonej przez ideologię rabina Kahane.

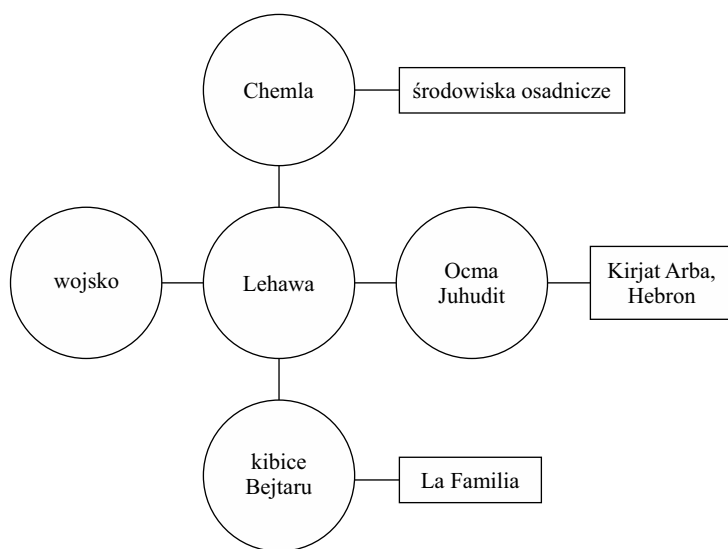
Dokument wyemitowany w kanale 1 izraelskiej telewizji ujawnia inną grupę, która współpracuje z Lehawą. Są to kibice jednej z najbardziej znanych i utytułowanych drużyn piłkarskich w Izraelu – Bejtaru Jerozolima, a dokładniej członkowie radykalnie antyarabskiej grupy La Familia, znanej z agresji wobec Arabów. Na meczach drużyny z Miasta Dawida widywani są politycy znanych partii prawicowych jak Likud czy Israel Beitenu, ale także członkowie Lehawy – Ben Ari, Ben Gwir czy Gufsztajn. Ten ostatni twierdzi, że kibice sami przychodzą na wykłady organizowane przez jego organizację, a także biorą udział w wolontariacie. Gufsztajn odrzuca oskarżenia, jakoby miał pozyskiwać członków spośród młodzieży uczęszczającej na mecze. Rywalizację

⁶⁵ Y. Altman, *Supreme Court bars far-right activists from running in upcoming elections*, „Israel Hayom”, <https://www.israelhayom.com/2019/08/26/supreme-court-bars-far-right-activists-from-running-in-upcoming-elections/> (dostęp: 28.08.2019).

⁶⁶ U. Blau, S. Greenberg, *A strange kind of mercy*, „Haaretz”, <http://www.haaretz.com/israel-news/a-strange-kind-of-mercy-1.364417> (dostęp: 25.09.2017); O. Kashti, *Israel funds group that saves Jewish girls' from marrying Arabs*, „Haaretz”, <http://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.751107> (dostęp: 25.09.2017).

⁶⁷ Ibidem.

między Bejtarem Jerozolima a arabskim Bnej Sachnin postrzega przez pryzmat starcia o tożsamość Izraela i jego charakter. Drużyna z Jerozolimy ma w swoim herbie menorę, a klub zwany jest „Flagą Kraju” lub „Lwami Judy”, co wpisuje się w nacjonalistyczne poglądy Gufsztajna. Jak sam przyznał, bardzo docenia przywiązanie kibiców Bejtaru do tradycji żydowskiej. Nie czuje się oburzony, kiedy na trybunach słyszy antyarabskie hasła, nawoływania do zajęcia Wzgórza Świątynnego lub określanie przeciwników mianem Amalekitów⁶⁸. Kibice są kolejną grupą w sieci powiązań tworzonej przez Lehawę. Jest to specyficzne środowisko, które tworzy zwartą, jednolitą grupę, posiadającą wykrystalizowaną strukturę z hierarchią wartości. Dzięki temu Gufsztajn i jego współpracownicy uzyskali dostęp do szerokiego grona odbiorców radykalnej ideologii. Jest to także doskonałe źródło dla rekrutacji. Użytecznymi w nawiązaniu współpracy okazały się antyarabskie poglądy członków La Familii oraz to, że wielu z jej członków coraz częściej sympatyzuje z poglądami Kahane, a na trybunach pojawiają się symbole jego partii⁶⁹. Przywódca La Familii, pytany, czy zdaje sobie sprawę, z kim sympatyzują jego podopieczni, stwierdził, że Bejtar ma prawicowe korzenie, więc nie widzi powodów, dlaczego mieliby popierać inne ugrupowania⁷⁰.

Rysunek 1. Sieć powiązań Lehawy

Źródło: opracowanie własne autora.

⁶⁸ *Ha-sipur ha-amiti: cwaim szel sina*, <https://www.youtube.com/watch?v=AOAq3AZbxHg> (dostęp: 25.09.2017). Amalekici w tradycji judaizmu są utożsamiani ze zdradą, wrogością wobec Żydów i brakiem honoru. W Starym Testamencie Bóg nakazał ich wytepić. Współcześnie w izraelskiej polityce bardzo często swoich przeciwników określa się mianem Amalekitów, w szczególności w kręgach ortodoksji religijnej.

⁶⁹ Więcej w reportażu telewizyjnym: *Ha-sipur ha-amiti: cwaim szel sina*, <https://www.youtube.com/watch?v=AOAq3AZbxHg> (dostęp: 25.09.2017).

⁷⁰ Ibidem.

Ostatnią kwestią, na którą należy zwrócić uwagę, są wpływy Lehawy w Armii Obrony Izraela. Temat ten jest słabo opisany, media izraelskie traktują ten problem głównie przez pryzmat radykalizmu w armii. Mimo to organizacja Gufsztajna na swojej oficjalnej stronie internetowej udostępnia zdjęcia kobiet i mężczyzn odbywających służbę i noszących koszulki z logiem Lehawy lub naklejających jej nalepki na sprzęcie⁷¹. Biorąc po uwagę wcześniej wspomnianą radykalizację młodzieży izraelskiej zjawisko to można uznać za zagrożenie. Armia jest formacją mającą dostęp do broni; w Izraelu żołnierze mogą ją mieć przy sobie nawet na przepustce. Na obszarze Zachodniego Brzegu Armia Obrony Izraela pełni funkcje porządkowe i policyjne, często w bezpośrednim kontakcie z ludnością palestyńską. Młodzież o radykalnych poglądach, bliskich Lehawie, może nadużywać swoich uprawnień podczas wykonywania swoich obowiązków, w szczególności wobec Palestyńczyków. Współcześnie przekraczanie uprawnień przez żołnierzy jest poważnym problemem w Izraelu. Należy wspomnieć przypadek Elora Azariego, który zastrzelił w Hebronie leżącego i skutego Abdela Fataha al-Szarifa. Nikt z jego oddziału nie zareagował na to zdarzenie. W obronie Azariego stanęli politycy z koalicji rządzącej – Naftali Bennett oraz Awigdor Lieberman, a także radykalne środowiska w Izraelu. Nie wiadomo, czy Izraelczyk sympatyzował z kahanizmem, ale obecność tej ideologii w wojsku może spowodować, że takich sytuacji w momencie eskalacji izraelsko-palestyńskiej przemocy będzie więcej. Problem może okazać się bardzo poważny ze względu na to, iż armia jest strukturą ogólnokrajową, a nie organizacją lub grupą działającą na terenie Jerozolimy.

Podsumowanie

Społeczna i polityczna działalność Lehawy świadczy o tworzeniu kontrkultury dla tolerancyjnej i demokratycznej „izraelskości” promowanej przez lewicę, a nawet dla prawicowo-religijnych rządów, którym przewodzi Likud. Są to działania tożsame dla środowisk postrzegających rzeczywistość dualnie, w kontekście „my” kontra „oni-obcy”⁷². Pedahzur i Arie Perliger piszą, że grupy, które posługują się retoryką fundamentalistów, mają wykrystalizowany system wartości i sposób samopoznajania. Funkcjonowanie takich społeczności często zakręca na działalność terrorystyczną, gdzie użycie przemocy jest uzasadnione i ma służyć osiągnięciu celów⁷³. To, na co wskazują Pedahzur i Perliger, wydaje się być bliskie Lehawie. Jej działacze mają jasno sprecyzowane spojrzenie na izraelską rzeczywistość. Nie ma w niej miejsca na wieloetniczne i wieloreligijne państwo, a wszystkie mniejszości mają zostać zmarginalizowane. Ich

⁷¹ *Szomrim al banot Israel*, <https://leava.co.il/שומרים-על-בנות-ישראל/> (dostęp: 26.09.2017); *Miszar ha-kawod jehudi*, <https://leava.co.il/משמר-הכבוד-היהודי/> (dostęp: 26.09.2017); *Lehawa ba-cahal*, <https://leava.co.il/להבה-בצהל/> (dostęp: 26.09.2017).

⁷² A. Pedahzur, A. Perliger, *Jewish Terrorism in Israel*, Columbia University Press, New York 2009, s. x–xi.

⁷³ Ibidem, s. xi–xii.

istnienie w Izraelu ma podkopywać i rozmywać tożsamość narodu żydowskiego. Daniel Byman i Natan Sachs w kontekście przemocy żydowskich osadników piszą o tym, iż terroryzm nie tylko polega na epatowaniu przemocą, ale także efektem psychologicznym i dążeniem do narzucenia pewnej agendy politycznej⁷⁴. W tym kontekście ataki na chrześcijańskie i muzułmańskie szkoły czy ataki wymierzone we własność palestyńską i związków wyznaniowych jawią się nie tylko jako akty wandalizmu, ale także jako ideologiczna walka ze środowiskami uważanymi za obce przy użyciu siły i środków zagrażającym życiu. Niepokojące są także doniesienia, że członkini Lehawy miała amunicję. W tym kontekście należy przytoczyć decyzję ministra bezpieczeństwa publicznego, który zezwolił na posiadanie i noszenie broni po pracy tym wszystkim, którzy używają jej zawodowo. W ten sposób oprócz żołnierzy, policjantów czy ochroniarzy broń mogą mieć przy sobie członkowie ochotniczej Straży Obywatelskiej lub ochotniczych służb medycznych⁷⁵. Stwarza to Lehawie nowe źródła do rekrutowania członków. Może także sprzyjać penetracji tych środowisk przez organizację.

Działalność Lehawy można rozpatrywać przez pryzmat stosunków izraelsko-palestyńskich. W 2007 r. 50% Izraelczyków nie chciało mieszkać w tym samym budynku co Arabowie ani nie chciało mieć znajomych Arabów⁷⁶. Już w 2009 r., kiedy powstała Lehawa, stosunek Izraelczyków do Arabów był negatywny. Według badań Israel Democracy Institute 47% zbadanych *watikim* (obywatele zamieszkujący Izrael od pokoleń) uznało, że rząd powinien przeprowadzić emigrację Arabów z kraju. Ten sam pogląd wyraziło 77% Izraelczyków, którzy przybyli do kraju z zagranicy. 28% *watikim* uznało, że Arabowie nie są dyskryminowani ze względu na prawa i wolności, a tylko 23% z nich poparło udział partii arabskich w rządzie. 67% Izraelczyków nowo przybyłych do kraju uważało, że tylko lojalni wobec państwa obywatele powinni mieć pełnię praw obywatelskich; pogląd ten poparło 56% *watikim*⁷⁷. W 2010 r. 49,5% uczniów uznało, że Arabowie nie powinni posiadać tych samych praw co Izraelczycy i powinni podlegać Autonomii Palestyńskiej. 82% religijnych uczniów odmówiłoby Palestyńczykom prawa bycia wybieranym do Knesetu, z kolei 47% świeckich uczniów poparłoby ten postulat⁷⁸. W 2013 r. 47% badanych uznało, że kluczowe decyzje w dziedzinie pokoju i bezpieczeństwa powinny być podejmowane wyłącznie przez Żydów. 37,4% uznało również wpływ żydowskiej większości na decyzje ekonomiczne

⁷⁴ D. Byman, N. Sachs, *The rise of settler terrorism The West Banks other violent extremists*, „Foreign Affairs” 2012, t. 91, nr 5, s. 76.

⁷⁵ M. Bachner, *Hundreds of thousands more Israelis okayed to carry guns under new rules*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/hundreds-of-thousands-more-israelis-okayed-to-carry-guns-under-new-rules/> (dostęp: 29.08.2019).

⁷⁶ A. Zino, *Racism in Israel on the rise*, „Ynet”, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3480345,00.html> (dostęp: 30.08.2019).

⁷⁷ A. Arian, M. Philippov, A. Knafelman, *Auditing Israeli Democracy – 2009. Twenty Years of Immigration from the Soviet Union*, <https://www.idi.org.il/media/6240/index2009-eng.pdf> (dostęp: 30.08.2019).

⁷⁸ O. Kashti, *Poll: Half of Israeli high schoolers oppose equal rights for Arabs*, „Haaretz”, <https://www.haaretz.com/1.5040299> (dostęp: 30.08.2019).

i społeczne. Ponad 1/3 badanych opowiedziało się za wyłącznie żydowskim charakterem państwa⁷⁹. W 2015 r. Israel Democracy Institute spytał Izraelczyków, jakie wydarzenie miało największe znaczenie w historii kraju. 39,8% uznało, że jest to niepodległość, a 3,6% opowiedziało się za zabójstwem premiera Rabina, 2,3% za brakiem demokracji, 1,2% za okupacją Zachodniego Brzegu. Na pytanie o prawdopodobieństwo zabójstwa izraelskiego polityka przez Żyda 11,8% powiedziało, iż jest to bardzo prawdopodobne, a 30,1% uznało to za całkiem prawdopodobne. 34,6% usprawiedliwiło krytykę Icchaka Rabina ze względu na niepowodzenia rozmów pokojowych z Palestyńczykami, 14,1% opowiedziało się za stwierdzeniem, że zabicie premiera uchroniło Izrael przed negatywnymi skutkami jego polityki w sprawie pokoju. 36,6% podkreśliło żydowski charakter państwa jako najważniejszą cechę, a 48,8% badanych poparło tezę o potrzebie przyznania Żydom większych praw i swobód obywatelskich. 60,8% powiedziało, że tylko ci obywatele, którzy podpiszą deklarację lojalności wobec Izraela i służą w armii, powinni mieć prawo głosu do Knesetu. Ponad połowa badanych zgodziła się ze stwierdzeniem, że organizacje chroniące prawa człowieka szkodzą państwu⁸⁰. Najnowsze badania Israel Democracy Institute wskazują, że 24% badanych uznało demokrację za czynnik zbyt dominujący w kraju. Najbardziej tę tezę poparli Żydzi ortodoksyjni (59%) i narodowo-religijni (46%). 69% respondentów uznało, że Izrael ma pełne prawo określić się mianem państwa narodowego narodu żydowskiego. Większe prawa społeczności żydowskiej przyznałoby aż 72% respondentów, a 74% przyznałoby Żydom wyłączny wpływ na decyzje związane z bezpieczeństwem i pokojem⁸¹. Dane te pokazują, że w społeczeństwie izraelskim jest miejsce na poparcie działań i postulatów takich organizacji jak Lehawa. Nie jest to wprawdzie większość, ale istnieją postawy i postulaty, które są bliskie tym reprezentowanym przez działaczy i polityków związanych z Lehawą. Mimo negatywnego stosunku Lehawy do otwarcia Państwa Izrael na otoczenie i relacje ze światem nieżydowskim jej działalność w Jerozolimie i poza nią można uznać za czynnik zaogniający relacje izraelsko-palestyńskie i konflikt istniejący między tymi dwoma społecznościami. Opisane powyżej badania wykazują również, że to Arabowie postrzegani są za element nielojalny i stanowiący zagrożenie. Respondenci wyrażali chęć przyznania Żydom szerszego katalogu praw obywatelskich kosztem wszystkich mniejszości nieżydowskich. Zdaje się, że główna działalność Lehawy skupia się na konfrontacji ze społecznością palestyńską i ograniczaniu jej obecności w ramach Izraela. Jest to także część nasilającej się kampanii antyarabskiej. Wystąpienia antychrześcijańskie wydają się być niezauważane lub nie przypisuje się im krytycznego charakteru. Mimo to występują, a Gufstajin i inni, powiązani z Lehawą,

⁷⁹ E. Heller, N. Atmor, Y. Lebel, *The Israeli Democracy Index 2013*, <https://en.idi.org.il/media/3958/democracy-index-english-2013.pdf> (dostęp: 30.08.2019).

⁸⁰ E. Heller, Ch. Cohen, D. Bublił, *The Israeli Democracy Index 2015*, https://en.idi.org.il/media/3585/democracy_index_2015_eng.pdf (dostęp: 30.08.2019).

⁸¹ O. Anabi, E. Heller, F. Omar, *The Israeli Democracy Index 2018*, <https://en.idi.org.il/media/12170/the-israeli-democracy-index-2018.pdf> (dostęp: 30.08.2019).

również uderzają swoimi wypowiedziami i działaniami w szeroko pojętą działalność Kościołów chrześcijańskich.

W celu rozszerzenia swoich wpływów i budowania swojej pozycji Lehawa nawiązała sieć kontaktów społecznych oraz dociera do sfer politycznych. W każdym z tych przypadków pojawiają się osoby znające Meira Kahane lub utożsamiające się z kahanizmem. Reprezentują one świat polityki, nauki, prawa, dobroczynności. We wspomnianej sieci peryferii znalazły się radykalne partie polityczne, organizacja dobroczynna Chemla, społeczność kibiców Bejtaru Jerozolima. Lehawa chwali się także, że osoby ją popierające znajdują się również w armii. Taka forma powiązań poszerza grono odbiorców kahanizmu, ułatwia mu penetrację społeczeństwa. Budowanie oddolnych sieci powiązań ułatwia funkcjonowanie Lehawy, która ze swoim przekazem stara się dotrzeć do osób o niższym statusie społecznym, mających poczucie wykluczenia lub pokrzywdzenia. Przekaz ukazujący Żydów jako społeczność zagrożoną, będącą pod ciągłym atakiem zewnętrznym, stwarza rzeczywistość zerojedynkową i dzieli rzeczywistość na „my–oni”.

Powyższy opis struktury powiązań Lehawy oraz analiza jej działań wskazują na to, że można ją uznać za organizację ekstremistyczną, nawołującą do nienawiści na tle religijnym i etnicznym. Ze względu na jej tło ideologiczne oraz przeszłość jej członków można postawić tezę, iż Lehawa jest kontynuacją poglądów i postulatów rabina Kahane oraz że kahanizm odradza się w izraelskim społeczeństwie. Świadczą o tym coraz częstsze oddolne wystąpienia antyarabskie oraz przeciw innym mniejszościom zamieszkującym Izrael, które kończą się użyciem agresji lub niszczeniem mienia. Sam charakter działalności organizacji Gufsztajna jest kontrowersyjny, ponieważ pod pretekstem niesienia pomocy promuje ksenofobię i przemoc. Można zatem uznać, iż oficjalne postulaty Lehawy mają charakter fasadowy. Może zadziwiać jednak brak zdecydowanych kroków rządu w celu jej delegalizacji. Możliwe, iż jest to wynik trwającej od kilku lat w Izraelu polityki budowania żydowskiego charakteru państwa kosztem demokratycznych i liberalnych wartości. Nie ma tu oficjalnego poparcia rządu dla Lehawy, jednak postulaty organizacji o promocji żydowskich wartości i postaw w edukacji, wojsku, polityce są zbieżne z elementami programów partii narodoworeligijnych, ortodoksyjno religijnych, a nawet ultraortodoksyjnych.

Lehawa Organisation – Kahane extremism

The aim of this article is to analyze modern Jewish extremism through the example of the Lehava organization, whose full name is Prevention of Assimilation in the Holy Land. It also attempts to test Ami Pedahzur's thesis, which claims that Kahanism in Israel is still alive as an ideology within Israeli society and links together extremist formations and organizations from the peripheries of that society. Working on the hypothesis that Lehava's actions and aims are only a facade which

justifies violence and Meir Kahane's ideology, the article critically scrutinizes how Lehava acts and how it builds its impact. It also examines the impact of Lehava on the Israeli-Palestinian conflict. Applying desk research methodology, the author used Hebrew-language materials from the official website of Lehava, documentaries about the organization made by Israeli television, statements of Lehava's members and press articles which describe the organization's actions. Analysis of the foregoing materials and comparison with Kahane's ideology shows that Lehava is an extremist organization. It promotes xenophobia, racism and nationalism, which is directed against Arab society and other minorities in Israel. The organization has also created a wide network of contacts which can be dangerous for the state and society.

Keywords: Israel, Lehava, Jewish extremism, Israeli-Palestinian conflict, Meir Kahane.

Pamięć o drugiej wojnie światowej a stosunki rosyjsko-izraelskie

Sylwia Gorlicka

Uniwersytet Warszawski

Autorka podjęła próbę oceny relacji rosyjsko-izraelskich. Jako najważniejszy środek w ich kreowaniu postrzega politykę historyczną dotyczącą drugiej wojny światowej. Dla zweryfikowania swojej hipotezy wskazuje na podłoże wspólnej narracji historycznej, tj. uczestnictwo Żydów w elitach wojskowych ZSRR, radzieckie wsparcie dla powstania Izraela, postrzeganie roli Armii Czerwonej w wyzwaniu Europy od nazizmu. Dostrzega również dodatkowe czynniki wpływające na stan stosunków rosyjsko-izraelskich: obecność radzieckich *olim* w życiu politycznym i kulturowym Izraela oraz relacje prywatne głów obu państw.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, Izrael, polityka historyczna, pamięć historyczna, druga wojna światowa, *olim*, radzieccy Żydzi.

Wprowadzenie

Niezwykle dramatyczne doświadczenie dla ludności Europy, jakim była druga wojna światowa, mimo upływu czasu nadal w pewnym stopniu warunkuje zarówno relacje między państwami, jak i wzajemne postrzeganie się narodów na świecie. Interpretacja minionych wydarzeń jest determinowana rozmaitymi czynnikami. Szczególnie istotna jest tzw. pamięć historyczna – zarówno indywidualna (implikowana doświadczeniami danej osoby lub wspomnieniami członków rodziny, przechowywana przez pokolenia), jak i narodowa (składają się na nią doświadczenia własne i kreowanie przez elity danego państwa konkretnych obrazów, skojarzeń czy uwypuklania niektórych wydarzeń dla osiągnięcia pożądanego celów politycznych).

Dostrzegalne jest również, że interpretacje drugiej wojny światowej bywają dość zróżnicowane w poszczególnych krajach. Dotyczą one choćby roli Armii Czerwonej w 1945 r. i warunkowane są m.in. uczestnictwem danego państwa po stronie „zwycięzców” lub „przegranych”. Naturalną reakcją na porażkę narodu jest ustalanie „obiektywnych” przyczyn niepowodzenia oraz reinterpretacji działalności strony, która odniosła zwycięstwo. Szczególnie istotna i najbardziej jaskrawa współcześnie jest druga wymieniona postawa, tj. problem z dokonaniem rzetelnej analizy omawianych wyżej wydarzeń przez kraje, które uznają się za poszkodowane w wyniku

aktywności wojsk radzieckich na ich terenie, oraz włączeniem w obszar wpływów ZSRR. Dochodzi do takiej interpretacji tamtych wydarzeń, która pozwala niejako na zrównanie „kata” i „zwycięcy”¹. Staje się to nie tylko korzystne dla grup chcących umniejszyć rolę Niemiec nazistowskich w rozpętanu drugiej wojny światowej, ale i dla tworzenia pewnej „strefy komfortu psychicznego” dla krajów, które stały się przedmiotem działań wojennych i powojennych, a nie podmiotem. Owa postawa jest o tyle zrozumiała, iż polityka historyczna służy m.in. tworzeniu samoidentyfikacji narodów współcześnie oraz angażowaniu własnych obywateli przez elity do uczestnictwa w bieżących wydarzeniach politycznych.

Silna krytyka Armii Czerwonej przy jednoczesnym pomijaniu analogicznych czynów pozostałych armii² była skutecznym narzędziem walki między strukturami atlantyckimi i Układu Warszawskiego w epoce zimnej wojny, jednak nie zdezaktualizowała się również współcześnie. Równolegle ulega zatarciu pamięć o tym, iż celem ostatecznym Adolfa Hitlera była całkowita zagłada narodów uznawanych przez niego za bezwartościowe, zatem śmierć poniosłaby przeważająca większość ludności Europy. Narracja historyczna stawia więc „gwałty i grabieże” dokonane przez część żołnierzy Armii Czerwonej jako warte większego potępienia niż masowe egzekucje i cyniczna eksploatacja (aż do zgonu) więźniów niemieckich obozów koncentracyjnych i chęć unicestwienia wszystkich osób uznanych za „niearyjskie”.

Efektom tego typu podejścia staje się m.in. negatywne postrzeganie uroczystości związanych z Dniem Zwycięstwa. Staje się on również doskonałą okazją do zarzucania Federacji Rosyjskiej buty, imperializmu (dowodem na to ma być pokaz militariów i wojska podczas parady), a przede wszystkim – pragnienia fałszowania historii za pomocą ukrywania „ciemnych stron” działalności armii radzieckiej czy systemu stalinowskiego przez współczesne władze Rosji. Tymczasem wiele krajów dopuszcza się niespójnej interpretacji niektórych wydarzeń doby drugiej wojny światowej³. Interpretacja historii czyni ją zatem aktywnym, aktualnym czynnikiem, który w ten sposób kształtuje współczesność⁴.

¹ A. Seniavskii, E. Seniavskaya, *The historical memory of Twentieth-Century Wars as an arena of ideological, political, and psychological Confrontation*, „Russian Studies in History” 2010, t. 49, nr 1, s. 75.

² Szerzej na ten temat: T. Kruszewski, *Gwałty na kobietach niemieckich w schyłkowym okresie II wojny światowej (październik 1944–8/9 maja 1945 roku) i w pierwszych latach po jej zakończeniu*, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.

³ Dobrym przykładem jest całkowita krytyka paktu Ribbentrop–Mołotow m.in. w krajach bałtyckich. Na jego mocy Litwa miała dostać się pod niemiecką strefę wpływów. Znalazła się jednak w strefie radzieckiej na mocy Traktatu o granicach i przyjaźni, który zmodyfikował postanowienia paktu. ZSRR oddał zajęte Wilno Litwinom. Przy okazji uwypuklania wspomnianego paktu zapomina się również o polityce krajów Europy Zachodniej, która miała na celu prewencyjne kierunkowanie działań wojennych Hitlera na Wschód. Pomniki m.in. w Lihuli w Estonii również wywołały niemałe kontrowersje na świecie. Zob. *Wiesenthal Center Protests erection of monument commemorating Estonian SS-Division which fought with nazis in world war, II*, <https://web.archive.org/web/20070929120734/http://www.wiesenthal.com/site/apps/nl/content2.asp?c=bhKRI6PDInE&b=296323&ct=350557> (dostęp: 29.04.2019).

⁴ B.A. Шнирельман, *Социальная память: вопросы теории*, w: B.A. Тишкова, Е.А. Пивневой (red.), *Историческая память и российская идентичность*, [b.m.w.], 2018, s. 13.

Drugim ważnym elementem związanym z drugą wojną światową jest postrzeganie niektórych narodów jako ofiar tamtych wydarzeń, a co za tym idzie – eksploatawanie tzw. martyrologii do budowania własnej tożsamości⁵. Choć zazwyczaj przypisuje się tego typu podejście Żydom, którym udało się utworzyć wiele organizacji mających na celu prowadzenie skonkretyzowanej narracji historycznej, w której centrum znajduje się Holokaust⁶, również Rosja czy Polska starają się podkreślać skalę strat, jakie poniosły w wyniku drugiej wojny światowej⁷. Zatem pogląd, jakoby wyłącznie Żydzi budowali swoją tożsamość narodową na fundamentach męczeńskich⁸, jest trudny do obrony, lecz rozpowszechniony. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w tym, iż media poświęcają Holokaustowi dużą uwagę od kilkudziesięciu lat. Nie miały udziału w tym ma – zdaniem niektórych badaczy – strona niemiecka, która ogranicza się w swoich opisach historycznych wyłącznie do żydowskich ofiar drugiej wojny światowej⁹.

Warto jednak zauważyć, iż obecnie to Stany Zjednoczone pełnią funkcję najważniejszego „rzecznika” interesów żydowskich¹⁰ na świecie. Czynią to nie tylko w formie deklaratywnej, ale również prawnej¹¹. Autorytet mocarstwa, z którego stanowiskiem liczy się opinia międzynarodowa, zdecydowanie sprzyja wprowadzaniu tego typu przedsięwzięć w fazę realizacji. Jednakże wbrew powszechnie przyjętym założeniom, iż relacje amerykańsko-izraelskie są bezsprzecznie doskonałe i kompatybilne, sam Izrael wyraża pewne obawy dotyczące zbyt dużego uzależnienia się materialnego, a w konsekwencji politycznego od dużego sojusznika zza oceanu¹². Również eksponowanie w mass mediach istotności tychże stosunków powoduje, iż politykę zagraniczną Izraela postrzega się jednowymiarowo. Tymczasem państwo to utrzymuje bliskie relacje również z – uznawaną obecnie za antagonistę USA – Federacją Rosyjską, która – jak zostanie wykazane w artykule – ma niemałe znaczenie w polityce zagranicznej Izraela za sprawą wspólnej polityki historycznej obu państw.

⁵ W ostatnim czasie służy także do uzasadnienia przez państwa swoich roszczeń materialnych.

⁶ Najważniejsze organizacje zajmujące się wspomnianą tematyką to Liga przeciw Zniesławieniu (ang. Anti-Defamation League), Amerykański Kongres Żydowski, Amerykańsko-Żydowski Połączony Komitet Rozdzielczy (ang. American Jewish Joint Distribution Committee), AIPAC (American Israel Public Affairs Committee).

⁷ Mularczyk o reparaacjach wojennych: *Sprawa jest otwarta politycznie i prawnie*, <https://forsal.pl/artykuly/1405059,mularczyk-o-reparacjach-wojennych-sprawa-jest-otwarta-politycznie-i-prawnie.html> (dostęp: 18.04.2019).

⁸ Zdaniem niektórych badaczy esencją tożsamości żydowskiej jest połączenie dumy ze „starożytności” swojego narodu i cierpienia z powodu „wypędzenia”. Historyczność narodu nadaje sens okresom „cierpień i tortur”, łącząc je w spójną całość w postaci ukonkretyzowanej narracji historycznej. Więcej: S. Mock, *Images of Defeat in the Construction of National Identity*, ProQuest, London 2009, s. 119, 120.

⁹ A. Seniavskii, E. Seniavskaya, op. cit., s. 76.

¹⁰ *Trump zdecydował – USA będą zwalczać antysemityzm w Europie*, <https://kresy.pl/wydarzenia/regiony/ameryka/trump-zdecydowal-usa-beda-zwalczac-antysemityzm-w-europie/> (dostęp: 18.04.2019).

¹¹ Przykładem jest najnowsza rezolucja nr 672 – Combating European Anti-Semitism Act of 2017, podpisana przez prezydenta USA Donalda Trumpa w styczniu 2019 r., a złożona w Kongresie amerykańskim w 2017 r.

¹² Szerzej na ten temat: A. Bryc, *Izrael 2020 skazany na potęgę?*, Poltext, Warszawa 2014.

Niniejszy artykuł traktuje zatem o relacjach Rosji i Izraela w kontekście pamięci historycznej o drugiej wojnie światowej, a co za tym idzie – kwestii stycznych dla obu państw w narracji historycznej i politycznej, a także z punktu widzenia społeczeństw rosyjskiego i izraelskiego. Problematyka poruszona w artykule została ujęta z konstruktywistycznej perspektywy teoretycznej w badaniu stosunków międzynarodowych¹³. Dokonanie takiej analizy jest zasadne ze względu na niski stopień świadomości tematu w Polsce, a także utrwalenie się stereotypu strategicznego partnerstwa amerykańsko-izraelskiego, którego istnienie trudne jest co prawda do podważenia, niemniej nie funkcjonuje jako jedyny kierunek polityki zagranicznej państwa Izrael. Artykuł odpowiada na pytanie dotyczące stanu relacji rosyjsko-izraelskich na poziomie dyplomatycznym, a także służy wyjaśnieniu współczesnego sposobu prowadzenia polityki historycznej (zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej) Federacji Rosyjskiej i Izraela. Celem artykułu jest zatem weryfikacja hipotezy, według której wspólna polityka historyczna Moskwy i Jerozolimy jest katalizatorem budowania dobrych relacji między tymi państwami.

Artykuł został napisany na podstawie analizy najnowszych relacji medialnych, jak również publikacji naukowych dotyczących pamięci historycznej Rosjan, m.in. *Историческая память и российская идентичность* pod red. В.А. Тишкова i Е.А. Пивневой, *Kategorie „swój” i „obcy” w rosyjskim myśleniu politycznym* Olgi Nadszakuty i *W poszukiwaniu utraconych obrazów. Nostalgia postsowiecka w polityce symbolicznej Rosji (2000–2008)* Aleksandry Zamarajewej; oraz tych odnoszących się do Izraela: Ela Sidi, *Izrael oswojony, Państwo Izrael – analiza polityczno-prawna*, red. Ewy Rudnik, i *Izrael 2020 skazany na potęgę?* autorstwa Agnieszki Bryc. Bardzo przydatny okazał się magazyn „Midrasz”, a także informacje dostępne na rządowych stronach internetowych Federacji Rosyjskiej i Izraela.

Wizerunek Armii Czerwonej w Izraelu

Szacuje się, iż w szeregach Armii Czerwonej służyło 350–500 tys. Żydów, śmierć poniosło około 120–142 tys. z nich¹⁴, natomiast w Izraelu nadal żyje około 7 tys. weteranów drugiej wojny światowej¹⁵. Angażowani byli do walki w jednostkach rozmaitej specjalizacji: pancernych, artyleryjskich, piechocie, lotnictwie, w którym to szczególną

¹³ Podejście takie zasadne jest ze względu na istotność takich czynników, jak np. pamięć historyczna, czy znaczeń, jakie Rosja i Izrael nadają wydarzeniom opisanym w niniejszym artykule. Autorka dostrzega fakt, iż wspólna interpretacja historii najnowszej implikuje kondycję stosunków między oboma państwami. Zob. A. Curanović, *Konstruktywizm* w: Zięba R., Bieleń S., Zajac J. (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015.

¹⁴ *Евреи в рядах Красной армии*, <https://www.yadvashem.org/ru/holocaust/ussr/jews-in-the-red-army.html> (dostęp: 18.04.2019).

¹⁵ *Jewish Veterans of Soviet Red Army Suffering in Solitude*, <https://www.haaretz.com/jewish/jews-of-red-army-suffer-in-solitude-1.5241033> (dostęp: 18.04.2019).

rolę pełniły znakomicie przygotowane do tego rodzaju służby kobiety¹⁶. Pracowały one również jako lekarki, pielęgniarki i tłumaczki.

Znaczna część Żydów służących w Armii Czerwonej dołączyła do jej szeregów w latach 1943–1944. Wywodzili się oni z uciekinierów z gett i obozów po wyzwoleniu wschodnich terytoriów Związku Radzieckiego i dawnych Kresów RP.

Żydzi otrzymywali nagrody za swoją służbę – pod względem liczby przyznanych odznaczeń byli czwartą narodowością (po Rosjanach, Ukraińcach i Białorusinach)¹⁷. Mieli również stosunkowo dużą reprezentację wśród radzieckich elit wojskowych, gdzie 229 Żydów osiągnęło stopień generała lub admirała¹⁸. Do najbardziej znanych należy gen. lotnictwa Jakow Smuszkiewicz – pierwszy podwójny Bohater Związku Radzieckiego. Część radzieckich wojskowych żydowskiego pochodzenia po drugiej wojnie światowej dalej służyła i robiła karierę w armii ZSRR. Stanowisko kierownictwa GPU przy Armii Czerwonej było jednoznaczne: „Najbardziej lojalnymi elementami w Armii Czerwonej w tym trudnym dla nas momencie wojny byli Rosjanie, broniący swej ojczyzny i żołnierze żydowscy”¹⁹. Dobór kadr uzasadniony był znakomitą wykształceniem Żydów, a także silną motywacją związaną z pragnieniem przetrwania. Całkowita zagłada narodu żydowskiego była bowiem bardzo realna²⁰.

Krewni wielu ważnych osób z izraelskiej sceny politycznej XX w. walczyli na frontach lub pracowali w socjalistycznym sektorze przemysłowo-budowlanym: np. brat pierwszego prezydenta Izraela Chaima Weizmanna Samuel pełnił funkcję komisarza ludowego przemysłu stalowego ZSRR (w 1938 r. represjonowany), natomiast kuzyn słynnego radzieckiego poety Borisa Szuckiego był uczestnikiem wojny o niepodległość Izraela oraz jednym z założycieli izraelskiego wywiadu Mosad²¹.

Oprócz daniny „krwi” społeczność żydowska – w tym wypadku – w Palestynie wspierała Armię Czerwoną materialnie. W 1942 r. w mieście Hajfa założono Ligę „V”²², której przewodniczącym został Salomon Kapłański²³, natomiast członkiem stowarzyszoną Ligę stał się związek zawodowy Histadrut założony w 1920 r. przez Dawida

¹⁶ Jedną z najbardziej znanych radzieckich pilotek żydowskiego pochodzenia była Lidia Litwak nazywana „Białą Różą Stalingradu”, rekordzistka pod względem liczby zestrzeleń wśród kobiet pilotów z okresu drugiej wojny światowej.

¹⁷ Według radzieckich danych w 1944 r. odznaczenia otrzymało 32 tys. Żydów, w tym 154 najwyższe radzieckie odznaczenie „Złota Gwiazda Bohatera Związku Radzieckiego” wraz z tytułem „Bohatera Związku Radzieckiego”.

¹⁸ G. Mayer, *Holocaust and WWII: News in the Red Army*, „International Journal of Social Science Studies” 2015, t. 3, nr 2.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Od wczesnej wiosny do późnej jesieni 1942 r. – te dni w historii Izraela otrzymały nazwę „200 dni trwogi”, kiedy to afrykańskiemu korpusowi niemieckiego generała Rommla udało się przejąć strategicznie ważny port Tobruk w Libii w drodze do Aleksandrii, skąd była krótka droga do Eretz Izrael.

²¹ Л. Ганкин, *Страна победившего сионизма*, „Коммерсант Власть” 1999, nr 42, s. 26.

²² Litera „v” w nazwie oznaczała „zwycięstwo” od słowa *victory*.

²³ Salomon Kapłański (ur. 7 marca 1884 w Białymstoku, zm. 7 grudnia 1950 w Hajfie), działacz syjonistyczny i socjalistyczny, lider Żydowskiej Partii Socjalistyczno-Robotniczej „Poalej-Syjon”.

Ben Guriona. Organizacja – mimo „programowego” antysyjonizmu ZSRR – upatrywała w tym państwie jedyną siłę, która ma szansę pokonać nazistowską III Rzeszę. Już w sierpniu 1942 r. na zaproszenie Ligi „V” przybyła do Jerozolimy oficjalna delegacja, w której skład wchodził radziecki ambasador w Ankarze Siergiej Michajłow oraz attaché prasowy ambasady Nikołaj Pietrenko, aby uczestniczyć w jej I Kongresie. W zgromadzeniu brało udział ponad 250 osób, a w jego wyniku powołano do życia „Fundację pomocy Związkowi Radzieckiemu i Armii Czerwonej, prowadzącej heroiczną walkę”. Łączna kwota darowizn dla rządu radzieckiego, przekazanych przez Żydów w Palestynie, do końca drugiej wojny światowej wynosiła 750 tys. dolarów amerykańskich²⁴. Dodatkowo zakupiono narzędzia medyczne i farmakologiczne dla rannych i chorych żołnierzy²⁵.

Oprócz Ligi „V” w zbieraniu funduszy uczestniczyli żydowscy „emisariusze” wysłani do krajów zachodnich. W tym celu Józef Stalin utworzył Żydowski Komitet Antyfaszystowski, w którego skład wchodził wybitni rosyjscy Żydzi tacy jak Sołomon Łozowski, Ilja Ehrenburg czy Szachne Epsztajn. Najbardziej jednakże znaną osobą był Solomon Michoels. Podczas siedmiomiesięcznej podróży po Zachodzie w 1943 r., w tym w trakcie wiecu w Stanach Zjednoczonych, w którym uczestniczyło 50 tys. osób – największej proradzieckiej imprezie w Stanach Zjednoczonych – Komitet zebrał 16 mln dolarów w USA, 15 mln w Anglii i 1 mln w Meksyku. S. Michoels zdołał również stworzyć pozytywny wizerunek ZSRR za oceanem. Jednakże wkrótce po zakończeniu drugiej wojny światowej został on (wraz z wieloma członkami Komitetu) zamordowany przez wywiad radziecki²⁶.

Tuż po drugiej wojnie światowej związani ze Związkiem Radzieckim krwią, jak również poglądami socjalistycznymi i antynazistowskimi Izraelczycy okazywali temu państwu względną sympatię, z wzajemnością pod względem wspierania Izraela przez rząd radziecki. Stał przedstawiciel ZSRR przy ONZ Andriej Gromyko 29 listopada

²⁴ Dla porównania, znacznie większa i zamożniejsza społeczność żydowska w RPA zebrała 1 mln dolarów amerykańskich dla Związku Radzieckiego, a społeczność żydowska z Argentyny – 500 tys. dolarów amerykańskich.

²⁵ Przekazywano je za pośrednictwem ambasady ZSRR w Teheranie, a także dwie karetki i pojazd wyposażony w nowoczesny jak na owe czasy sprzęt chirurgiczny. Darczyńcy osobiście dostarczyli samochody, pokonując 2000 km, aby przekazać je podczas parady jednostek Armii Czerwonej w Teheranie. Pomoc Ligi stopniowo zaczęła maleć wraz ze zwycięstwami ZSRR, począwszy od bitwy pod Stalingradem. Zob. Б. Ентин, „*Лига V*”: евреи Палестины собирали деньги для Красной Армии, <https://detaly.co.il/liga-v-evrei-palestiny-sobirali-dengi-dlya-krasnoj-armii/> (dostęp: 24.04.2019).

²⁶ Na temat przyczyn zamordowania tej ważnej postaci w historii ZSRR powstało wiele teorii. Najpopularniejszą z nich jest antysemityzm J. Stalina oraz umniejszanie rosyjskich ofiar drugiej wojny światowej kosztem żydowskich w postaci publikacji *Czarnej księgi sowieckich Żydów*, kompilacji dowodów i zeznań nt. nazistowskich prześladowań sowieckich Żydów, opracowanej przez radziecko-żydowskiego pisarza Ilję Erenburga i jego rodaka Wasilija Grossmana. Za najbardziej kontrowersyjną uznawana jest obecnie teoria autorstwa izraelskiego prawnika Alexa Baskina, według której jedną z misji Solomona Michoelsa było zdobycie wiedzy dotyczącej budowy bomby atomowej dla ZSRR. Zob.: *Почему Сталин создал Израиль: сенсационная версия израильского адвоката*, <https://www.mk.ru/politics/2019/01/02/pochemu-stalin-sozdal-izrail-sensacionnaya-versiya-izraelskogo-advokata.html> (dostęp: 24.04.2019).

1947 r. otwarcie nawoływał w swoim przemówieniu na forum Organizacji do utworzenia żydowskiego państwa w Palestynie. Odnosił się do owego wystąpienia były premier Izraela Icchak Szamir w następujących słowach: „Po raz pierwszy usłyszeliśmy głos radzieckiej Rosji, głos przyjacielski. Cały naród żydowski był zachwycony”²⁷. ZSRR wspomógł nowo powstałe państwo również militarnie – Czechosłowacja pod naciskiem Moskwy zaprzestała sprzedaży broni Syrii i zaczęła ją dostarczać Izraelowi podczas wojny arabsko-izraelskiej. Dodatkowym atutem ZSRR z punktu widzenia ówczesnego Izraela był fakt, iż Moskwa skutecznie zapobiegała wszelkim brytyjskim zabiegom koalicyjnym z państwami arabskimi. ZSRR obiecywał również poparcie dla Izraela pod warunkiem, iż ten nie dopuści do umieszczenia na swoim terytorium baz wojskowych Wielkiej Brytanii i USA²⁸.

Relacje radziecko-izraelskie uległy pogorszeniu, gdy zdecydowano, iż w Knesecie nie będą zasiadały „Maki”, czyli ugrupowania z programem socjalistycznym i ukierunkowane na współpracę z ZSRR. Dodatkowym impulsem stał się przyjazd pierwszej ambasador Izraela do Moskwy (Goldy Meir). Złożyła ona wizytę w moskiewskiej synagodze, podczas której tysiące radzieckich Żydów wyległo na ulicę, entuzjastycznie okazując poparcie państwu Izrael. Józef Stalin zinterpretował to wydarzenie jako żydowski spisek²⁹. Ostatecznie po wojnie sześciodniowej w 1967 r.³⁰ doszło do zerwania stosunków dyplomatycznych między tymi dwoma krajami.

Wymienione powyżej przykłady są pewną częścią pomocy udzielonej przez Żydów Związкови Radzieckiemu i Armii Czerwonej w formie zarówno zasobów ludzkich dla armii, myśli wojennej (kadra wyższych oficerów), jak i w formie materialnej, w postaci danin oraz pozyskiwania środków materialnych. Obie strony połączyła – mimo rozmaitych przeszkód – walka ze wspólnym wrogiem.

Dzień Zwycięstwa w Izraelu

Współcześnie rokrocznie w obchodach Dnia Zwycięstwa w Izraelu uczestniczą weterani Armii Czerwonej, ubrani w radzieckie mundury, demonstrujący swoje odznaczenia wojskowe. Budowane są w Izraelu pomniki ku chwale bohaterstwa Armii Czerwonej, a prezydent Federacji Rosyjskiej składa wyrazy szacunku i wdzięczności za poświęcenie Żydów w pokonaniu nazistów³¹. Premier Izraela Benjamin Netanjahu był gościem na defiladzie w 73. rocznicę zwycięstwa nad III Rzeszą w momencie, gdy przeważająca większość głów państw w celu demonstrowania izolacji Rosji nie złożyła

²⁷ Л. Ганкин, op. cit.

²⁸ Cyt. za: R. Freedman, *Moscow and Israel. The ups and down of a fifty-year Relationship*, w: R. Freedman (red.), *Israel's First Fifty Years*, University of Florida, Gainesville 2000, s. 2.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Wówczas rozpoczęła się materialna pomoc finansowa i polityczna dla Izraela ze strony USA. Miejsce Francji – jako najważniejszego odbiorcy broni amerykańskiej – zajął Izrael.

³¹ Ch. Dunst, *A nationalist streak runs through Putin's love for Jews and Israel*, <https://www.timesofisrael.com/a-nationalist-streak-runs-through-putins-love-for-jews-and-israel/> (dostęp: 19.04.2019).

tamtego dnia wizyty w Moskwie³². Wbrew oczekiwaniom osób czy środowisk, które krytykują zarówno sposób celebrowania Dnia Zwycięstwa w Rosji, jak i niechlubną część działalności Armii Czerwonej, nie tylko wiele krajów obchodzi to święto tego samego dnia, co Rosja³³, ale również posługuje się podczas jego obchodów (lub w ramach solidaryzowania się z uczestnikami święta) tą samą symboliką, np. wstążką św. Jerzego³⁴ lub własną wstążką w barwach narodowych (państwowych – Białoruś, Kazachstan i Ukraina). Do państw, które stosują oba wymienione elementy, należy Izrael. Wart zaznaczenia jednak jest fakt, iż Dzień Zwycięstwa nie był w tak uroczysty sposób obchodzony w tym kraju, jak ma to miejsce obecnie. Na kształtowanie formy świętowania wpływ miało kilka czynników.

Niedaleko wioski Maale ha-Hamish na drodze z Tel Awiwu do Jerozolimy zasadzono pod koniec lat 40. XX w. las na cześć Armii Czerwonej. Teren należał do Funduszu Ziemi Izraela (*Keren Kayemet le-Israel*). Powstał on dzięki środkom finansowym samych Izraelczyków. Oficjalne otwarcie Lasu Armii Czerwonej miało miejsce w 1950 r. Wzniesiono wówczas również pomnik poświęcony pamięci Armii Czerwonej, a także świętowano, przy akompaniamencie radzieckich pieśni przetłumaczonych na język hebrajski, przez kilka lat 9 maja. Nowa tradycja zanikła stosunkowo szybko z powodu silnego utożsamienia się Izraelczyków ze swoim nowo powstałym państwem. Uroczystości ponownie nabrały znaczenia dopiero w latach 90. XX w. za sprawą pojawienia się tzw. Wielkiej *Alii*, wraz z którą do Izraela przybyła fala *olim*³⁵ z obszaru dawnego ZSRR³⁶. Zjawisko to miało znaczenie m.in. w kontekście uroczystości dotyczących zwycięstwa Związku Radzieckiego nad III Rzeszą. Znaczną część starszego pokolenia owych imigrantów stanowili uczestnicy drugiej wojny światowej i Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, dla których wielkie znaczenie miały obchody Dnia Zwycięstwa. Wznowiono na początku lat 90. XX w. uroczystości w Lesie Armii Czerwonej, natomiast w 1995 r., w dniu 50. rocznicy zakończenia drugiej wojny światowej, odbyła się w Jerozolimie parada zwycięstwa. Miała ona formę pochodu weteranów. Cztery lata później Kneset uchwalił ustawę, zgodnie z którą 9 maja ogłoszono oficjalnym świętem, a także postanowiono zorganizować coroczną ceremonię w kompleksie Yad Vashem.

³² W. Radziwinowicz, *Netanjahu w Moskwie, czyli jak Iran umacnia rosyjsko-izraelskie braterstwo broni*, <https://pl.sputniknews.com/swiat/201706305780417-Sputnik-Rosja-Izrael-Polska-pomniki-radzieckich-zolnierzy/> (dostęp: 19.04.2019).

³³ Kraje, w których obchodzi się Dzień Zwycięstwa 9 maja, to: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina (zmieniona nazwa święta państwowego na Dzień Zwycięstwa nad Nazizmem w ramach przyjęcia pakietu ustaw dekomunizacyjnych przez Radę Najwyższą Ukrainy w 2015 r.), Uzbekistan i Izrael.

³⁴ Do akcji przypinania wstążek dołączyły takie kraje, jak USA, Kanada, Izrael, państwa Zatoki Perskiej.

³⁵ *Ole chadasz* – hebr. „nowy imigrant”.

³⁶ W rekordowym roku 1990 wyemigrowało z ZSRR 230 tys. Żydów (większość z nich do Izraela). Łącznie do końca lat 90. XX w. do Izraela przybyło ok. miliona rosyjskich Żydów.

Świętowanie nabrało formy państwowej *sensu stricto* w 2008 r. Parlament Izraela uchwalił kolejną ustawę odnoszącą się do Dnia Zwycięstwa, w której to zaznaczono, iż uroczystości odbywają się przy wsparciu rządu, a co za tym idzie – w ceremoniale przewidziane są przemówienia premiera, najważniejszych polityków i innych osób publicznych. W lipcu 2017 r. Kneset uchwalił ustawę, która oficjalnie zatwierdziła datę obchodów Dnia Zwycięstwa w kraju. Począwszy od 2018 r., święto to będzie obchodzone co roku w Izraelu 9 maja, mając status święta państwowego, Dnia Zwycięstwa nad Nazizmem. Ustawa ta w kilku czytaniach została jednogłośnie zatwierdzona przez deputowanych parlamentu izraelskiego. Pochody, w tym akcja „Nieśmiertelny pułk”, odbywają się również w innych miastach Izraela, natomiast w Knesecie organizowana jest wystawa zdjęć, na której prezentowane są fotografie weteranów z lat ich młodości³⁷. Święto ma zatem wymiar i znaczenie ogólnonarodowe.

Uwzględnivszy charakter i znaczenie obchodów Dnia Zwycięstwa w Izraelu, oczywiste staje się wspólne stanowisko Federacji Rosyjskiej i Izraela w kontekście likwidowania pomników radzieckich w Polsce³⁸. Dotyczą one bowiem sukcesu oręża radzieckiego nad III Rzeszą, w tym żołnierzy żydowskich służących w armiach alianckich, z czego ponad 1/3 z nich – w Armii Czerwonej. Pomniki radzieckie są również w perspektywie Izraela odczytywane jako element zachowania pamięci o ofierze narodu żydowskiego, co jest znacznie mniej oczywiste ze względu na rozpowszechniony na świecie wizerunek Żyda-ofiary zamiast motywu Żyda-wojownika. Zatem drugim powodem takiej postawy jest pamięć o „męczeństwie” czy „martyrologii” narodów żydowskiego i radzieckiego dla sprawy wyzwolenia Europy od nazizmu. Motyw ten jest istotny dla obu krajów z punktu widzenia zachowania dumy narodowej. Podważanie ich poświęcenia w walce czy umniejszanie ogromu ofiar poniesionych zarówno w obozach zagłady, jak i na froncie zawsze będzie interpretowane jako atak na poczucie godności obu narodów. Prezentowanie żołnierzy Armii Czerwonej jako „bestii” czy „okupantów” zawsze będzie uderzało w wizerunki Izraela i Rosji w praktycznie równym stopniu. Choć Żydzi służyli również w pozostałych armiach alianckich, próba obniżenia roli armii ZSRR w wyzwoleniu Europy od nazizmu zawsze spotka się z reakcją izraelską. Nawet jeśli podkreślana jest stosunkowo duża pomoc finansowa państw Zachodu dla armii radzieckiej podczas drugiej wojny światowej, Żydzi będą uwypuklali swój udział w misji pozyskiwania tychże środków.

Pamięć o powyżej przedstawionych aspektach żywa jest również dzisiaj ze względu na istotną choćby z powodu swej liczebności społeczność radzieckich Żydów w Izraelu. Potomkowie imigrantów żydowskich z obszaru poradzieckiego i weterani drugiej wojny światowej są obecni niemal w każdej dziedzinie życia społeczno-politycznego tego

³⁷ День Победы в Израиле – государственный праздник, <https://jewishnews.com.ua/society/den-pobedy-v-izraile-gosudarstvennyiy-prazdnik> (dostęp: 24.04.2019).

³⁸ И. Ветров, Израиль принял закон о 9 мая, <https://www.gazeta.ru/social/2017/07/27/10805204.shtml?updated> (dostęp: 24.04.2019).

kraju. Stanowią bardzo ważną siłę w Knesecie, a także biorą udział w kształtowaniu opinii publicznej w Izraelu.

Olim w Izraelu

Przez niemal cały okres istnienia ZSRR imigracja Żydów radzieckich do Izraela była bardzo ograniczona. W związku ze stosowaniem polityki antyemigracyjnej przyjęły się w Związku Radzieckim określenia *otkazniki*³⁹ czy synonimiczne *refuseniki*⁴⁰, odnoszące się do Żydów, którym odmówiono udzielenia pozwolenia na emigrację do Izraela. Po upadku ZSRR⁴¹ rozpoczęła się masowa *alija* radzieckich Żydów do Izraela, która znacząco zmieniła priorytety państwa, scenę polityczną, politykę zagraniczną, profil kulturowy i strukturę według wieku⁴² społeczeństwa izraelskiego.

Przybyła z ZSRR *alija* przyniosła ze sobą problemy natury socjalnej. Mimo formalnie znakomitego wykształcenia większości imigrantów brak zaufania do radzieckiego systemu edukacji spowodował znaczne trudności w znalezieniu przez radzieckich Żydów pracy zgodnej z ich kwalifikacjami czy aspiracjami. Wprawdzie pomocą materialną dla nowych obywateli zajmowała się Agencja Żydowska, która zapewniała pokrycie kosztów podróży, utrzymanie w początkowym okresie pobytu oraz naukę języka hebrajskiego⁴³, lecz przyzwyczajenie *olim* do rozbudowanego systemu opieki państwa, co w połączeniu z alkoholizmem (zjawiskiem dotąd mniej niż marginalnym w Izraelu) powodowało zwiększenie liczby dysfunkcyjnych osób tułających się po ulicach ośrodków miejskich. Imigranci tym bardziej izolowali się i byli izolowani od reszty społeczeństwa. Ze względów językowych i kulturowych zazwyczaj obracali się we własnym „rosyjskim” środowisku. Zjawisko przestępczości zorganizowanej, z którą powiązana była część *olim*, nie sprzyjała budowaniu ich pozytywnego obrazu w kraju, a jedynie przysparzała nowego problemu organom ścigania.

Jednym ze środków asymilacji stała się prasa rosyjskojęzyczna. Jeszcze w latach 70. XX w. istniało tylko jedno czasopismo ukazujące się w języku rosyjskim – finansowana przez Partię Pracy lewicowa „Nasza Strana”. Za sprawą radzieckich Żydów pojawiło się znacznie więcej periodyków, które stały się dla imigrantów źródłem informacji i przewodnikiem po nowej ojczyźnie. Ponadto w 1991 r. przy państwowym radiu utworzono rosyjską radiostację REKA (*reszet klitat alija* – dosł. sieć absorpcji *alii*). Na początku lat 2000. pojawił się również założony przez byłego prezesa Światowego

³⁹ Od rosyjskiego czasownika *otkazat'* – odmówić.

⁴⁰ Od angielskiego czasownika *to refuse* – odmówić.

⁴¹ Liberalizacja polityki emigracyjnej ZSRR wobec Żydów nastąpiła w 1988 r.

⁴² Wśród dotychczas mieszkających obywateli Izraela ludzie w wieku emerytalnym (ponad 65 lat) stanowili 9,4% ogółu społeczeństwa, natomiast wśród imigrantów rosyjskich emeryci – 13%. Dzieci w wieku poniżej 14 lat stanowiły w tym czasie 30% ludności Izraela, natomiast wśród imigrantów – 22%. Za: A. Klugman, *Lenin przegrał z Herzlem*, „Midrasz” 2006, nr 11(115).

⁴³ Jako że większość imigrantów była w wieku dojrzałym lub emerytalnym, *alija* „rosyjska” najwolniej i niechętnie przyswajała język hebrajski.

Kongresu Żydów i magnata medialnego (utworzył również radiostację „Echo Moskwy”) Władimira Gusinskiego międzynarodowy rosyjski kanał RTVI, w którym znaleźli pracę dziennikarze opozycyjnego wobec Władimira Putina kanału NTV.

Pobudzeni niejako epoką gorbaczowowskiej pierestrojki *olim* zaczęli bardzo aktywnie angażować się na scenie politycznej Izraela, zakładając rozmaite partie polityczne i stowarzyszenia. Jedną z pierwszych było Forum Syjonistyczne, które zajmowało się niesieniem pomocy materialnej (pożyczki na zakup mieszkania i założenie biznesu) oraz poradami prawnymi dla nowych imigrantów. Organizacja nie skąpiła również pieniędzy na kulturę i sztukę, w tym na utworzenie teatru Gejzer. Szefem Forum został Natan Szarański, który w późniejszym czasie założył partię Israel be-Alija, która reprezentowała interesy *olim*.

Choć spodziewano się w samym Izraelu, że syjonistyczni w swych poglądach imigranci stanowić będą bazę wyborców dla partii prawicowych, takich jak Likud, Żydzi radzieccy wynieśli do władzy lewicową Partię Pracy. Nie było to jednak spowodowane wywodzonymi z ZSRR poglądami socjalistycznymi, lecz poczuciem zaniedbania – z ich punktu widzenia – przez rząd nowej społeczności⁴⁴. Innym faworytem tej grupy był blok lewicowo-liberalny Mercaz, który przewidywał w swoim programie laicyzację Izraela. Ostatecznie, z powodu lęku przed liberalniejszą wobec Palestyńczyków postawą liderów Partii Pracy Icchaka Rabina i Szimona Peresa, *olim* w 1996 r. stanowili elektorat znacznie radykalniejszego pod tym względem kandydata Likudu Benjamina Netanjahu.

Inną partią uznawaną za „rosyjską” jest prawicowo-nacjonalistyczny Nasz Dom – Izrael z Awigdorem Liebermanem (byłym członkiem Likudu) na czele⁴⁵. Partia ta (częsty koalicjant Likudu) programowo postuluje twardą politykę wobec Palestyńczyków (również asymilacyjną), a także koncepcję ponownego wytyczenia tzw. Zielonej Linii oddzielającej Izrael od Zachodniego Brzegu. A. Lieberman dokonał porównania „problemu Palestyńczyków” z wojnami czeczeńskimi, ukazując tym samym swój wrogi stosunek do muzułmanów i islamu⁴⁶. Wart dostrzeżenia jest również fakt, iż inicjatorem i współautorem ustawy dotyczącej Dnia Zwycięstwa w 2017 r. był deputowany partii Nasz Dom Izrael – Oded Forer.

Kolejnym przejawem zaangażowania politycznego radzieckich Żydów jest tzw. rosyjska municypalna rewolucja. *Olim* wystawili własne listy kandydatów, układane według klucza „imigranckiego”, i osiągnęli sukces wyborczy, wchodząc do miejskich rad już w 1998 r.⁴⁷ Żydzi z ZSRR mieli zatem od niemal samego początku wpływ na

⁴⁴ Choć w tamtym czasie oprócz podstawowych wydatków rządowych na politykę społeczną, w tym socjalną, każdemu Izraelczykowi potrącano z pensji podatek na „absorpcję” dla radzieckich *olim*.

⁴⁵ A. Lieberman odszedł z Likudu w ramach protestu przeciwko porozumieniu, które Benjamin Netanjahu zawarł w 1997 r. z Palestyńczykami w Wye River.

⁴⁶ M. Javedanfar, *Lieberman's Recommendation To Mubarak*, <http://middleeastanalyst.com/tag/yisrael-beitenu/> (dostęp: 26.04.2019).

⁴⁷ J. Szaus, „Rosyjska” polityka w państwie żydowskim, „Midrasz” 2006, nr 11(115).

kształtowanie się izraelskiej sceny politycznej. To przede wszystkim dzięki ich głosom w Izraelu rządzą od lat partie prawicowe, a od ponad dekady – Benjamin Netanjahu i partia Likud.

Choć przez 30 lat imigranci związali się głęboko ze swoją nową ojczyzną i uczestniczą w jej życiu politycznym i społecznym na każdym poziomie, są uznawani za *aliję* najsilniej związaną kulturowo i sentymentalnie z krajem swojego pochodzenia⁴⁸. Przy jednoczesnym wysokim stopniu asymilacji Żydzi radzieccy zdecydowanie uważają kulturę rosyjską za część swojej tożsamości, będąc przekonanymi o przewadze „wielkiej rosyjskiej kultury” nad „prymitywną” – ich zdaniem – kulturą Izraela⁴⁹. Jednym z najbardziej rzucających się w oczy przejawów kultywowania radzieckich tradycji jest stawianie przystrojonych choinek, które pozostałej części obywateli Izraela kojarzyły się z chrześcijaństwem, co początkowo rodziło konflikty. Sami Żydzi z ZSRR nie identyfikowali owej tradycji ze świętami Bożego Narodzenia, lecz z obchodzeniem Nowego Roku w ZSRR. Również dzisiaj pod koniec grudnia pojawiają się one w domach *olim*⁵⁰.

Innym szczególnie istotnym elementem kultury rosyjskiej jest język. Liczba osób posługujących się na co dzień językiem rosyjskim i uznających go za pierwszy wynosi 12% całej populacji Izraela; obok hebrajskiego i arabskiego jest to trzeci najczęściej używany język w tym kraju⁵¹. Szyldy na sklepach, menu w restauracjach czy ogłoszenia nierzadko są dwujęzyczne (pisane w języku hebrajskim i rosyjskim).

Wiele z tych osób ma powiązania rodzinne z obszarem poradzieckim, a z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej są oni częścią rosyjskiej diaspory, a co za tym idzie – istotnym instrumentem rosyjskiej polityki zagranicznej wobec Izraela, czemu wyraz dał sam prezydent Rosji Władimir Putin w przemówieniu w 2016 r. podczas wizyty premiera B. Netanjahu w Moskwie: „Rosja i Izrael rozwinęły szczególne stosunki przede wszystkim dlatego, że półtora miliona obywateli Izraela pochodzi z byłego Związku Radzieckiego, mówią językiem rosyjskim, są nosicielami rosyjskiej kultury, rosyjskiej mentalności. Utrzymują relacje ze swoimi krewnymi i przyjaciółmi w Rosji, a to sprawia, że [nasze – przyp. red.] stosunki międzypaństwowe są wyjątkowe”⁵². Sam premier Izraela dostrzega duży potencjał w owych związkach między rosyjskojęzycznymi Żydami a tymi mieszkającymi w Federacji Rosyjskiej⁵³ dla budowy dobrych relacji między państwami. Rosja jest również jednym z najważniejszych

⁴⁸ Idem, *Rosyjscy Izraelczycy*, „Midrasz” 2006, nr 11(115).

⁴⁹ Idem, „Portret zbiorowy w izraelskim wnętrzu”, „Midrasz” 2006, nr 11(115).

⁵⁰ A. Qandil, *Rosyjskojęzyczni Żydzi zmieniają Izrael: Nacjonalizm i choinki*, <https://www.newsweek.pl/swiat/rosyjskojeczynni-zydzi-izrael-imigracja-z-zsrr-do-izraela-newsweek/zsife7r> (dostęp: 26.04.2019).

⁵¹ J. Krasna, *Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel's relationship*, „Foreign Policy Research Institute”, czerwiec 2018, s. 10.

⁵² Ibidem.

⁵³ Нетаньяху: „В отношениях России и Израиля наступил золотой век”, <https://stmegi.com/posts/67539/netanyakhu-v-otnosheniyakh-rossii-i-izrayila-nastupil-zolotoy-vek/> (dostęp: 28.04.2019).

źródeł imigrantów dla Izraela⁵⁴, a także istotnym krajem pod względem biznesu turystycznego⁵⁵. Izrael stał się jeszcze bardziej atrakcyjny z punktu widzenia turystów rosyjskich po zniesieniu wiz dla obywateli FR w 2008 r., chcących odwiedzić Izrael.

Rosja wypłaca również emerytury 100 tys. byłych obywateli ZSRR mieszkających w Izraelu. Wprawdzie jest to zapomoga w wysokości ok. 200 dolarów amerykańskich miesięcznie dla każdego z nich, niemniej ów gest wpłynął bardzo pozytywnie na postrzeganie przez rosyjskojęzycznych Żydów swojej byłej ojczyzny, a także na opinię na temat samej osoby Władimira Putina wśród obywateli tego kraju⁵⁶.

Osoba prezydenta Rosji cieszyła się wśród Izraelczyków względnie pozytywnym odbiorem jeszcze przed decyzją dotyczącą wypłaty dodatku do emerytur. W. Putin w sondażu przeprowadzonym przez dziennik „The Jerusalem Post” został uznany przez jego czytelników za Człowieka Roku⁵⁷. Prezydent USA w tym samym rankingu znalazł się na ostatnim miejscu, a co szczególnie interesujące – niżej od Abu Bakr al-Baghdadiego, nieżyjącego już przywódcy ISIS.

Kolejnym interesującym elementem o znaczeniu kulturowo-historycznym jest dom klasztorny św. Sergiusza w Związku Rosyjskim w Jerozolimie. Budynek, który pierwotnie należał do rodziny carskiej, został zwrócony przez rząd Izraela pod zarząd rosyjski w 2008 r. Dla rosyjskiego prawosławia był to bardzo ważny, prestiżowy gest, symbolizujący jego obecność w Ziemi Świętej.

Warte zaznaczenia jest to, iż w utrzymywanie rosyjskiej kultury oraz pamięci o żydowskich uczestnikach drugiej wojny światowej na froncie wschodnim zaangażowana jest także młodzież. Młode pokolenie nie tylko uczestniczy w uroczystościach związanych z Dniem Zwycięstwa, ale również zakłada własne grupy i organizacje kulturalne. Już w latach 90. XX w. pojawiła się swoista rosyjska subkultura młodzieżowa, która odtwarza z niemalym sukcesem (również wśród dorosłej części społeczeństwa) niektóre formy radzieckich rozrywek. Dobrym przykładem jest Klub Wesółych i Natchnionych na wzór powstałych w latach 60. XX w. w ZSRR konkursów teatralno-humorystycznych.

Zaprezentowane wyżej przykłady są jedynie niewielką częścią „rosyjskiej” twarzy Izraela. Bardzo wymownie ujęła tę kwestię izraelska dziennikarka Lily Galili: „Nie chcieli się integrować. Chcieli kierować. Zmienili naturę kraju. [...] Przez wiele lat żartowano, że Izrael stał się pięćdziesiątym pierwszym stanem USA. Zamiast tego

⁵⁴ Każdego roku przybywa do Izraela ok. 7 tys. imigrantów z Rosji. Cyt. za: J. Krasna, op. cit.

⁵⁵ Obecnie po Stanach Zjednoczonych i Francji Rosja jest trzecim co do wielkości źródłem turystów dla Izraela. W roku 2018 Izrael odwiedziło 316 tys. rosyjskich turystów. Cyt. za: *4120800 tourists arrived in Israel in 2018*, <https://www.israel21c.org/4120800-tourists-arrived-in-israel-in-2018/> (dostęp: 28.04.2019).

⁵⁶ *Russia to Pay \$83M to Israeli Pensioners in 2017*, <https://www.israel21c.org/4120800-tourists-arrived-in-israel-in-2018/> (dostęp: 28.04.2019).

⁵⁷ *The Israelis have spoken – Putin is their person of the year for 2015*, <https://www.jpost.com/Israel-News/The-Israelis-have-spoken-Putin-is-their-person-of-the-year-for-2015-439074> (dostęp: 28.04.2019).

staliśmy się tylko kolejną republiką radziecką. To dość przewrotna historia”⁵⁸. Słuszna może być hipoteza, iż „żydowscy Rosjanie” dokonali transformacji nowej ojczyzny w znacznie większym stopniu pod niemal każdym względem niż poprzednie *alije*. Choć nie są oni uznawani w Izraelu za „V kolumnę rosyjską”, stanowią jeden z ważnych elementów mogących służyć polepszaniu stosunków na linii Moskwa–Jerozolima. Wbrew pozorom obecnie oba państwa dostrzegają wiele zalet wynikających ze względnej, choć postępującej normalizacji wzajemnych relacji.

Stosunki między państwami – wspólne interesy

Choć Izrael postrzegany jest jako strategiczny sojusznik USA, prowadzi on bardzo pragmatyczną politykę zagraniczną⁵⁹. W owej dywersyfikacji szczególny udział miały różnice między administracją amerykańską i izraelską w okresie prezydentury Baracka Obamy. Wówczas to strona izraelska dostrzegła, iż „otwarcie nowych furtek” jest niezbędne z punktu widzenia interesów państwa. Dodatkowym bodźcem jest rosnąca krytyka państwa Izrael w Europie i Stanach Zjednoczonych oraz rosnący sceptycyzm wobec siły oddziaływania i możliwości Izraela na arenie międzynarodowej.

Izrael dostrzega w Federacji Rosyjskiej pośrednika dla rozwoju partnerstwa technologiczno-gospodarczego poza krajami tzw. świata Zachodu. Szczególnie interesujące z punktu widzenia elit Izraela są kierunki: Chiny, Indie i Brazylia, a co za tym idzie, ekipa B. Netanjahu skupiła się w ostatniej dekadzie na poprawie stosunków politycznych z wymienionymi państwami⁶⁰. Rosja doskonale sprawdziłaby się w tym zakresie jako „łącznik”. Sam Izrael również pełni taką rolę dla Federacji Rosyjskiej, lecz w nieco innych dziedzinach. Służył i nadal służy jako pośrednik tajnych rozmów między stroną rosyjską i amerykańską. Izrael postrzega Rosję jako narzędzie do wysyłania „wiadomości zwrotnych” w kierunku nieprzyjaznych sąsiadów. Funkcja ta nie jest jeszcze dostatecznie rozwinięta czy wykorzystywana przez stronę rosyjską w takim stopniu, w jakim teoretycznie mogłaby być, gdyż Rosja rzadko odpowiada na izraelskie prośby o powstrzymanie Iranu lub Syrii. Nie można jednak zaprzeczyć, iż FR wykazuje pewien stopień tolerancji wobec działań Izraela wobec tych dwóch krajów. Kwestionowanie dobrych stosunków między Moskwą a Jerozolimą przez społeczność międzynarodową spotyka się ze zdecydowaną reakcją Izraela⁶¹.

⁵⁸ *Israel's former Soviet immigrants transform adopted country*, <https://www.theguardian.com/world/2011/aug/17/israel-soviet-immigrants-transform-country> (dostęp: 26.04.2019).

⁵⁹ E. Lerman, *Israel's Remarkable Diplomatic Achievements in 2017*, Jerusalem Institute of Strategic Studies, <https://jiss.org.il/en/lerman-israels-remarkable-diplomatic-achievements-in-2017/> (dostęp: 28.04.2019).

⁶⁰ *Izraelsko-chiński romans za plecami Ameryki*, <https://www.parkiet.com/Parkiet-PLUS/303109995-Izraelsko-chinski-romans-za-plecami-Ameryki.html> (dostęp: 15.09.2019); *Izrael: Brazylia otworzy misję dyplomatyczną w Jerozolimie*, <https://www.rp.pl/Dyplomacja/190339914-Izrael-Brazylia-otworzy-misje-dyplomatyczna-w-Jerozolimie.html> (dostęp: 15.09.2019); *Strategiczne partnerstwo Indii i Izraela*, <https://niezalezna.pl/102061-strategiczne-partnerstwo-indii-i-izraela> (dostęp: 15.09.2019).

⁶¹ *Israel to Russia: We did not join sanctions, help us in Mideast*, <https://www.israelhayom.com/2018/05/04/israel-to-russia-we-did-not-join-sanctions-help-us-in-mideast/> (dostęp: 28.04.2019).

Rosja dla Izraela jest również konstruktywnym partnerem w kontekście napięć na Bliskim Wschodzie. Uważa się, iż jedynym państwem, które ma szansę deeskalować konflikt między Izraelem i Iranem, jest Federacja Rosyjska⁶². Niektórzy analitycy w ogóle pozytywnie oceniają działalność sił rosyjskich na Bliskim Wschodzie⁶³. Rosja stara się budować dobre relacje ze wszystkimi państwami regionu, co czyni ją atrakcyjnym, niezbędnym wręcz mediatorem z punktu widzenia praktycznie wszystkich tamtejszych państw. Poprawiające się okresowo relacje między Rosją i Izraelem nie są oparte bowiem na wspólnocie wartości, zatem nie są postrzegane przez Iran, Turcję czy kraje arabskie jako absolutne czy szczególnie zagrażające ich interesom.

Izrael postrzega Rosję jako doskonałego partnera w zwalczaniu dżihadyzmu i neutralizowaniu tego – niebezpiecznego dla państwa żydowskiego – czynnika⁶⁴. Nie bez przyczyny izraelscy decydenci stronili od krytyki Rosji podczas konfliktu w Czeczenii⁶⁵, a także współcześnie nawiązują oni do słuszności interwencji wojsk federalnych na terenie Republiki Czeczenii, porównując wojny rosyjsko-czeczeńskie do tzw. kwestii palestyńskiej. Ostatecznie obie strony uznają – pod tym względem – iż walczą ze wspólnym wrogiem⁶⁶.

Elity izraelskie powstrzymują się częstokroć od krytykowania polityki rosyjskiej, tj. zarówno rządu rosyjskiego, jak i jego polityki poza granicami Rosji. Izrael postanowił nie przystępować do amerykańskich i europejskich sankcji gospodarczych przeciwko Rosji⁶⁷ po aneksji Krymu przez FR⁶⁸. Moskwa również okazała Jerozolimie swą przychylność. W 2014 r. nie tylko odmówiła krytyki operacji wojskowej Izraela w Gazie, ale również ustami prezydenta W. Putina wyraziła pewien stopień zrozumienia dla działań strony izraelskiej. Moskwa uznała również zachodnią Jerozolimę za stolicę Izraela w kwietniu 2017 r.⁶⁹

⁶² S. Stein, *Neither Israel nor Iran Trust Russia. But Only Putin Can Prevent War Between Them*, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/.premium-neither-israel-nor-iran-trust-russia-but-only-putin-can-prevent-war-between-them-1.7025237> (dostęp: 28.04.2019).

⁶³ D. Adamsky, *Putin's Damascus Steal*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2015-09-16/putins-damascus-steal> (dostęp: 28.04.2019).

⁶⁴ *PM Netanyahu meets with Russian President Putin*, Israel Ministry of Foreign Affairs, 09.03.2017, <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2017/Pages/PM-Netanyahu-meets-with-Russian-President-Putin-9-March-2017.aspx> (dostęp: 28.04.2019).

⁶⁵ Interesującym faktem jest, iż weterani wojen czeczeńsko-rosyjskich stali się bazą dla utworzenia przez Siły Zbrojne Izraela oddziału snajperskiego, tzw. Imigranckiej (*Alija*) Brygady. Zob. H. Amos, *Chechnya Veterans Serve as IDF Snipers*, <https://www.haaretz.com/1.4686587> (dostęp: 28.04.2019).

⁶⁶ M. Katz, *Putin's Pro-Israel Policy*, <https://www.meforum.org/690/putins-pro-israel-policy> (dostęp: 28.04.2019).

⁶⁷ *Israel to Russia: We sat out Western sanctions, so help us in Mideast*, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-israel-russia/israel-to-russia-we-sat-out-western-sanctions-so-help-us-in-mideast-idUSKBN1I41AB> (dostęp: 28.04.2019).

⁶⁸ Izrael nie był obecny podczas głosowania nad rezolucją ONZ nr 68/262 (*O integralności terytorialnej Ukrainy*), potępiającej Federację Rosyjską za włączenie Krymu na podstawie przeprowadzonego na półwyspie referendum.

⁶⁹ Rosja jednocześnie oświadczyła, że przyszła stolica Palestyny będzie we wschodniej Jerozolimie i zdementowała informacje o zamiarze przeniesienia swojej ambasady z Tel Awiwu.

Istotnym czynnikiem w budowaniu stosunków między dwoma państwami bywa uznawana relacja łącząca premiera Izraela Benjamina Netanjahu z prezydentem Rosji Władimirem Putinem⁷⁰. Przede wszystkim dostrzega się, że premier Izraela częściej spotykał się z prezydentem FR niż z prezydentem B. Obamą. B. Netanjahu otrzymuje od prezydenta Donalda Trumpa znacznie więcej pojednawczych gestów niż od jego poprzednika, niemniej pozytywne relacje głów Izraela i Rosji są utrzymywane⁷¹. Niestety, bardzo trudno jest dokładnie oszacować, w jak bliskich stosunkach są Putin i Netanjahu, gdyż wymagałoby to znajomości treści całości rozmów, jakie odbywały się między nimi podczas spotkań. Prawdopodobnie są one przeceniane ze względu na rzekomy filosemityzm prezydenta Rosji, który częstokroć pozytywnie wypowiada się na temat narodu żydowskiego czy własnych życiowych doświadczeń z Żydami⁷². Komentarze W. Putina należałoby interpretować jako element dyplomacji rosyjskiej, starającej się o dobre relacje z najważniejszymi państwami na świecie.

Do najistotniejszych najnowszych wydarzeń w dialogu rosyjsko-izraelskim, w którym istotną rolę odgrywa historia i wydarzenia drugiej wojny światowej, należy zaliczyć zapowiedź premiera B. Netanjahu dotyczącą postawienia pomnika ku czci i pamięci ofiar blokady Leningradu w prestiżowym miejscu w Jerozolimie. Monument ma stanąć na promenadzie Armon Hanatziv, z której rozpościera się widok na Stare Miasto, zatem w miejscu szczególnie odwiedzanym przez turystów, będącym wręcz wizytówką Izraela. Dodatkowo zadeklarowano budowę muzeum (ze środków izraelskich) poświęconego Żydom walczącym w szeregach Armii Czerwonej podczas drugiej wojny światowej. Choć nie sprecyzowano, kiedy miałoby to nastąpić, zaproszono wstępnie prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina na uroczystości zarówno odsłonięcia wspomnianego pomnika, jak i otwarcia muzeum⁷³.

Istotnym wydarzeniem dla obu państw stała się również premiera rosyjskiego filmu wojennego *Sobibór* w reżyserii Konstantina Chabienskiego. Został on przyjęty

⁷⁰ *Israel and Russia: BBFs? Netanyahu's budding 'bromance' with Putin*, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/08/israel-and-russia-bbfs-netanyahus-budding-bromance-with-putin/?noredirect=on&utm_term=.7ef1d8355f0f (dostęp: 28.04.2019).

⁷¹ Warto zauważyć, iż dobre relacje rosyjsko-izraelskie są kojarzone wyłącznie z osobą W. Putina jako prezydenta Rosji. Zdaniem niektórych kręgów nigdy stosunki tych państw nie były tak dobre jak obecnie. Zob. Y. Trofimov, *Israel caught in U.S.–Russia Rift over Syria*, <https://www.wsj.com/articles/israel-caught-in-u-s-russia-rift-over-syria-1523465312> (dostęp: 28.04.2019).

⁷² Zazwyczaj analitycy powołują się na historię byłej nauczycielki Putina – Miny Berliner, zmarłej w Izraelu w 2005 r. Prezydent Rosji wsparł ją finansowo, a ambasada FR w Tel Awiwie zorganizowała jej pogrzeb. Zob. *В Израиле умерла Мина Юдицкая, которая учила Путина немецкому языку*, <https://www.vesty.co.il/articles/0,7340,L-5058135,00.html> (dostęp: 10.09.2019). W. Putin opisywał również pozytywnie swoje relacje z pewną rodziną żydowską w okresie jego dzieciństwa. Zob. N. Gevorkyan, N. Timakova, A. Kolesnikov, *First Person: An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin*, PublicAffairs, New York 2000, s. 11.

⁷³ R. Aren, *Netanyahu in Moscow tells Putin Israel will continue hitting Iran in Syria*, <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-tells-putin-israel-will-continue-to-take-action-against-iran-in-syria/> (dostęp: 29.04.2019).

entuzjastycznie przez izraelskie elity rządowe⁷⁴. Interpretuje się go również jako reakcję Federacji Rosyjskiej na wykluczenie jej przez Polskę z komitetu zajmującego się realizacją projektu muzeum poświęconego ofiarom nazizmu w Sobiborze⁷⁵. Premiera filmu przyczyniła się także do zwiększenia świadomości społeczeństwa rosyjskiego na temat powstania w obozie zagłady w Sobiborze.

Jak można zauważyć, pole dla eksploatawania motywów historycznych dla budowy korzystnych dla obu stron relacji rosyjsko-izraelskich jest szerokie. Choć obecnie stanowiska obu państw, szczególnie w zakresie polityki wobec Syrii i Iranu, różnią się, co skrzętnie wykorzystywane jest przez Stany Zjednoczone na rzecz odbudowy bliższych stosunków z Izraelem, B. Netanjahu kontynuuje swoją wielowektorową politykę zagraniczną, w której uwzględnia także Rosję. Nie zaprzestał on bowiem częstych spotkań z prezydentem W. Putinem oraz inicjatyw kulturalno-historycznych mających zbliżyć do siebie oba kraje. Można interpretować owe gesty jako „symboliczne”, lecz spełniają one swoją rolę w momencie, gdy trudne jest wypracowanie konsensusu na poziomie militarnym (Syria) czy praktyki politycznej (Iran). Przecież USA również uciekają się do gestów „symbolicznych”, jak przeniesienie ambasady amerykańskiej do Jerozolimy czy uznanie suwerenności izraelskiej nad Wzgórzami Golan wbrew stanowisku przeważającej większości społeczności międzynarodowej.

Zabiegi izraelskie unaoczniają jednocześnie, iż dla uzyskania dostępu do rynków środkowo- i wschodnioazjatyckich jest potrzebna aprobatą Rosji, a przynajmniej unormowane z nią relacje. Kryzys wizerunkowy Izraela w Europie Zachodniej oraz jej własne problemy wewnętrzne w ramach Unii Europejskiej nastawiły elity izraelskie sceptycznie również pod względem ekspansji gospodarczej kraju. Izrael jest obecnie najżywotniej zainteresowany rynkami azjatyckimi.

Podsumowanie

Oba państwa mają możliwość współpracy na wielu płaszczyznach. Szczególnie ważne z punktu widzenia Rosji jest zachowanie poprawnych relacji z Izraelem w kontekście utrzymywania swoich wpływów na Bliskim Wschodzie. Niełatwe jest ich budowanie ze względu na politykę Moskwy wobec Teheranu. Należy jednak dostrzec, iż Rosja stara się również i w tym kontekście stosować politykę „balansu”, np. zawieszając dostawę swojego systemu antyrakietowego S-400 dla Iranu⁷⁶.

⁷⁴ C. Liphshiz, *Why a gory Holocaust film is a blockbuster in Russia*, <https://www.timesofisrael.com/why-a-gory-holocaust-film-is-a-blockbuster-in-russia/> (dostęp: 29.04.2019).

⁷⁵ Oprócz Polski państwami zaangażowanymi w realizację budowy muzeum są Holandia, Izrael i Słowacja.

⁷⁶ *Russia Rejected Iran S-400 Missile Request Amid Gulf Tension, Officials Say*, <https://www.themoscowtimes.com/2019/05/31/russia-rejected-iran-s-400-missile-request-amid-gulf-tension-officials-say-a65818> (dostęp: 3.06.2019).

Dla Jerozolimy zasadniczy jest natomiast dostęp do rynków chińskich, indyjskich i brazylijskich, a co za tym idzie – dobre relacje z Rosją ze względu na istotność w tych krajach wpływów rosyjskich. Bardzo ważna jest także korzystna dla Izraela obecność Federacji Rosyjskiej na Bliskim Wschodzie w kontekście potencjalnego zagrożenia ze strony państw muzułmańskich. Izrael uważnie i z niepokojem obserwował również wydarzenia nazywane Arabską Wiosną oraz przemiany w Egipcie.

Warta podkreślenia jest obecność radzieckich Żydów w izraelskiej polityce. Szczególnie interesująca jest aktywność partii Nasz Dom Izrael, z którą m.in. nie udało się Likudowi sformować rządu i w efekcie Kneset podjął decyzję o samorozwiązaniu⁷⁷. Choć partia A. Liebermana zdobyła zaledwie pięć miejsc w parlamencie, stała się tym samym języczkiem u wagi z punktu widzenia partii B. Netanjahu. Wysokim poparciem w Izraelu cieszą się partie prawicowe (szczególnie dzięki elektoratowi wywodzącemu się właśnie z *olim*), które – niezależnie od tego, która z nich będzie rządzić – będą starały się układać relacje Jerozolima–Moskwa w sposób pozytywny.

Choć Izrael otrzymuje znaczne środki finansowe od Stanów Zjednoczonych, z których ok. 80% używanych jest na zakup amerykańskiej broni⁷⁸, stara się jednocześnie utrzymywać kontakty z Federacją Rosyjską. Sprzyja temu wspólna historia, a w szczególności doświadczenie drugiej wojny światowej. Staje się to coraz bardziej istotne, gdy w Europie dokonuje się reinterpretacja owych wydarzeń historycznych. Oba państwa walczą o jak najkorzystniejszą dla siebie narrację w tym kontekście i pragną czynnie uczestniczyć w dyskusji np. na temat Armii Czerwonej. Należy mieć na uwadze, iż świętowanie Dnia Zwycięstwa i pamięć o radzieckich żołnierzach są szczególnie ważne nie tylko dla Rosji, ale również dla Izraela, natomiast tzw. sojusze między państwami regularnie ulegają zmianom.

Memories of the Second World War and Russian-Israeli relations

This article examines the state of Russian-Israeli relations. It emphasizes that historical policy regarding the Second World War has been the most important determinative factor in bilateral foreign relations between the two countries. To verify this hypothesis, the author analyses the forging of a common historical narrative, influenced by Jewish participation in military elites of the USSR, Soviet support for the establishment of Israel, and perceptions of the role of the Red Army in liberating Europe from Nazism. The article also identifies additional factors affecting the state of Russian-Israeli relations, including the participation of Russian *olim* in the political and cultural life of Israel and private relations between the heads of both countries.

Keywords: Russian Federation, Israel, historical policy, historical memory, the Second World War, *olim*, Russian Jews.